T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYET TASAVVURUNUN TAHLİLİ

Rifat TÜRKARSLAN

Danışman
Prof. Dr. Fatih TOKTAŞ

İzmir-2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	: Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı	: RİFAT TÜRKARSLAN
Öğrenci No	: 2011800553
Tez Başlığı	: Nurettin Topçu'da Medeniyet Tasavvurunun Tahlili
Savunma Tarihi	: 06/12/2018
Danışmanı	: Prof.Dr.Fatih TOKTAŞ

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Prof.Dr.Fatih TOKTAŞ	-Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof.Dr.İbrahim EMİROĞLU	-Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Doç.Dr.Hasan OCAK	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	.....

RİFAT TÜRKARSLAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği(X) / oy çokluğu( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum *"Nurettin TOPÇU'da Medeniyet Tasavvurunun Tahlili"* adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17.10.2018

Rifat TÜRKARSLAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Nurettin Topçu'da Medeniyet Tasavvurunun Tahlili

Rifat TÜRKARSLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Bu çalışmanın amacı Nurettin Topçu'nun medeniyet kavramından ne anladığını ve medeniyeti oluşturan temel dinamiklerin neler olduğunu ortaya koymaktır.

Nurettin Topçu, eğitim için Fransa'ya gitmiş ve döndükten sonra çeşitli liselerde felsefe hocalığı yapmış, fikir, ruh ve dava adamıdır. O, Fransa'da felsefe eğitimi almış bir ahlak filozofudur. Topçu, Avrupa'da kaldığı dönemde Blondel, Bergson ve Massignon gibi düşünürlerle tanışmıştır. Blondel'in hareket felsefesinden etkilenerek, hareket felsefesinin ülkemizde öncüsü olmuş ve ahlâk felsefesini, *isyan ahlâkı* olarak sistemleştirmiştir.

Çalışmamıza Nurettin Topçu'nun hayatı hakkında bilgi vererek başladık ve fikir dünyasının oluşmasında etkili olmuş yazar ve kişilerin temel düşünce yapılarını vermeye çalıştık. İslam dünyasının buhranlı dönemlerini, Türk-İslam düşünce yapısını anlamada, Nurettin Topçu XX. asrın başlarında dünyaya gelmesi, yazarımızın düşünce yapısı ve ortaya koymuş olduğu mücadele önem arz etmektedir. Türk eğitim düşüncesine yazmış olduğu ders kitapları, doktora tezi ve süreli yayınlardan hareket dergisiyle sağladığı katkıyı ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Topçu'nun medeniyet algısını, medeniyeti kuran teorik ve medeniyetin ürünleri olan pratik unsurlar olarak ele aldık.

Medeniyetin teorik unsurlarında, medeniyet kavramının anlaşılmasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Topçu'nun hareket felsefesi, kültür ve medeniyetin temel taşı olan eğitim anlayışı, ahlakçı bir filozof olarak da ahlak felsefesini ve Türk-İslam sentezi olarak gördüğü Anadoluculuk anlayışını ve milliyetçiliğini ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Nurettin Topçu'nun medeniyet algısının ürünleri olan geçliğe bakışı ve gençliğin temel sorunlarını, dinin toplumdaki etkilerini, dinle birlikte gelişen sanat anlayışını, edebiyatın kültür ve medeniyetteki yerini, Türk-İslam medeniyetinin gelmiş olduğu süreci, Batı karşısındaki konumunu ve İslam medeniyetinin yaşamış olduğu krizi, medeniyetin çıktıları olarak ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, Kültür, Eğitim, Din, Gençlik, Dil, Ahlak, Sanat.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Analysis of Civilization Conception by Nurettin Topçu

Rifat TÜRKARSLAN

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Philosophy and Religious Sciences Program

The aim of this study is to reveal what Nurettin Topçu understands from the concept of civilization and to reveal what the basic dynamics forming the concept of civilization are.

Nurettin Topçu is a man of idea, spirit and action who went to France for education and taught in different lycees as a teacher of philosophy after coming back from France. He is a moralist philosopter who took the philosophy education in France. He met some intellectuals like Blondel, Bergson, Massignon while he was in Europe. He was the advance cuurier of philosophy of Action affected by Blondel's philosophy of Action and later on he systematized the Philosophy of Morality as the Morality of Rebellion.

We began our study giving information about the life of Nurettin Topçu and tried to give the basic thought of the effective authors and people who formed our World of Intellectuality. At the beginning of the 20th. Century, the struggle of Nurettin Topçu to understand the chaotic periods of Islamic World and the structure of Islamic World has a great importance. We tried to reavel of his contribution to the Turkish Educational Philosophy by the course books, the doctarate thesis and the periodical of Action.

Our study is formed in two parts. We took up the civilization understanding of Topçu in two ways: The theoric elements which establish the civilization and the practical elements which are the products of civilization. In the theoric elements of civilization, the differences to understand the concept of civilization have been revealed. We tried to reveal the Action philosophy of

Topçu, his understanding of education which is the main stone of culture and civilization, his philosophy of morality as a moralist philosopher, and his understanding of Anatolianism which he regarded as the Turkish- Islamic synthesis, and finally his nationalism.

In the second part of our study, we tried to reveal Topçu's point of view on the youth and the basic problems of the youth which are the products of his understanding of civilization, the affects of religion in the society, the understanding of the art developing paralel to the religion, the place of literature in culture and civilization, the progression of Turkish- Islamic Civilization and ıts place against the West; and the crisis which Islamic Civilization had as the outlet of civilization.

Key Words: Civilization, Culture, Education, Religion, Youth, Language, Morals, Art.

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYET TASAVVURUNUN TAHLİLİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii

YEMİN METNİ iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYETİ KURAN TEORİK UNSURLAR

1.1. MEDENİYET KAVRAMI 13

1.1.1. Medeniyeti Anlamada Kültür Kavramı 17

1.2. HAREKET FELSEFESİ 19

1.3. MEDENİYET YOLUNDA EĞİTİMİN ETKİSİ 23

1.3.1. Okulların Eğitimdeki Yeri 25

1.3.2. Öğretmenin Eğitimdeki Rolü 27

1.3.3. Eğitimde Felsefi Düşüncenin Gerekliliği 33

1.4. AHLAK ANLAYIŞI 36

1.4.1. Ahlakın Tanımı 37

1.4.2. Ahlakın Konusu 38

1.4.3. Sorumluluk İdealinden İsyan Ahlakına 38

1.4.4. Nurettin Topçu' da Sosyal Ahlak 41

1.4.4.1. Ahlak Terbiyesi 42

1.5. MİLLİYETÇİLİĞİ VE ANADOLUCULUĞU 43
1.5.1. Türk Tarih Tezi 48
1.5.2. Anadoluculuk Anlayışı 48

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYETİN PRATİK UNSURLARI

2.1. MEDENİYET YOLUNDA GENÇLİĞİN ROLÜ 54
2.1.1. İrade 59
2.1.2. Hareket Ahlakı 65
2.1.3. Mesuliyet Şuuru 68
2.1.4. Özgürlük 71
2.1.5. Ahlak Nizamı 74
2.2. DİNİN İÇTİMAİ BİR KURUM OLMASI 78
2.3. MİLLİ SANAT 84
2.4. MİLLİ EDEBİYAT VE DİLİN ETKİSİ 88
2.5. BATI MEDENİYETİ VE BİZ 90

SONUÇ..... 94
KAYNAKÇA 96

KISALTMALAR

AN	Ahlak Nizamı
YT	Yarınki Türkiye
TÇDT	Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi
TMD	Türkiye'nin Maarif Davası
KM	Kültür Ve Medeniyet
İA	İsyan Ahlakı
İD	İradenin Davası
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İİMT	İslâm ve İnsan – Mevlâna ve Tasavvuf
KD	Kültür Değişmeleri
TDK	Türk Dil Kurumu
öl.	Ölümü
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
çev.	Çeviren

GİRİŞ

İslam medeniyetinin temel dinamiklerini ortaya koymak amacıyla, geçen asrın yerli en önemli mütefekkirlerinden olan günümüze ışık tutması açısından modern dönemi ve sonrasını yorumlayabilen, İslam düşünce sistemini kavramış, aynı zamanda da eğitim-öğretim camiasından olan Nurettin Topçu'nun Medeniyet anlayışını çalışmayı uygun bulduk. Kendisi hakkında şimdiye kadar birçok çalışma ortaya konmuştur. Tarihçi, edebiyatçı, felsefeci, ilahiyatçı gibi birçok ilim dalından araştırmacılar onun düşüncelerini inceleme konusu olarak seçmiştir. Mütefekkirimizin düşüncelerini her bir ilim dalı farklı başlıklar altında ele aldılar.

Topçu her şeyden önce sorumluluk bilincine sahip, toplumun sorunlarıyla dertlenen ve ızdırap çeken bir mütefekkirdir. Kendi toplumunun ve insanlığın belli başlı konularını bir sorumluluk edasıyla ince ince işlemiştir. Düşünürümüz bir dava adamıdır. Topçu bir öğretmen, mütefekkir, toplumu yönlendiren münzevi şahsiyettir. O aynı zamanda Rabbini bilen bir kuldur. Anadolu insanın yüreğini, sıkıntılarını, heyecanlarını, sevinçlerini, üzüntülerini bilen birisidir. Topçu'nun yazdıkları hayatın kendisidir. Nurettin Topçu hayali bir şey yazmaktan uzak durmuş, ayakları yere basan sorumluluk sahibi bir mütefekkir, dava ve gönül adamıdır.

a. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Küreselleşen dünyada teknolojinin gelişmesiyle toplumların, kültürlerin, milletlerin ve ülkelerin etkileşimi eskiye nazaran daha da hızlanmış ve bu etkilenme artarak devam etmektedir. İnsanlar, toplumlar, medeniyetler birbirlerinden etkilenmiştir. 21. yüzyılda kültürler ve de medeniyetler bu denli geçişken bir yapıya doğru giderken, medeniyet kavramının tanımlanması, içeriğinin ve kapsamının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bundan dolayı çalışmada "medeniyet" kavramına dair fikirlerini sistematize ederek, Topçu'nun medeniyet anlayışı ortaya konulmak istenmiştir. Bu düşünürün medeniyet anlayışını ortaya koymak için eğitim görüşleri başta olmak üzere, felsefi görüşleri, ahlak ve sanat anlayışı, düşünce sistemleri ve bunlara getirdiği eleştiriler, din ve ahlak eğitimi konusundaki görüşleri

araştırmamızın konularını oluşturmuştur.

b. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, yetiştiği dönem açısından, Osmanlı Devleti'nin son yılları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini ve sonrasında yaşamış birisi olarak, bu dönemin şartları içerisinde yetişen Topçu'nun medeniyet kavramını nasıl anladığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda İslamla birlikte gelişen ve daha sonra medeniyet perspektifine ulaşan, dünyaya insanlıkta, ahlakta, bilimde, sanatta yön veren İslam Medeniyeti'nin gelmiş olduğu süreci kavramaktır. Bu İslam Medeniyeti'nin temel kodlarını anlama, günümüzde İslam Medeniyeti'nin yaşamış olduğu sorunlar ve krizler bu çalışmayı önemli kılan yanlarıdır. Bu bağlamda yetiştiği dönem ve aldığı eğitim açısından önemli gördüğümüz Nurettin Topçu'nun medeniyet anlayışı ve bu kavrama olan eleştirileri çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

c. Sayıltılar

Araştırmanın üç tane sayıltısı vardır:

1.Nurettin Topçu'nun Türk Düşünce Tarihi'ni anlama ve kavramada önemli bir yerinin olduğu varsayılmıştır.

2.Türk eğitim düşüncesinin gelişiminde ve eğitim felsefesinin tayininde Nurettin Topçu'nun farklı açılardan katkısı olduğu varsayılmıştır.

3.Nurettin Topçu'nun ulaşılan eserlerinin medeniyet kavramı analizini yapmak ve bununla ilgili açıklamanın yeterli olduğu varsayılmıştır.

ç. Sınırlılıklar

Bu araştırma; Nurettin Topçu'nun medeniyet anlayışının teorik ve pratik unsurlarının açıklanması ve eserleri, köşe yazıları, makaleleri ve yapmış olduğu konuşmaları ve konferansların içeriğinde bulunan medeniyet kavramı ile ilgili değerlendirmeleriyle sınırlıdır.

d. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi tarihsel yönteme bağlı olarak literatür taramasıdır. Nurettin Topçu medeniyet kavramı ile ilgili görüş ve düşünceleri ilgili eserlerinden taranacaktır.

Bu araştırmada, Nurettin Topçu'nun medeniyet anlayışı kendi kitaplarından, dergilerinden, makalelerinden ve kendileri hakkında yazılmış kitap, makale ve diğer araştırmalardan yararlanılarak 'literatür tarama modeli'nde yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte olan veya var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. İncelemeye konu olan olay, birey ya da nesne, kendi şartları içinde tanımlanmaya çalışılır. Araştırılan durum ya da nesneye yönelik, etkileme ya da değiştirme eğiliminde olunmaz.

e. Verilerin Toplanması

Araştırmada;

1. Nurettin Topçu'nun yayımlanmış eserleri,
2. Nurettin Topçu'nun yaşadığı dönemde yayımlanan gazete ve dergilerde yer alan makaleleri,
3. Nurettin Topçu hakkında yapılan araştırma ve incelemeler ayrıca; araştırmanın konusunu teşkil eden medeniyet kavramı, kültür ve kültürü/medeniyeti oluşturan unsurlar, eğitim, eğitim felsefesi, çeşitli düşünce akımları hakkında yayımlanmış doktora ve yüksek lisans tezleri; çeşitli kitap, dergi ve makaleler veri olarak toplanmış ve değerlendirilmiştir.

f. Hayatı

Nurettin Topçu'nun baba tarafı Erzurumludur. Ailesi Topçuzâdeler diye bilinir. Dedesi Osman Efendi, Ruslar'ın Erzurum'u işgali sırasında Türk Ordusunda topçu olarak görev yaptığından, bu lâkap ona oradan kalmıştır. Ailenin tek evladı

olan babası Topçuzâde Ahmet Efendi, küçük yaşta yetim kalır. Tahıl ticareti yaparak ailesini geçindirmeye çalışır. Erzurum'un zenginlerinden Gülü Bey'in yardımını görür. Canlı hayvan alım satımına başlar. Doğu Anadolu ve Erzurum yöresinden topladığı hayvanları İstanbul'a götürerek işini geliştirir. İstanbul'a yerleşir. Evleri Süleymaniye Deveoğlu Yokuşunda ahşap bir binadır. Nurettin Topçu 1909'da ve ağabeyi Hayrettin Topçu 1906'da bu evde doğarlar.

Nurettin Topçu, altı yaşındayken Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi'nin ana sınıfına yazılır. Daha sonra Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi'nin hocası Osman Efendi babasına "Osman Nuri -Nüfus kağıdında ismi bu şekilde geçer- büyük adam olacak" deyince babası hayli mutlu olur. Bu yıllarda Topçu, sakin biraz içe dönük bir karaktere sahiptir. Aynı yıllarda kitap ve gazete biriktirme merakı başlar. Daha sonra Topçu, Vefa lisesine devam eder. Birinci sınıfta babası vefat eder. Evlerinin diğer bir katını kiraya verirler. Abisi Hayrettin Topçu, okuldan ayrılarak ailenin geçimini sağlamak için çalışmaya başlar. Topçu, Vefa Lisesi'nde sınıflarını birincilikle geçer. Felsefeye de bu yıllarda merak sarar. Liseden mezun olan Topçu, Avrupa sınavlarına girer ve kazanır (1928). Fransa'ya eğitim için gider. Daha önce oraya giden Remzi Oğuz Arık ve Ziyaettin Fahri ile tanışır. Topçu ilk önce Bordo Lisesi'ne nakledilir. Yazı denemelerini burada kaleme alır ve Sosyoloji Cemiyetine gönderir. Moris Blondel'i de bu lisede tanır. Daha sonra onunla mektuplaşırlar. Burada psikoloji alanında sertifika alır. İki sene sonra Strazbourg'a geçer. Üniversite'de felsefe eğitimi alır, ahlâk kurlarını tamamlar. Aynı şehirde Sanat Tarihi alanında lisans eğitimi alır. Topçu'nun Avrupa'daki yılları okul, kütüphane, ev çerçevesinde geçer. Derneklerin tertip ettikleri toplantılara ancak hafta tatillerinde gider. Topçu Luis Massignon ile de tanışır. Dr. Adnan Adıvar'ın Türkçe dersi verdiği Massignon'a daha sonra Topçu bu dersi vermeye başlar.[1] Strazbourg'da doktorasını tamamlayan Topçu, Sorbon'a gider ve burada doktorasını verir.

Nurettin Topçu, Sorbon Üniversitesi'nde Felsefe Doktorasını dereceyle veren ilk Türk öğrenci olmuştur. En iyi dereceyi alan öğrenciler, üniversitenin geleneklerine göre ödüllendirilir. Yetkili Profesör Nurettin Topçu'ya sorar:

> *"Tebrik ediyoruz! Alacağınız ödülün tercih hakkını da size bırakıyoruz.*
> *– Nasıl yani?*

[1] Mustafa Kutlu, "Suya Hasret", **Hece Dergisi,** Ankara, Sayı 109, 2006, (Suya Hasret), ss. 9-10.

– Efendim bir altın saat mi? Amerika veya Kuzey Avrupa'ya bir mavi yolculuk mu?
Hangisini tercih ederseniz onu alacaksınız? Veya o ülkeye seyahat edeceksiniz.
Nurettin Topçu kararlı ve kendinden emin bir şekilde cevap verir.
– Hiçbiri değil!
– O zaman ne istiyorsunuz?
– Sorbon Üniversitesi'nin giriş ve çıkış kulelerine yirmi dört saat ay-yıldızlı Türk bayrağının dalgalanmasını istiyorum.
– Derhal bu isteğiniz yerine getirilecektir."[2]

Topçu, 1934 yılında yurda döner. Felsefe Öğretmeni olarak Galatasaray Lisesi'nde görev alır (1935). Ailenin baba dostu olan Hüseyin Avni Ulaş, Çemberlitaş'taki evlerine gelir gider. Topçu küçük yaştan beri bu kişinin tesiri altında kalmıştır. Hüseyin Avni Ulaş'ın kızı Fethiye ile evlenir. Düğün günü akşamı İzmir Atatürk Lisesi'ne tayin edilir. Galatasaray Lisesi müdürü, o sene Haziran sınavlarından geçmesini istediği öğrenci listesini Topçu'ya sunar. Bu teklife karşı Topçu, eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler, cevabını verir. Öğrencilerin bir kısmı imtihanı geçemeyince, Topçu'nun tayini İzmir'e çıkar. Topçu Hareket Dergisi'ni İzmir'deyken yayımlamaya başlar. Dergi İstanbul'da basılır. Daha sonra Haydarpaşa, Vefa ve İstanbul Lisesi gibi okullarda öğretmenliğe devam eder. 1974 yılında ise emekli olur. Uzun bir süre Robert Koleji'nde tarih okutmuştur. İki sene Hilmi Ziya Ülken'in eylemsiz doçentliğini yapar ama üniversiteye geçiş yapamaz. Nisan 1975'de hastalanır ve kanser teşhisi konulur. 10 Temmuz gecesinde Hakkın Rahmetine kavuşur. [3]

Nurettin Topçu, sessiz, sade, gösterişsiz, mahcup, muzdarip ve derin bir kişiliğe sahiptir.[4] Yalnız bir insandır. İnsanların, olayların ortasında kendi düşünce ve duyguları içersinde tertemiz bir gül bahçesinde yaşar gibidir.[5] Topçu'nun en sevdiği şey bir su kaynağı başında, bir çeşme dibinde saatlerce sessiz bir halde oturmaktır. O, bir su hayranıdır. Ona göre su, kâinattaki hareketin, temizliğin, saflığın ve en önemlisi sonsuzluğu arayışın sembolüdür.[6]

---

[2] Mehmet Sılay, "Nurettin Topçu'nun İdeali", **Hece Dergisi,** Sayı: 109, 2006, (Topçu'nun İdeali) s.399.
[3] Ayhan Yücel, "Hocam Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** İstanbul, Cilt:10, Sayı: 112, 1976, s.53.
[4] Atasoy Müftüoğlu, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", **Hece Dergisi,** Sayı: 109, 2006, s.367.
[5] Ferruh Bozbeyli, "Hocamız Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı: 112, 1976, s.52.
[6] Kutlu, **Suya Hasret,** s.8.

Topçu'ya göre Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyal pek çok sorunları vardır. Bunlar içersinde en önemli ve en öncelikli olanı eğitim sorunudur.[7] Nurettin Topçu, Türk toplumu için bir eğitim seferberliği başlatılması gerektiğini, eğitimde Rönesans ihtiyacını duyan bilim, felsefe, sanat alanlarında Rönesans'ı gerçekleştirecek, yaratıcı düşünceyle bir eğitim modelini geliştirebilecek insanların bu toplum içerisinde var olduğunu düşünen, eğitim sorunlarına çözüm üretmeye çalışan yenilikçidir.[8] Kendisi de bir eğitimci olan Topçu, hayatını Türk çocuklarının kurtuluşu için harcamıştır. O yaşadığı dönemde hale baktıkça içi titrer ve şu soruyu sorar: Çocuk denen bu ilahi cevherden hayvani hırslarını ortaya çıkarmak hüner mi ya da inkılap mı? Çocukları Allah'ın emaneti olarak görüp ona göre mi yetişecek?[9] Bu ifadeleriyle Topçu çocukların eğitimine verdiği önemi dillendirir. Kelimenin tam anlamıyla muallim olan Topçu, öğrencileri için iyi bir gelecek düşünür, tahlil ve karşılaştırmalar yaparak onlara örnekler verir. İlim, ahlâk, güzellik, iman, fazilet, irade, iyilik gibi yüce değerleri sevdirmeye çalışır.

Topçu, öğretmenlik mesleğine aşkla bağlıdır. Sevdikleri ve talebeleriyle konuşurken ibadet yaparmış gibi aşk ve vecd içinde coşan, bu aşkı onlara aşılayan bir kişidir. Uzun yıllar İmam Hatip Lisesi'nde ders verir. Bütün ısrarlara rağmen emeğinin karşılığı olan ücreti almayı kabul etmez. O, yaptığı işin Allah yolunda yapılan bir iş olduğunu söyler ve bu işten ücret talep etmeyen münevver bir dindardır.[10]

Topçu sınıfta ders işlerken mistik bir havayı yaşatır. İbadet şuuruyla ders işler. Onun dersleri ve derslerinden alınan lezzet uzunca okunmuş birer zammı sureye benzetilir. Topçu'nun ölüm döşeğindeyken söylemiş olduğu söz, öğretmenlik mesleğine göstermiş olduğu saygı ve önemi ifade etmesi bakımından önemlidir: "Kırk sene öğretmenlik yaptım, mabede nasıl girdiysem sınıfa da öyle girdim."[11]

Topçu dindar bir ailenin evladı olarak, dinin ne anlama geldiğini bilen, iman ve inancı yani; dini hayatı yaşayan bir insandır. İbadetlerini büyük bir ciddiyetle ve

---

[7] Sılay, **Topçu'nun İdeali,** s.397.
[8] A.Osman Gündoğan, "Nurettin Topçu", **Doğu Batı,** Sayı:11, 2000, s.105.
[9] Sıktı Evren, "Hocanın Andıkları", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 1976, s.61.
[10] Lütfü Bornovalı, "Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 1976, s.63.
[11] Emin Işık, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 1976, s.86.

aksatmadan yapar, yaşantısıyla örnek olduğu için; çevresine bir kez olsun, namaz kılmayı tavsiye etmemiştir. O namazı ve ibadeti diline dolayanlardan hoşlanmaz.

g. Eserleri

Nurettin Topçu Külliyatı Dergâh Yayınları tarafından neşredilmiştir. Topçu'nun doktora tezi "Conformisme et Révolte" (İsyan Ahlâkı) ve doçentlik tezi "Bergson" akademik çalışmalarıdır. Liseler için kaleme aldığı dört ders kitabı (Felsefe, Mantık, Sosyoloji, Psikoloji) ve romanı (Reha) bulunmaktadır. Hikâyelerinin derlendiği (Taşralı) ve diğer eserleri yayınlanmış makalelerinden, dergi ve gazete yazılarından oluşmaktadır. Yayınevi, makaleleri düzenlerken kronolojiyi değil, konu bütünlüğünü esas almıştır. Bu aşamada bazen birden fazla yazı birleştirilmiş ve sonraki baskılara konuyla alakalı yeni yazılar eklenmiştir. Yayınevi, Topçu'nun sağlığındayken basılmış kitapları ve isimlerini muhafazaya önem göstermiştir. Ancak konu olarak birbiriyle yakın olan İradenin Davası ile Devlet ve Demokrasi, İslâm ve İnsan ile Mevlâna ve Tasavvuf kitaplarını birer kitap haline getirmiştir. Taramalar sırasında yeni bulunan makaleler uygun kitaplara eklenerek külliyat (Sosyoloji, Psikoloji, Mantık, Felsefe, İsyan Ahlâkı, Bergson, İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, Millet Mistikleri, Mehmet Akif, Kültür ve Medeniyet, Yarınki Türkiye, Var Olmak, Reha, Taşralı, Varoluş Felsefesi – Hareket Felsefesi, Amerikan Mektupları – Düşünen Adam Aranızda, İslâm ve İnsan – Mevlâna ve Tasavvuf, Ahlâk Nizamı, Ahlâk, Büyük Fetih, Kültür ve Medeniyet) oluşturulmuştur.[12]

ğ. Hayatında Etkili Olan Kişiler.

Topçu'nun hayatında ve fikir dünyasında yaşadığı dönemin ve aldığı eğitimin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Topçu, fikir dünyamızda önemli bir döneme işaret etme bakımından, II. Meşrutiyetten hemen sonra 1909'da dünyaya gelir. Bu dönem fikir dünyamızda Batının etkilerinin görüldüğü değişimin ve dönüşümün gerçekleştiği çalkantılı bir zaman dilimidir. Topçu Osmanlı'nın son dönemlerinde

[12] İsmail Kara, "Nurettin Topçu'nun Bibliyografyası", **Hece Dergisi,** Sayı:109, 2006, ss.523-524.

dünyaya gelmiş olmakla birlikte, fikir dünyası daha çok Cumhuriyetle birlikte şekillenmeye başlar. Dindar bir ailenin çocuğu olması hasebiyle din eğitimini ailede alır. Esas fikir dünyası, eğitim için burslu okumaya gittiği Fransa'da, pozitivizmin ve materyalizmin etkili olduğu bir asırda, mistik dünya ile bağı olan üç önemli kişi ile tanışır: Henri Bergson (öl.1940), Maurice Blondel (öl.1944), Louis Massignon (öl.1962). O sadece Batılı filozoflardan etkilenmemiş, kendi çağdaşı olan Mehmet Akif'ten etkilendiği gibi Mevlana ve Yunus Emreden de etkilenmiştir.

Topçu'nun fikir dünyasına etki eden filozoflardan birisi Henri Bergson'dur. Bergson felsefesi;

> *"Pozitivizm ile çeşitli izafiyeci felsefe sistemlerinin yıkıcı etkileri karşısında, mutlak hakikati elde etmenin ümidini kaybeden 19. yüzyılın insanlığına, bu asrın sonlarına doğru sezgi metodunu ortaya koyarak, bu asırda bir ümit ve imanın ateşini getirmişti. Etkisi kısa zamanda bütün dünyaya yayıldı. Henüz hayattayken onun kadar takdir ve ilgi gören, anlaşılan filozof yoktur. Rölativist felsefenin karşısında Bergsonculuk, insanlık vicdanının ümit penceresinin adeta bekçisi oldu."*[13]

Hareket felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen filozof Maurice Blondel şöyle açıklar; din esas itibariyle mistikliktir. Blondel Tanrı'ya duyularla ve akılla ulaşılamayacağını, ancak kalp ve irade yolu ile ulaşılabileceğini ifade eder."[14] Bir Fransız filozofu olan Maurice Blondel, L'action (1893) adlı eseri ile insan hareketlerin aile, toplum, devlet ve insanlık basamaklarından geçerek, Allah'a doğru ilerlemede olduğunu ortaya koyar. Yirminci yüzyılın Pascal'ı olarak kabul edilen Blondel, dinin kendi başına ve diğerlerinden ayrı bir hareket olmadığını belki bütün hayatımıza ait hareket sistemi olduğunu söyler.[15]

Topçu'nun fikir dünyasında etkisi olan üçüncü yabancı kişi Lois Massignon'dur. Topçu, tasavvuf tarihi ile meşgul olan müsteşriklerin en önemli isimlerinden biri olan Lois Massignon'a bir dönem Türkçe dersi vermiştir. Hallac konusunda geniş araştırmaların sahibi olan Massignon, öyle anlaşılıyor ki, ona başta Hallac olmak üzere ilk sufilerle ilgili bazı bilgi ve değerlendirmelerini de aktarmıştır.[16]

---

[13]Nurettin Topçu, **Bergson,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s.15.

[14] Topçu, **Bergson**, s.68.

[15] Nuretin Topçu, **İsyan Ahlâkı,** Dergâh Yayınları, İstanbul, (İA), 2013, s.20 ve Mustafa Kök, **Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995, ss.14-17.

[16] Mustafa Kara, "Farklı Bir Münzevi Sıra Dışı Bir Muallim Nurettin Topçu", **Hece Dergisi,** Ankara, Sayı:109, 2006, (Sıra Dışı Muallim), s.150.

Topçu Massignon'un eserlerinden hareketle İslâmi mistisizmin Kur'an'a dayandığını, Hz. Peygamber'in hayatı ve davranışları ile bütünleştiğini ifade etmektedir.[17] Topçu, Massignon'un İslâm mistisizminin kendine has bir yapısı olduğunu ve İslâm mistisizminin Hıristiyan ve Hint mistisizmine benzediği iddialarını reddettiğini söyler.[18]

Topçu, Türkiye'ye döndükten sonra (1934) Kur'an'dan kaynaklanan bu düşünce sistemini yakından tanımak ister. Hayatında önemli bir dönüm noktası olan "Onu tanımasaydım, peygamberi anlayamazdım." dediği Abdülaziz Bekkine (1895-1952) ile tanışır.[19] Kazanlı Halis Efendi'nin oğlu olarak 1895 yılında İstanbul'da doğan Abdülaziz Bekkine, 1910'da ailesi ile Kazan'a gider. Eğitimine Buhara'da devam eder. Bekkine, 1917 Sovyet devriminden sonra on altı kardeşi ile birlikte İstanbul'a döner. Beyazıt Medresesi'ne devam ettiği yıllarda, medrese arkadaşı Mehmet Zahit (Kotku) Efendi ile birlikte Tekirdağlı Şeyh Mustafa Feyzi Efendi'ye intisap eder. Ahmet Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin Râmûzû'l-Ehâdis adlı eserini okutma iznini alır. Bekkine, birçok camide görev yapar ve son görev yaptığı yer Zeyrek'teki Çivicizâde Ümmügülsüm Camisidir. Abdülaziz Bekkine'nin en önemli eseri şüphesiz Nurettin Topçu'dur.[20]

Nurettin Topçu'nun, Peygamberler istisna edilirse, hayatı boyunca en çok övdüğü iki kişi vardır. Bunlar; Mehmet Akif ve Mevlâna'dır. Bunlarla ilgili Topçu'nun iki kitabı da vardır. O Mehmet Akif'i, Reşit Paşa Mektebi yıllarında imlâ Hocası Nafiz Bey'in, Akif'in şiirlerini ezberletmesiyle tanır. Topçu'nun Akif'e olan sevgisinin o yıllarda başladığı söylenebilir.[21] Nurettin Topçu Mehmet Akif'i aktif yazarlığı ve mücadele döneminde tanımış değildir. Daha sonra Akif'in eserlerini okuyarak ve mücadelesini, kişiliğini araştırarak tanımıştır. Nurettin Topçu ve Mehmet Akif'in şahsen tanıştıklarına ve görüştüklerine dair bir bilgiye sahip değiliz.[22]

---

[17] Topçu, **İA**, ss.172-173.
[18] Topçu, **Bergson,** s.71.
[19] Emin Işık, **Nurettin Hoca ve Din Adamları,** s.87.
[20] Mustafa Kara, **Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s.262.
[21] Kutlu, **Suya Hasret,** s.9.
[22] Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu ve Mehmet Akif", **Hece Dergisi,** Ankara, Sayı:109, 2006, s.215.

Nurettin Topçu, Mehmet Akif'te aradığı ideal şahsiyetin/dindarın özelliklerini bükülmeyen şahsiyet, milletin acılarına terennüm olma, otorite ve kudret karşısında eğilmeme gibi vasıfların çoğunu bulmuştur. Topçu, bu hasletleri hep övmüş ve kendisi de kişilik itibariyle böyle bir karaktere sahip olarak hayatını geçirmiştir. Bu itibarla Topçu'nun Mehmet Akif'in halefi olduğunu söyleyebiliriz.[23] Ona göre Akif, Kur'an hikmetinden hayatın manasını çıkarmasını başarabilen bir şairdir.[24] Yine Ona göre Akif, bizi bu dünyada iken büyük mahkemenin huzuruna yükselten bir mürşittir. Akif, Hattab'ın oğlu Ömer'in yirminci asırda yaşayan mürididir; onun gibi sert yürüyüşlü, haşin mizaçlı, zulme tahammülsüz bir iman ve isyan heykelidir. Şeriatın emrinde bir nizam kurucusu, Kur'an'ın hizmetkârı, bir İslâmi disiplinci, muallim, bir mürşittir.[25]

Mehmet Akif yirminci yüzyılın başlarında İslâm dünyasının özel olarak da Türk milletinin dindarlık anlayışını ilk defa ciddi olarak iman ve ahlâk açısından kritik eden kişidir.[26] Topçu da eserlerinde Mehmet Akif gibi kendi döneminin din ve dindarlık anlayışını ciddi manada kritik eden birisidir. Cumhuriyet devri Türkiye'sinde ahlâk meselesini hiyerarşinin en üst basamağına çıkarıp, incelemiştir.[27]

Topçu'nun fikirlerinden, dini yaşayış ve anlayışından etkilendiği ve hakkında bir de kitap kaleme aldığı diğer kişi Mevlâna'(1207-1273) dır. Kâmil manada, sufi ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyet olan Mevlâna; dini-tasavvufi kaynağına Kur'an ve sünneti alması yönüyle Nurettin Topçu'nun yaşantısını ve fikirlerini kendisine örnek aldığı ideal bir dindardır.[28]

Topçu, Mevlâna'da İslâm dininin içten ve gerçek anlayışını bulur. Bize Mevlâna, dinin statik olan tarafını değil, dinamik olan özünü tanıtmıştır. Müellifimiz Mevlana'da hürriyet, ruhun gayesi ve Allah'a götüren en doğru yolu bulur. Bu yol da İslâm'ın gerçek yoludur.[29] Topçu'ya göre Mevlâna, şahsiyetinde şarkın büyük

---

[23] Mehmet Doğan, **Nurettin Topçu ve Mehmet Akif**, s.216.

[24] Nurettin Topçu, **Ahlak Nizamı,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, (AN), s.148.

[25] Topçu, **AN**, s.53.

[26] İlhami Güler, "Ehli Sünnetin Dindarlık Kriterleri ve Türkiye Dindarlığı", **İslâmiyat,** Cilt: 5, Sayı: 4, 2002, s.106.

[27] İsmail Kara, **İslâmcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri - Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,** İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt:6, 2004, s.40.

[28] Reşat Örgüner, "Mevlâna Celaleddin-i Rumi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 29, 2004, (TDVİA), s.445.

[29] Nurettin Topçu, **İslâm ve İnsan – Mevlâna ve Tasavvuf**, Dergah Yayınları, İstanbul, (İİMT), 2013, s.113.

hakimi Sadi ile Batı romantizminin zirvesi sayılan Goethe'yi birleştiren bir kişi olarak görür.[30] Mevlâna'nın şahsiyeti hangi yönü ile ele alınırsa alınsın Topçu için O, gerçek bir din adamıdır, gerçek bir dindardır.

Topçu'ya göre bizim içinde bulunduğumuz kötü şartlardan kurtuluşumuz, uyanışımız Mevlâna'nın ölümsüz şahsiyetine, şevkle ve anlayışla yaklaşmakla mümkündür.[31] Mevlâna hayatı ve eserleriyle bizim milletimize verilecek olan din eğitiminde, ahlâk dersinde, çocuk terbiyesinde en sağlam temeldir.[32]

Nurettin Topçu'nun dini yaşayışından etkilendiği üçüncü bir kişi de Yunus Emre'dir. Topçu, Yunus Emre için müstakil bir kitap yazmamış fakat; eserlerinin bütününde Yunus Emre'yi referans aldığını görebiliriz. O, Yunus Emre'yi Moğol istilasından sonra çökmüş, ezilmiş Anadolu'nun yetiştirdiği eşsiz bir deha ve kurtarıcı olarak görür.[33] Yunus Emre, Anadolu-İslâm davasının en başta gelen kurucu sembolü ve Anadolu-İslâm ruhunun hakiki sahibidir.[34] Yunus, Anadolu insanının ruh yapısının en derin tabakalarına kadar nüfuz etmiş bir haldedir. İçten ve dıştan her yabancı saldırıya karşı koyarak Anadolu'yu ayakta tutacak olan, kıyamete kadar koruyacak olan şey, Yunus'un bu topraklarda medfun, lakin uyanık, kudretli ve koruyucu ruhudur.

Nurettin Topçu'nun kişilik ve şahsiyet gelişiminde Mehmet Akif, Mevlâna ve Yunus Emre etkili olan üç isimdir. Hiç şüphesiz bu üç ismin ortak özelliği Anadolu'da yetişmiş, yerli ve bize ait inanç, düşünce, ruh ve gönül adamı olmalarıdır. Diğer bir ortak özellikleri; ise Anadolu topraklarının en kritik dönemleri olan işgal ve saldırıların olduğu, yenilmiş ve umutsuzluğun hakim olduğu dönemlerde yaşamalarıdır. Bu gibi sıkıntılı süreçlerde kurtuluş ve çıkış yolu olarak İslâm'ı görmeleridir. Kaynakları ise Kur'an ve Sünnet olmuştur. Diğer bir ortak özellikleri ise arınma mücadelesinde, kurtuluş sürecinde aktif bir rol almaları, tarihsel sürecin yüklediği sorumluluktan kaçmayarak toplumun kurtuluşunda önemli görevler üslenmeleridir. Bu anlamda söz konusu bu büyük kişilikler, düzenleyen, baş kaldıran, değiştiren bir mücadele yürütmüşlerdir. Toplumun sıkıntı yaşadığı bir dönemde, topluma umut ve direnç aşılamışlardır. Bu isimler aynı zamanda salt düşünce adamı

[30] Topçu, **İİMT,** s.118.
[31] Topçu, **İİMT,** s.123.
[32] Topçu, **İİMT,** s.114.
[33] Topçu, **İİMT,** ss.162,163.
[34] Topçu, **İİMT,** s.154.

olmalarının ötesinde sanatçıdırlar. Bunların sanatları ile düşüncelerinin ayrılmaz oluşu başka bir ortak değerdir; çünkü bu üç isimde de düşünce ve sanat birbirinin içinde erimiş ve iç içe yer almıştır.[35]

Bu şahsiyetlerin yanında Topçu'nun fikir dünyasına Muhammed Abduh (öl.1905), Muhammed İkbal (öl.1938), Muhammed Hamidullah (öl.2002) gibi önemli kişilerin de etkisi olmuştur.[36]

[35] Necip Tosun, "Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'ta Mevlâna, Yunus Emre, Mehmet Akif Algısı ve Karşılaşması", **Hece Dergisi,** Sayı:109, 2006, ss.202-203.

[36] M. Kara, **Sıra Dışı Muallim,** s.154.

BİRİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYETİ KURAN TEORİK UNSURLAR

1.1. MEDENİYET KAVRAMI

Dilimizde medeniyet kelimesi, birden çok anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu yüzden medeniyet kavramı ile ilgili birden fazla tanım yapılmıştır. Medeniyeti kuran temel dinamikler dikkate alınarak tanımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Medeniyeti teknik ilerleme olarak ele alan olduğu gibi ahlakı önceleyen tanımlamalar da geliştirilmiştir. Medeniyeti kültür kavramıyla aynı kullanan olduğu gibi kültürün bir üst aşaması olarak da tanımlamışlardır. Söz konusu kavramı, toplumların zorunlu geliştirdiği kültürün bir sonucu olarak da ele almışlardır. Bir başka yaklaşım göre medeniyet, insanlığın yürüyüşünün en önemli sonucudur. Medeniyete her toplum katkı sunmuştur; bunun için kimseye mal edilemez, o insanlığın birikimidir. Şimdi bu yaklaşımları değerlendirelim.

Medeniyet, Arapça'da şehir anlamına gelmekte ve müdûn köküne dayanmaktadır. Bu kavram, yönetmek ve mâlik olmak anlamlarına da gelen, deyn (dîn) masdarıyla da ilişkili olduğu belirtilmiştir. Medenî (medeniyye) ve medînî ise şehre ait olan, şehirli anlamına gelmektedir. Medeniyet kavramının İngilizce karşılığı olan civilization da civilis kelimesinden türetilmiş ve Latince'de şehirli anlamına gelmektedir. Bu kavramın Batı düşüncesinde kullanılan anlamı için bizde medeniyyet kelimesi kullanılmış ve hadâre kelimesi ise modern Arapça'da yaygınlık kazanmıştır. Uygarlık kelimesi de, belli yasalara uyarak şehirde yaşayan halk anlamında medeniyet kavramının karşılığı olarak Türkçe'de kullanılmaktadır. Düşünce tarihi boyunca medeniyet teriminin kazandığı anlamların ortak noktası, şehir hayatının ekonomik, kurumsal, teknik, entelektüel, siyasal ve sosyal, alanlarda mümkün kıldığı fırsatları, düzey ve birikimi, ifade etmesidir.[37]

---

[37] Kutluer, **TDVİA,** s. 296.

İnsanlık, her medeniyet deneyiminde insanlığın ilkel sınırlarının seviyesini aşmaya ve daha yüksek daha ideal ruh seviyesine ulaşmaya çalıştı. Medeniyet bir harekettir; bir durum, durgunluk değil, bir yolculuktur. Medeniyetler kurulduktan sonra tehditlere ve medeniyet yolculuğunda karşısına çıkan zorluklara karşılık vererek büyürler. Onlar, üstesinden gelemedikleri bir tehlikeyle karşılaştıklarında parçalanır ve yıkılırlar.[38]

Medeniyet terimi günümüzde üç ayrı anlamda kullanılmaktadır.

1- Gündelik dilde kullanılan medeni insan sözcüğünde olduğu gibi, başkalarına karşı görgülü davranma ve insanın kontrollü davranışlar sergilemesini sağlayan kural ve değerler bütünüdür.

2- Gelişmiş toplumla gelişmemiş toplumu ayıran özellikler olarak tanımlanır. Bu anlamıyla medeniyet, insanlığın tarih boyunca ulaştığı birikim ve gelişmişlik düzey olarak ifade edilir.

3- Ortak özellikleri ve değerleri olan toplumlar, milletler olarak tanımlanır. İslam medeniyetiyle genel olarak, İslam dinin Müslüman olan insanlara ve toplumlara kattığı ve bu yaşam anlayışıyla ortaya konulan maddi ve manevi bütün başarılar, değerler kastedilmektedir.[39]

Herhangi bir medeniyet, kültürel geleneklerin hudutlarını tespit edebilir. Bir terkibi olarak, bu gelenekler içerisinde tecessüm etmiş olan meşruiyet kuralları, temel beklentiler ve kültürel değer ölçüleri tarafından tesis olunmaktadır. Yüksek kültürde bunlar, kısmen doğrudan yazılı geleneklerde, kısmen de bu geleneklerle ilintili toplumsal ve sanatsal gelenekler içinde sürdürülür. Daha geniş kapsamlı meşruiyet ölçüleridir ki, bir medeniyeti böyle bir kültürel bütünlükle ve böyle ayırıcı bir tarzla donatmak suretiyle, en güvenilir daimi kültürel özellik olarak iş görmüşlerdir. Bizim kullandığımız anlamda, bir medeniyeti diğerinden en açık bir şekilde ayıran şeyler, bir halktan diğerine kolayca devredilebilen, herhangi bir umumi kültürel düşünce ve uygulamalar yığınından çok, bu biçimlendirici ideallerdir. [40]

---

[38] Arnold Toynbee, **Medeniyet Yargılanıyor,** Çev. Ufuk UYAN, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988, s. 56.

[39] Kasım ŞULUL, **İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti,** İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 23-24.

[40] Marshall G.S. HODGSON, **İslam'ın Serüveni**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 26.

Her kültür kendi medeniyetine sahiptir. Medeniyet, kültürün önlenemez sonucudur. Medeniyetler, gelişmiş bir insanlık grubunun varabileceği en suni ve dış durumlardır. Değiştirilmez bir sonuçtur medeniyetler; fakat içten kaçınılmaz ihtiyaçla, tekrar ve tekrar medeniyetlere varılır.[41]

Medeniyet kelimesi hakkında, Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Namık Kemal, Cevdet Paşa, Cemil Meriç gibi son devrin aydınları birçoğu fikir beyan etmiştir. Bu konuda geçtiğimiz yüzyılın önemli düşünürü Cemil Meriç Civilisationu, aydınlanma döneminin ümitlerini dile getiren ve terakki inancını en güçlü bir şekilde ifade eden ilk kelime olarak görür. O, insanlığı düşe kalka ilerleyen bir kervana benzetir. Avrupa medeniyet konusunda kendini kılavuz olarak görür. Avrupa'nın medeniyet ile ilgili şöyle bir iddiası vardır. Civilisation, dünyaya yayıldıkça savaşların sona ereceğini, sefaletle kölelik ortadan kalkacağını söyler. Cemil Meriç bunu, bir gerçekten çok, bir amaç diye ifade eder. Tylor'a göre kültür veya medeniyet: İlimleri, inançları, sanatları, ahlakı, kanunları, adetleri ve insanın toplum hayatında kazandığı diğer kabiliyet ve alışkanlıkları kucaklayan girift bir bütündür şeklinde tanımlar.[42] Cemil Meriç medeniyet ve kültür kavram ilişkisiyle ilgili olarak; kültürle medeniyet aynı mefhumun iki ayrı ifadesi veya aralarında dağlar kadar farklar olduğunu ifade eder. Kültür kimine göre, insanın olgunlaşmak için harcadığı çaba; medeniyet, dünyayı değiştirmek ve geliştirmek için giriştiği hareketler; biri araç, öteki amaç. Cemil Meriç Tanzimat aydınlarının medeniyet hakkındaki görüşlerini ele alır. O dönem hakkında şunları dile getirir.

> *"Yeni tanıdıkları bir dünyanın şaşasıyla gözleri kamaşan hayalperest nesiler için, medeniyet bir teslimiyet veya temessüldür. Mefhumu ilmi çerçevesine oturtan tek yazar: Cevdet paşa. Medeniyet, toplulukların hayatında ileri bir merhaledir. Paşa'ya göre: Önce devlet kurulur, insanlar düşman korkusundan azad olurlar. Sonra "ihtiyacat-ı beşeriyelerini tahsile" , "kemalat-ı insaniyelerini tekmile" koyulur, yani medenileşirler. Demek ki medeniyetin iki unsuru var. Beşeri ihtiyaçların giderilmesi ve ahlak ve zekâ bakımından olgunlaşma. İnsanlar bedeviyetten hadariyet ve medeniyete geçerler."*[43]

İbn Haldun tarihi iki anahtar kavramla açıklar. Umran ve asabiyet. Umran bir toplumun yaptıklarının ve ürettiklerinin bütünü, toplumsal ve dini düzen, adetler ve inançlar şeklinde ifade eder. Umran, tarihi ve insanı bir bütün olarak ifade eden bir

---

[41] Ejder OKUMUŞ, **Toplumsal Çöküş Teorileri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 96.
[42] Cemil MERİÇ, **Umrandan Uygarlığa,** İletişim yayınları, İstanbul, 2008, s. 82.
[43] Meriç, **Umrandan Uygarlığa,** s. 85.

kelime. Tarihi gelişmenin muharrik kuvveti. Asabiyet, yani toplumsal dayanışma. Umran, iki şekilde badiye ve şehir hayatı şeklinde ortaya çıkar. Umranın ilk aşamasını ve kendi kendini aşacak olan bir merhale olarak bedeviliği görür. Umranı, en geniş anlamıyla, toplumsal hayatla karşılayabiliriz. İbn Haldun temeddünle umran farklı görür. Temeddün: Şehir medeniyeti. Umran, hem bedeviliği hem hadariliği içine alır. Kültür ve medeniyet. Cemil Meriç İbn Haldun'un medeniyet ve umran kavramları ile ilgili görüşlerini verdikten sonra bizim bu kavramla olan ilişkimizi şöyle açıklar: Umrandan habersizdik, medeniyete de ısınamadık. İnsanlığın tekâmül vetiresini ifade için kendimize layık bir kelime bulduk: Uygarlık. Mazisiz, musikisiz bir hilkat garibesi.[44] Yazar bu düşünceleriyle medeniyet kavramına daha çok eleştirel yaklaşarak, insanlığın medeniyet olarak geldiği noktan pek hoşnut olmaz. Medeniyeti teknik ilerlemeden daha çok ahlaki üstünlük olarak ele alır.

Topçu, medeniyeti ileride görüleceği gibi, kültür ile birlikte ele alır. Bir toplumda meydana gelen değerler toplamının sentezi olarak değerlendirir.

> *"İlmin, ahlakın, sanatın muayyen bir cemiyetin bünyesinde meydana gelen sentezi demek olan kültür, bir metafizik terkip manzarası gösterir. Parça parça bilgi ve inanç unsurları, hepsini birleştirici bir maya ile yoğrularak millet kültürünü meydana getirirler, kültürün mayası metafiziktir. Metafizik meydana getirmeyen milletler, taklitçi olurlar. Her taraftan hoşlarına giden bir fikir veya hareket sistemini alarak taklit ederler. Ancak, başkalarının ruhi eseri onları doyuramaz. Onların şahsiyetini teşkil edemez. Zira bir milletin şahsiyeti kültürün eseri değildir, kültür şahsiyetin eseridir. Metafizik yapılmadıkça bütün kıvranmalar arasında eriyip giden şahsiyetin acıklı bir mirası kalır. Her şeyi inkâr. Kendi metafizikleriyle birlikte şahsiyetlerini yapamayan milletler ve şahsiyetlerini kaybeden fertler, önce ruhunu ve Allah'ını, sonra mazisini ve tarihini, en sonra da esas davalarıyla birlikte kendi kendilerini inkar ederler."*[45]

Medeniyet tanımlarıyla ilgili olarak İslam düşünürleri, Medine'den medeniyete doğru bir yol izledikleri görülmektedir. İslam tarihinde şehirler, medeniyetin kurulduğu, geliştiği ve bir yaşama biçimi olarak devam ettiği önemli tarih yapıcı yerlerdir. İslam şehir medeniyeti de diyebiliriz. İslam dini getirdiği hükümler, ahlak ilkeleri, toplumsal ve sosyal meselelerin çözümü ve bunların sonucu olarak ortaya koyduğu toplumsal düzen şehir medeniyetinin doğmasını sağlamıştır. İnsan sosyal bir varlıktır ve toplum içerisinde yaşamaktadır. İnsanın olduğu yerde

---

[44]Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, s. 86.
[45] Nurettin Topçu, **Kültür ve Medeniyet,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, (KM), s. 51.

toplumsal kurallar kaçınılmazdır. Dolayısıyla; medeniyeti ortaya çıkaran, onu yaşayan ve geliştiren ana unsur insandır.

1.1.1. Medeniyeti Anlamada Kültür Kavramı

Her toplum tarihsel süreç içerisinde bir medeniyet anlayışı geliştirir. Kültür ya da yaşayış tarzları medeniyetin oluşmasında temel rolü oynar. Kültür medeniyetin bir parçası, onu oluşturan ana unsurdur. Kültür, diğer kültürlerle etkileşimi daha hızlı olduğundan değişime daha açıktır. Kültür ait olduğu toplumdan etkilenerek toplumla birlikte var olur. Kültür tanımlarının nasıl ele alındığına bakalım. Türkçe Sözlükte kültür şöyle tanımlanmaktadır:

Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.[46] Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş biçimi. Bireyin kazandığı bilgi.

Nurettin Topçu kültür kavramını, "Bir toplumun kültürü, o millete ait her bir bireyin toplumsal ve bireysel olayları anlama şekilleri ve tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu değer hükümleri" şeklinde açıklar.[47] Bu değerler felsefe, ilim, din ve sanat tarafından yaşatılmaktadır. Her toplum bunları kendi anlayış ve yaşayış şekilleriyle yoğurmuş ve kendi malı haline getirmiş yani kendi kültürünü oluşturmuştur.

Şerif Mardin ise kültürü "toplumların eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, iktisat, sanat veya dine ilişkin sorunlarını çözdükleri kendilerine özgü yol" olarak tanımlamaktadır.[48]

Orhan Okay'a göre kültür, her şeyden önce millidir. Onun içinde, bir milletin asırlarca yoğurduğu, plastik, fonetik, dramatik ve edebi sanatların, bilgi, tefekkür, zevk ve kıymet hükümlerinin hamulesi vardır. Kültürlü insan dediğimiz zaman ise bu hamuleyi bir malumat yığını halinde değil, sübjektif olarak değerlendirmek şartıyla

---

[46] Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük,** Ankara, Cilt: 2, 1998, s.20.
[47] Topçu, **KM**, s. 16.
[48] Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 21.

kendisinde bulunduranı kastederiz. Bu yüzden kültürün tarifinde bilgi, tefekkür, zevk ve kıymet hükümleri- arasında ancak birini teşkil eder.[49]

Mümtaz Turhan kültür kelimesinin farklı anlamlarda kullanılabileceğinin altını çizmiştir. Kültür kavramını etnoloji ile kültür tarihi uzmanlarının bir terim olarak kullandıkları manaya nazaran kültür, insanın hayatında içtimai yoldan tevarüs ettiği maddi ve manevi her unsuru ihtiva eder. Bu anlamda kullanılan kültür, insan kavramı ile aşağı yukarı aynı şeyi ifade etmektedir. Zira en alt seviyede bulunan Avustralya yerlisinin ve Güney Afrika (Bushman)nın avlanma tarzı, Kuzey Amerika Hintlisinin (Kızılderelisinin) tıbbı, Perikles Atina'sının trajik dram tipi, modern endüstrinin dinamosu aynı manada birer kültür unsurudur.[50] Bunların her birisi kolektif insan ruhunun eseridir. Bu bakımdan her insan grubu, gayet muhtelif ve eskimiş komplekslik farklarına rağmen kendisine has bir kültüre sahiptir. Bu manada kullanılan kültüre, yüksek ve aşağı seviyedir tarzında sıfatlar verilirken hiçbir ahlaki kıymeti izafe edilmemektedir.

Bu doğrultuda bir diğer tanımda ise; Kültür, bütünüyle bir milletin yaşama biçimidir. Maddi ve manevi aklımıza gelen, bir milleti oluşturan tüm değerleri, bütün unsurları onun içerisine katabiliriz. Onların oluşturduğu ve süreklilik arz ettiği bir yaşama biçimi vardır, o da kültürdür. Maddi ve manevi unsurlar derken aynı devletin bayrağı altında yaşamak, aynı vatana, mimariye, dine, dile, sahip olmak, geçmiş zamanlardan beri ortak bir tarihi paylaşmak, ortak ülküleri benimsemek aynı heyecanları taşımak, aynı yemeklere, ortak inançlara, aynı damak zevkine sahip olmak, aynı musikiye sahip olmak; bunları daha da genişletebilirsiniz. Bütün bu ortaklıklar, bir milleti millet yapan etkenlerin toplamıdır ve bunların tamamı kültürü meydana getirirler.[51]

Görüldüğü gibi kültür kavramının medeniyet kavramıyla yakın ilişkisi bulunmaktadır. Kültür ile medeniyet kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı gibi medeniyet ile olan farklı yönlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Medeniyeti kültürün zorunlu sonucu olarak ele alarak, tarihsel süreç içerisinde kültür kendine has medeniyeti doğuracağı söylenmiştir. Kültür ile medeniyet birbirinden

---

[49] Orhan Okay, **Sanat ve Edebiyat Yazıları,** Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s.295.
[50] Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri,** Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002, (KD), ss, 35-37.
[51] Nevzat Kösoğlu, **Türk Olmak Ya da Olmamak Milli kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9.

bağımsız düşünülemeyecek iki kavramdır. O yüzden medeniyet kavramını anlamada bu kavramın kültür kavramıyla olan ilişkisini ele aldık.

1.2. HAREKET FELSEFESİ

Maurice Blondel (1861-1949)'in L'Action (1893) adlı eserinden sonra aksiyon felsefesi terimi felsefe literatürü içerisinde yer almaya başlamıştır. Ülkemizde ise Nurettin Topçu aksiyon felsefesinin temsilcisidir. Fakat zaman zaman aksiyon yerine hareket kelimesi kullanılmaktadır. Bunlar birbirlerinin yerine kullanılmalarına karşın farklı anlamlar içermektedirler. Öncelikle bu durumun açıklanması gerekmektedir.

Hareket, kımıldanma, davranış, yola çıkma, kalkma genel olarak, mekan içinde bir cismin yer değiştirmesi, sükunete hareketsizliğe karşıt olarak nesnelerinin yerlerinin değişmesi sürecidir. [52] Hareket, sosyal bilimlerde belli bir alanda belli bir değişikliğin yapılmasını isteyen bireylerin ya kendi başlarına ya da belli kişilerin önderliğiyle gerçekleştirdikleri toplu gösteriye, belli bir sonuca ulaşmak isteyenlerin örgütlü topluluğuna karşılık gelir.[53]

Aksiyon kelimesi ise fiil, tesir, nüfûz, amel, hareket, vak'a[54], eylem, iş, kişinin etki yaparak fiili değişiklik yapabilecek düşünce veya hareketi, başkalarında değişiklik yapma gücü,[55] insan etkinliğinin veya iradesinin açığa çıkması[56] anlamlarına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle aksiyon, bireyin bir dış etkene bağlı kalmadan bizzat kendisinin gerçekleştirdiği davranışlardır. Bir istemenin, bir tasarının, bir düşünüşün, bir kararın gerçekleştirilmesi, bilinçli insanın istemesi olarak karşılanır.[57] Halbuki hareket kelimesinin açılımında gördük ki, bir şeyin yalnızca kendi kendisinin hareket ettirici olması değil kendi dışındaki bir gücün sonucu olarak hareket etmesi de hareket olarak adlandırılmıştır. Şu halde hareketin çift taraflı bir açılımı varken, aksiyon tek taraflıdır. Aksiyon genellikle bir hareket

---

[52] Mustafa Nihat Özön, **Osmanlıca Tükçe Sözlük,** İnkılap ve Aka Kitapevleri, Ankara, 1965, s. 259.
[53] Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** Ekin Yayınları, Ankara 1996, s.315.
[54] Mustafa Namık Canku, **Büyük Felsefe Lugatı**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1954, ss. 52-63.
[55] Pars Tuğlacı, **Okyanus Türkçe Sözlük,** Pars Yayınevi, İstanbul, Cilt: 1, 1971, s.53.
[56] Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Cilt: 1, 1988, (TDK) s. 41.
[57] Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü,** İstanbul, 1994, s.77.

durumu ve sükun durumunu, eylem ile eylemsizlik, faaliyet ile faaliyetsizlik arasındaki bir karşıtlığa işaret etmek için kullanılır. Bazen şeylerle ilgili olarak ta kullanılır. Mesela kalp, makineler gibi doğal ya da suni objelerin bir aksiyonu vardır. Bu aksiyonlar yavaş, karmaşık ya da güzel olabilir. Ama bunlar bir işe girişmiyorlar yalnızca diğer şeyler üzerinde etki edebiliyorlar.

Şu halde aksiyon isteyerek yapılan eylemler için söz konudur. Rasyonel varlıklara özgüdür. Nurettin Topçu'nun Aksiyon Felsefesi ışığında insan anlayışının önemi de burada yatmaktadır. Aksiyon Felsefesi tamamıyla İnsan Felsefesi, insana ait, insana özgü bir felsefe olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aksiyon yalnızca bir süreç veya olay değildir. O, insana özgüdür. Bir insan fiilini ayırt eden şey de o fiilin hem dış hem de iç yönünün olmasıdır. Dış yönü, dış dünyada gözlenebilir olmasıdır. İç yönü ise onu başlatan zihni olayların bütün bir kompleksi karar, tercih, sorumluluk, tefekkür, niyet, motivasyon gibi anlamlara gelir.[58]

Fiilde bulunmak, bir şeyi meydana getirmek, meydana gelmesine neden olmaktır. Aksiyon ise bir şeyi meydana getirmektir. Cook Wilson bir aksiyonun yapılması için arzunun gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre aksiyonda üç şeyi ayırt etmeliyiz; birincisi aksiyonun kendisi yani bir şeyi meydana getirmeyi, ikincisi onu meydana getirecek gerekli irade ve üçüncüsü onu meydana getirecek gerekli arzu. Bu durumda ona göre irade ettiğimiz aynıdır yani aksiyondur.[59]

Aksiyon ve hareket kelimelerinin açıklanmasından sonra Topçu hareket kavramıyla ilgili şu açıklamalarda bulunur.

Evrende her şey hareket halindedir. İnsanın her davranışında hareketi gözlemleyebiliriz. Hareket olmadan insanı tanımak mümkün değildir. Düşünme gücü, insanın bütünü oluşturmaz. İnsan hem düşünen hem de hareket halinde olan bir varlıktır. Hayatın her alanında hareket olduğu için, felsefenin merkezinde de hareket olmalıdır şeklinde ifade eder. Bireyde hareket sürekli devam etmektedir. Böylece Hareket, bütün aleme yayılmaktadır. Dalga dalga genişleyen hareketin safhalarını tanımak lâzım. Hareket, verimiyle kendi dışında biriktirdiği kuvvetler düşünülünce, bu manaya kendini emniyetle kâinata teslim etmek demektir. Topçu şu örnekle

---

[58] Mehmet Aydın, **Farabi ve İbn Sina'da Aksiyon Teorisi,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996, (Aksiyon Teorisi), s.8.
[59] Aydın, **Aksiyon Teorisi,** s.9.

açıklamaya devam eder. Her şeyi kazanmak isterken her şeyini kaybeden cimri gibi, en kıskanç bencil, ancak biraz fakirleşerek ve kendinden biraz bir şeyler vererek kendini koruyabilir. Ve O'na göre Hareket, insanla Allah'ın bir terkibidir.[60]

Blondel, 1861-1949 yılları arasında yaşamış olan Fransız düşünürdür. Pascal'ın düşüncesinin gerektirdiği felsefeyi yaratmayı amaçlayan Blondel, modern felsefenin en önemli başarısının hareket noktası olarak özneyi alması, buna karşın en önemli probleminin de düşünce ile varlık arasında yaratılan problem olduğunu söylemiştir.[61]

> *"Pascal deist bir humanizmin, rasyonel kuşkuculuğun ve özgür düşüncenin egemen olduğu bir çağda ve toplumda, Tanrının gerekliliğini ve gücünü gösterme çabası içinde olmuştur. Mutluluk ona göre ne içimizde ne de dışımızdadır. Mutluluk Tanrı'dadır. İnsanın kurtuluşu samimi müminde olan içgüdüsel, doğrudan, aracısız ve akla bağlı olmayan, akıl süzgecinden geçmemiş bir kavrayışta, Tanrı'ya teslim olmadadır. Tanrı ile insan bilmecesinde bizi aydınlığa kavuşturacak olan şey gönlümüzün ışığı, sezgisidir."*[62]

Blondel, Tanrı ile insan arasında kurulan ilişkiden hareketle öznenin tüm eylemlerinin yalnızca, aşkın bir Mutlak'a yönelim sayesinde anlaşılabileceğini savunur. Buradaki yönelim belli bir hedefe doğru olan yönelimdir. Bilinçli ve isteklidir. Aristo'daki ihtiyari hareket gibidir. Yani aksiyon kelimesinin tamı tamına örtüştüğü durumdur.

Aksiyon Felsefesi ile ilgili düşüncelerini (L'Action, 1983) adlı eserinde ortaya koyan Blondel, düşüncenin aksiyonla olan ilişkilerini sorgulayarak, bunu hayatın bir kritiğini ve pratiğin bir ilmini teşkil edecek şekilde araştırmıştır. Bunun yanı sıra ilim-iman ve felsefe-din ilişkilerine rasyonalizm kadar fideizmi de bir yana bırakacak şekilde araştırmıştır.[63] Blondel, bu felsefeyi Tanrı'ya götürecek bir yol, sonsuzlukta birlik bulmanın bir aracı, determinizm ile özgürlük arasında bir uygunluk olarak görmüştür.

Blondel'e göre aksiyon (action), akt (acte-fiil) dan daha somut olup kendisinde içkin olan bir ameliyenin prensibini, vasıtasını, realitede ise varlığın ve

---

[60] Nurettin Topçu, **Var oluş Felsefesi/ Hareket Felsefesi,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s.51.
[61] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** s.127.
[62] Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, 278.
[63] Süleyman Hayri Bolay, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü,** Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, (Terimler Sözlüğü), s.191.

bilginin birliğini izah eder.[64] Şu durumda Blondel'in fiil (act) ile amel (action) arasında ayrım yaptığını görebiliriz. Fiil bir amaç doğrultusunda olanı da olmayanı da kapsıyorken, amelde bir amaç doğrultusunda yapılmış olması şartı aranır. Blondel'e göre aksiyon bir süreç ve olayın kendisi değildir. Aksiyonda sorumluluk vardır. İnsan aksiyonunda faal bir amaç vardır. İnsanın özü aksiyondur, kendisini ifade ettiği şeydir. Fakat Blondel'e göre insan kendisini tesadüfi olarak yaratmaz. Çünkü insani aksiyon fenomenal düzenin ötesinden idare edildiği anlamda Tanrı insanda içkindir. Eylemde bulunanların inançları ve Tanrının bizdeki sesini hissetme tecrübesi aksiyonun ortaya çıkmasında önemlidir.[65]

Aksiyonun realite ile bilginin, ihtiyar ile düşüncenin, ahlaki şahıs ile külli nizamın, ruhun deruni hayatı ile beslendiği üstün kaynakların bir terkibini yapması gerekir. Jauber, bu anlamda Allah'ı düşünmeyi aksiyon olarak ifade eder. Blondel, düşünce ve isteği gerçekleştirme olmadığı için aksiyonu eksik olarak görür, bunun için aksiyonun, düşünce ve istek gibi insani faaliyetin tamamını ifade ettiğini söyler.[66] Şu halde aksiyonun olduğu yer, hayatın meydana geldiği yerdir. Kendiliğinden, rastgele, düşüncesiz eylem veya gerçeklikle hayat kurulamaz. Felsefede hem pratik hem de teorik alanda yerini almalıdır. Gücünü aksiyondan ve hareketten alan felsefe insanlığa yol gösterecektir. Aksiyon, hayatımızdaki tüm düşüncelerimize ve duygulanımlarımıza işaret etmelidir. Blondel'de aksiyon felsefesi, aynı zamanda hayattaki var oluşumuzu anlamlandıracak güç olarak anlaşılmıştır. Bir şey bizi deruni hayatımızdan dışarı çıkarırsa ve kendimizden uzaklaştırırsa bu aksiyondur.[67]

Blondel'in düşüncesi varlığın kendiliğinden hareketi ve varlığa katılan bir dinamizmdir. Bundan dolayı aksiyon, bu düşüncede reelin bütün karmaşıklığıyla yaşanması ve istemenin bilmenin ve varoluşun bir sentezi olarak düşünülmüştür. Blondel, böylelikle istemekle yapabilmeyi, hareket etmekle bilmeyi, varlıkla düşüncenin tasdikine yönelmiş olan bir an'da birleştiriyor. Blondel Felsefi düşüncesini dinle birlikte oluşturmuş ve Tanrı ile akıl arasında bir uyumluluk

---

[64] Bolay, **Terimler Sözlüğü,** s. 192.
[65] Aydın, **Aksiyon Teorisi**, s.6.
[66] Bolay, **Terimler Sözlüğü,** s.191.
[67] Aydın, **Aksiyon Teorisi**, s.2.

aramıştır.[68] O, her insanın kalbindeki tabiat üstüne olan ihtiyacı meydana çıkarmak gayretinde idi.[69]

> *"İnsanın asıl gayesinin tabiat ötesinde, daha doğru bir şekilde "tabiat üstü" olduğuna inanmıştır. Çünkü ona göre, aksiyon tabi düzende asla bitmez ve daima sonsuz bir cevaba doğru yürür. Yani insan doğal determinizmin üstüne çıkabilir. İnsan iradesi arzu ve eğilimlerin etkisinde kalmakla birlikte, olgusal düzeni aşıp ideal hedeflere yönelebilir[70]. Bu yöneliş hayatın ve tabiatın hakikatini aydınlatacak ve bütün insanları yeni bir imanda birleştirecektir. Allah'a ulaşmak arzusu da buradan doğar. Bunun için Blondel, determinizm ve hürriyet arasında bir uygunluk ve sonsuzlukta bir birlik bulmaya çalışır."*[71]

Blondel'in amacı aksiyona metafizik bir statü kazandırmaktır. O aksiyon felsefesi ile insana ait olan özü ortaya çıkarmak istemiştir. Maddi sonuçtan ziyade içerdiği manevi değere önem vermiştir. Blondel, insanoğlunun iradi erdemlerle olayları aştığını savunmuştur. Şu halde Blondel'in felsefesi bir kendini aşma felsefesidir. Blondel'in aksiyonculuğu metot ve muhteva itibariye Augustenciliğin çağdaş kelimeler ışığında canlandırılması olup, St. Augustin'in fikirlerinin değişik tarzda devam ettirilmesi gayretidir.[72] Blondel'in çağdaş kelimelerinin beslendiği ana kaynak Comte'un pozitivist felsefesi olmuştur. O, Comte'un pozitivist felsefesini Hıristiyan Katolik ruhuyla uzlaştırmaya çalışmıştır. Hakikate yalnızca akıl yoluyla değil ama tecrübenin tüm alanları yoluyla ulaşılacağı görüşündedir. [73]

1.3. MEDENİYET YOLUNDA EĞİTİMİN ETKİSİ

Topçu'da medeniyeti kuran temel unsurlardan biri de eğitimdir. Eserlerinde eğitime dair birçok konuyu ele alır. Çeşitli zamanlarda yapmış olduğu salon konuşmalarından hareketle ve eğitim ile ilgili olan yazı veya düşüncelerini 'Türkiye'nin Maarif Davası' adı altında kitaplaştırılmıştır. Yazılar salon konuşmaları olduğu için bir başlık altıda birden fazla konuyu ele almıştır. Bu eserde Topçu Türk-İslam eğitim sisteminin geldiği noktayı, tarihsel gelişim sürecini, okulların

---

[68] Bolay, **Terimler Sözlüğü,** s. 191.
[69] Aydın, **Aksiyon Teorisi,** s.2.
[70] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s. 127.
[71] Bolay, **Terimler Sözlüğü,** s.193.
[72] Bolay, **Terimler Sözlüğü,** s.193.
[73] Topçu, **İİMT,** s.15.

yapısından öğretmelerin yeterlilikleri ve eğitimdeki önemine, din, ahlak, sanat, edebiyat gibi temel alanlarda farklı başlıklarda konuları ele almıştır.

Topçu bir toplumun ruhunun nasıl oluştuğuyla ilgili şu tespiti yapar: Millet ruhunu oluşturan eğitimdir. Eğitim anlayışı olmayan toplumların millet ruhunu yapamayacaklarını ifade eder. Milletlerin ve toplumların var olması ve tarihte medeniyet yürüyüşünü gerçekleştirerek kalıcı hale gelmesi eğitimle olan ilişkisiyle alakalıdır. İslam toplumunda Hz. Peygamberle birlikte eğitime çok önem verilmiş, sonrasında günün şartlarına göre eğitimle olan ilişki artarak devam etmiştir. Hicri ikinci asırdan sonra İslam/Kur'an ilimleri ortaya çıkmış ve sistematik halde gelişimine devam etmiştir. Kur'an'ın anlaşılması çerçevesinde nakil ile akıl birlikte kullanılmış, İslam medeniyetinin temelleri o dönemlerde atılmıştır. Müslüman ilim adamlarının tercüme hareketleri sayesinde Yunan felsefe geleneğiyle tanışmasıyla, İslam'ın anlaşılıp Kur'an'ın yorumlanmasında, İslami ilimlerin gelişiminde, toplumsal ve sosyal sorunların çözümünde tercümeler etkin rol oynamıştır.

İslam düşüncesinin evirildiği ve geldiği nokta itibariyle Topçu, İslam düşüncesi içerisinde üç asır önce içtihat kapısını kapanmasını ve sonraki nesillerin taassuba düşmelerini eleştirir. Aristo'nun mantığını ve kıyas metodunu kullanmalarından dolayı eğitim anlayışının ruhsuzlaştığını ve insandan uzaklaştığı değerlendirmesinde bulunur.[74] Fikir ve düşünce hayatımızda geri kalmışlığımızın geç fark edilmesi ve bu sorunu çözmeye yönelik çabaların Batı taklitçiliğine dönüşmesi düşüşü durduramadı. Anadolu'nun sevgisini taşımayan ve bu toprakların var olmasında etkili olmuş temel felsefeyi kavramayan sözde aydınların saldırısı ile karşılaşınca bütün millet kültürü, millet maarifi, gelenekleri ve kaynakları ile birlikte yıkıldı.

Şimdi de Topçu'ya göre bir milletin maarifinin temel taşları olan eğitim süreçlerinde yaşanan sıkıntıları ve düşünce sistemimizin değişmesinde etki eden faktörleri ele alalım.

---

[74]Nurettin Topçu, **Türkiye'nin Maarif Davası,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, (TMD), s.30.

1.3.1. Okulların Eğitimdeki Yeri

Nurettin Topçu'ya göre millet bünyesindeki tüm değişim ve dönüşümler okulla başlar. Okul bir toplumu oluşturan en temel kurumlardan biridir. Okul bir milletin varoluş serüveninde en etkili rolü oynar. Okul o toplumun değerleriyle uyumlu, toplumu ileriye doğru sürükleyen milli unsurlarla barışık kültür yuvasıdır.

Topçu bilginin ve öğrenmenin merkezi olan okullarla ilgili okul, bireyin ruhuna hitap eden hakikatlerin seçilerek aktarıldığı ve bu hakikatleri alan bireyle birleştiği yerde vardır. Öğrenme önce ailede başlar, hayatın her kademesinde artarak ömür boyu devam eder. Aile, örf ve adetlerimizin öğrenildiği, kişilik hamurumuzun yoğrulduğu ilk öğrenme alanıdır. Sevginin, sabrın, şefkatin, fedakârlığın, anlayışın, görev ve sorumlulukların aktarıldığı bir okuldur. Hayat en güzel öğrenme alanıdır. İş hayatı, alış-veriş, para kazanma bizlere birçok tecrübe kazandırır.

İnsanoğlunun her şeyi öğrenmesi güçtür. Fakat sorumlu insan, neyi bilmesi gerektiği hakkında bir tutum geliştirmesi gerekir. Bilmediklerini öğrenme arzusu içerisinde olmak, öğrenmede, bireyin kendini geliştirmede önemli bir güçtür. Bireyin kendini tanımaya, âlemle olan ilişkisini ortaya koyma yönelik çabası olmalıdır. Öğreneceğimiz şeyler, her şeyden önce kişiliğimizin, var oluşumuzun özetini oluşturan âlemle ilgili olmalıdır. Daha sonra, kişiliğimiz için gerekli bilgileri edinmeliyiz. Varlığımızın derinlerine yerleştireceğimiz bilgi mutlaka kişiliğimizin özüyle ilgili olmak durumundadır. Birey öğrendiği bilgileri seçmesini bilmeli, gördüğü, duyduğu her bilgiyi sorgulamadan, araştırmadan kabul etmemesi gerekir.[75]

Topçu, medreseden okula geçiş ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: Medresenin millî mektebi yansıtan en güzel örnek olduğunu ancak medresenin bir dönem sonra milletin ruhu ile bağlarını kopardığı, kendisini yenileyemediği gelişmeleri takip edemediği için yıkıldığını söyler. Medreselerden sonra ülkemizde yeni okulların kurulduğunu fakat bu okulların hakikate götürmede zayıf kaldığını ifade eder. Bu okulların Hakikate götürmemesini; ise uygulanan müfredata bağlar. İlahi hakikate metafizik bilgisi ile ulaşılacağını ve metafizik konularının tekrar ders müfredatına konması gerektiğini söyler.[76]

---

[75]Topçu, **TMD,** s.53.
[76]Topçu, **TMD,** s.14.

Topçu'ya göre, okul devletin kurduğu ahlaki karakterimizin oluşmasında etkili olan bir aile ortamıdır. Geleceği şekillendirecek gençlerin fikir, düşünce ve duygu karakteri burada şekillenir. Bu kurumda eğitici olan öğretmen baba rolünü üstlenmiştir. Öğretmen bilgisi ve yaşayışıyla en iyi örnek olması gerekir. Çocukluk ve gençlik çağlarının büyük bir kısmı onun elinden geçmektedir. Gençliğin vicdanının yapıcısı pek geniş ölçüde muallimlerdir. Muallim ya da öğretmen, toplumu yönlendirmede ve geleceğe taşımada en aktif rolü oynayan liderdir. Bir devrin yaşanmış olan belli hatalarını, o dönemin neslini yetiştiren ruhsuz öğretmenlerinde aramak gerektiğini ifade eder. Gençliğin içinde bulunduğu uçurumdan gençliği yine öğretmen kurtaracaktır. Bununla ilgili şu örneği verir: Gandi öğretmendir ve ilk önce okulda çocukları yetiştirmekle işe başlar. Lider görevini üstlenerek başarıya ulaşır.[77] Ona göre muallim, salt bilgi aktarımı yapan değildir. Ona göre bilgiyi nakletmek, öğretmenin değil kitabın işidir. Muallimin temel görevi öğrenciye rehberlik etmektir. Toplum, başta öğrenci olmak üzere, muallime ve okula farklı görevler yüklemiştir.

Topçu, okulu kutsal bir yer olarak görür ve buralarda usta çırak ilişkisinin olması gerektiğine değinir. Yeni okulların ise düşünen, üreten birey yerine çok kazanan birey odaklı olduğuna dikkat çeker. İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan okulları serbestçe eğitimlerini sürdürürken, Hüseyin Avni'ler ve onların mukaddes davası bu okullarda unutturuluyor. Esasen okula her şey girmiştir diyerek okulların amacından saparak aile hevesleri, iffet düşmanlığı, parti propagandacılığı, piyasa şarkıcılığı, eğlence partileri, boykot, anarşi, isyan gibi zararlı davranışları öğretir hale gelmesine dikkat çeker. Okulların bu durumundan dolayı, millete ait olan okulların eğitim anlayışı çökmüş ve diploma veren bir kurum halini almasını eleştirir.

Topçu, eleştirilerinden sonra millet okullarının tekrar ayağa kalkması için millete ait eğitim anlayışının tekrar hayata hâkim olması gerektiğini ifade eder. Bize bir insan mektebi gerekmektedir. Bu mektep bireye kendi ruhunu tanıtmalı, insanlığı seven temiz, hayaya hayran gönüller, vicdanlı bireyler, yürekler yetiştirmelidir. Öyle ki her ferdi milletin tarihi içinde yoğurup vicdanlara her an Allah'ın gördüğünü

---

[77] Topçu, **TMD,** s.66.

unutmadan ve O'nun huzurunda yaşamayı öğretsin. Bu sebeple mektebin gayesinin değişmesi gerektiği şeklinde değerlendirmede bulunur. [78]

Topçu okullarda öğrencilerin dini ve milli hassasiyetlerinin Batıyı taklit etme hastalığı sebebiyle yıprandığını söyler. Ona göre öncelikli işlerden biri de bu hastalığı ortadan kaldırmaktır. Topçu'ya göre Türk'ün var olan dehasını inkar ettiren, bir asırdan beri bizi, eğitim sistemimizi esir alan taklit hastalığının mutlaka okullardan kovulması gerektiğini ve Fransız, Alman, veya Amerikan zihniyetine bizi uşak yapan bilgisizliğin ve bayağılığın iflas ettiğini kavramamız gerektiğini ifade eder. Okulun amacı yetiştirmek ve terbiye etmek olduğuna göre, alınacak tedbirlerin de eğitim faaliyetleriyle birlikte uygulanması gerekir. Bu tedbirler sayesinde öğrenilmesi gereken ilk şey, kendine dost ve iyi olmayı öğrenmek olacaktır. Bunu da başaracak olan ancak öğretmendir. Özellikle okulun temel felsefesinin hayatın her alanında kendini göstermelidir. Din, aile, devlet kurumlarının, mesleklerin okullar gibi eğitici rolünü üstlenmesi gerektiğine dikkat çeker.

Ona göre din, yaratıcıya olan inançla Allah'ın huzurunda insanın hareketlerini düzenlediği kurallar okuluna dönüşmelidir. Din bu şekilde okullaşabilirse yetimlerin ve yoksulların düşünüldüğü, kuralların hakim olduğu bir yaşam ortaya çıkacaktır şeklinde açıklar.[79]

Düşünürümüz, ailelerin okullaşması konusunda ise eğitimin ailede başladığını, ebeveynlerin şefkati, anlayışı, sevgiyi, milli duyguları ve fedakârlığı çocuğa vermeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Devletin mektepleşmesini ise bugünkü siyasi konumuna bağlayan Topçu, aslında devletin mesuliyetlerin mektebi olduğunu söylemektedir. Ona göre ordu disiplin ve itaatin mektebidir. Ayrıca Topçu insanın kendi mesleğini bir mektep olarak görmesi ve sürekli ilerlemeye açık olması düşüncesiyle mesleklerin de mektepleşebileceğini söyler.

1.3.2. Öğretmenin Eğitimdeki Rolü

Öğretmen, eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemli unsurlarından birisidir. Eğitim – öğretim aile, çevre ve okul olmak üzere üç temel çerçevede gerçekleşir.

---

[78] Topçu, **TMD,** s.87.
[79] Topçu, **TMD,** s.54.

Eğitim faaliyetlerinin içerisinde yer alan birey, verimli ve sağlıklı bir ortamın oluşmasında en önemli görevi üstlenir. Öğretmen, öğrenci uyum içerisinde olmalı ve bu uyumu aile, okul ve çevre desteklemelidir. Eğitim için fiziki şartlar ve gerekli koşullar sağlandıktan sonra büyük iş öğretmene düşmektedir. Öğretmen bilgiyi aktaran bir kitap gibi olamaz. Öğretmen öğrenciye bilgiyi ve bilgiye ulaşma yollarını, bilginin kullanım alanlarını, bilişsel, duyuşsal ve psiko motor yeteneklerini ortaya çıkarmayı sağlar. Bununla ilgili Topçu, insanı beşikten alarak hayatın her aşamasında yanında olan ve mezara teslim eden, dünyanın en büyük sorumluluğuna sahip insan öğretmendir. İnsanın hayatının her kademesinde öğretmenin etkisini görmek mümkündür. Bireyin kişiliğinin gelişiminde aileden sonra en çok etkili olan kişi yine öğretmendir.

Topçu öğretmen için; kaderimizin hakikatinin işleyicisi, karakterimizin yapıcısı, kalbimizin çevrildiği her yönde kurucu olan öğretmendir. Bireyler gibi toplumlar da onun eseridir. Devletleri ve medeniyetleri yapan da yıkan da öğretmenlerdir. Öğretmene değer verildiği, öğretmenin kıymet gördüğü ülkede insanlar mesut ve faziletlidir. Öğretmenin ve mesleğinin hor gör görüldüğü, ona gerekli değeri vermeyen milletler ahlaki, bilgi seviyesi açısından düşmüştür, alçalmıştır. Toplumların kurulmasında, gelişmesinde ve yıkılmasında öğretmene verilen değerden anlayabileceğimize değinir. Medeniyetlerin öğretmenlerin ve eğitime adanmış bireylerin eliyle kurulduğuna dikkat çeker. Çin medeniyetini hâkimler, Yunan medeniyetini filozoflar, İslam medeniyetini medreselerdeki âlimler tarafından yükseltildiğini ifade eder.[80]

Eğitimi sanata, öğretmeni de sanatçıya benzetir. Öğretmen öğrencilerine sanatçı edasıyla yaklaşır. Sanatçının yaptığı eser ona aittir. O yüzden öğretmenin yetiştirdiği öğrenciler de sanatçı marifetiyle öğretmenin elinde şekil alır. Öğretmen öğrencilerin manevi gelişimini, çocukluktan beri karakterinin oluşumunu sağlayan tek insandır.

Öğretmen bilgiyi bir kitap gibi öğrenciye aktaran, işini aldığı maaşın karşılığı gibi gören kişi değildir. Ona göre öğretmen bir sanatkârdır ve sanatkar bir memur gibi hareket edemez. Topçu'da öğretmen, demirci demiri örs üzerinde döverek nasıl şekil verirse, öğrenciye öyle şekil ve ruh verir. Öğretmen ruhları kemale erdiren,

---

[80]Topçu, **TMD,** s.69.

ilmi, gerçeği, erdemi ve mutluluğu öğreten kişidir. Muallim, köyde bilen, öğreten, irşad eden, yol gösteren, terbiye eden, hulasa veli, mürebbi ve emin vasıflarına sahip olan insan olacaktır. Ruhların mürşidi; hayatın nazmı ve istikbalin en emin kefili olacaktır.[81] Topçu, öğretmenin toplumla olan ilişkisini, bugününe ve geleceğe olan etkisini anlatmaktadır. Tarihte kurduğumuz büyük medeniyetler, öğretmenlik mesleğinin kıymetinin bilinmesiyle, yüceltilmesiyle, medeniyetimizin yaşadığı zor dönemler ise bu mesleğe gereken değerin verilmemesiyle alakalıdır. Siyasi erklerin eğitime karıştığı ve devlet siyaseti ile uğraşanların sistem içinde önemli mevkilere gelmesi, öğretmenliğin meslek olmaktan çıkmasına sebep olduğunu söylemiştir. Topçu, farklı meslekleri olan kişilerin öğretmenlik yapmaları mesleğin kalitesine zarar verdiğini düşünmektedir.

Milli eğitime bağlı çeşitli liselerde felsefe öğretmenliği yapan Topçu, ideal bir öğretmenin nasıl olması gerektiği, eğitimde öğretmenin görevinin tam olarak ne olduğu hakkındaki fikirlerini kendisi de uygulayarak layıkıyla göstermiştir. Bir öğrencisi bunu şu ifadelerle dile getirir.

> 1949-50 yıllarında onun başka bir tarafı ile karşılaştığım yanı hocalığıydı:
>
> *"Vefa Lisesinde felsefe derslerimize geliyordu. Muallim olarak başlangıçta biraz haşin, sert ve müsamahasız bulduğum Topçu'da, zamanla öğrencilerine karşı duyduğu derin ve gerçek sevgiyi keşfettim. Müsamaha kabul etmez görünen disiplin zihniyetinin arkasında talebesini seven, iç hayatına girebilen, daha mühimi bir talebe için o çok sıkıcı felsefe derslerini sevdirebilen bir hoca idi."*[82]

Eğitime yön veren birimler köy çocukların eğitimini ele alıp incelediklerinde, onlarda var olan öğretmene ve bilgiye olan derin saygıyı fark ettiklerinde, memleketin kurtuluşu için gerekli veriyi bulacaklardır. Öğretmenin amacı, öğrenciye teorik bilgileri aktarırken bilgiye sahip olma amacını aşılaması gerektiğine dikkat çeker. Eğitim sistemi içerisinde hakikate âşık bireylerin yetişebilmesinin şartlarını şöyle ifade etmiştir.

> *"Bu büyük ruhi inkılâbın yapılabilmesi için sade şöhretle saadeti düşünerek üniversiteye doçent, profesör olmaktan başka emelleri bulunmayan insanlar değil, köyde yaralı bereli, gübrelik içinde dolaşan daima muzdarip ve kim olduklarını bilmediği bir takım efendilere uşak olmaya mahkûm, büyük ecdadının tarihinden getirdiği zekâ kabiliyetlerini her gün toprağa gömen köylü*

---

[81] Topçu, **TMD,** s.67.

[82] Orhan Okay, "Bir İdealistin Ölümü", **Hece Dergisi,** 2006, ss.448-452.

çocuklarını insanlık için örnek olacak bir medeniyetin sahipleri haline getirmeyi ülkü edinen profesörler lazım." [83]

Ona göre Avrupa'da eğitimlerini tamamlamış olan aydınlar ve bu ülkenin irfani geleneğini oluşturan hocalar, Anadolu toplumunun çocuklarına hayatın anlamını kavratmalı ve kim olduklarını öğretmelidir. Çünkü; köylerimizin bilgili ziraat memurlarına, namuslu doktora ihtiyacı olduğu gibi, tam manasıyla kendini bilen, Anadolu'nun İslam coğrafyasındaki ve dünya içindeki konumunu bilen tam kültürlü lider öğretmene de ihtiyacı vardır.

Topçu, öğretmenin ruh yapısını meydana getiren unsurları şöyle sıralar.

Öğretmen öncelikle hayatımızın kurucu sanatkârıdır. Yıkan değil yapandır. Olaylar karşısında seyirci kalmayan, irfani bilgisiyle hayatı düzenlen aktördür. O, doğru ve güzel olanı yaşar, çevresine örnek olur ve toplumun önünden yürüyen liderdir. Kısaca öğretmen hayatın her anında bireyin yanında olduğunu hissettirir.

Öğretmen yaşam boyunca önüne çıkan engellerle baş etmesini bilen idealisttir. Yaşanan sorunlardan dolayı şikayet etmeyen ve başarısızlığın sebeplerini araştıran, kendini yenileyen, düzelten kişidir. Muallim başarı için en önemli anahtardır. O her sıkıntıyı göğüsleyen bir anne gibidir.

Öğretmen öğrencilerine sevgiyle yaklaşmasını ve ruhlara dokunmasını bilen kişidir. Öğretmen fedakar olandır. Öğrencilerine ayırdığı zamanın değerini ve bununla ortaya çıkan hazzı bir ömür yaşayan neferdir.

Öğretmen herkesin muhtaç olduğu doktor gibidir. İmana susamış yürekleri imanla buluşturur ve tedavi eder. Hakikati ve hakikate ulaşmanın yollarını öğretir. Olması gerekeni, realiteyi, ideali öğreten kişidir öğretmen. Hakikat alemiyle bizi ilk öğretmen buluşturur.

Öğretmen sorumluluğunun gereği en fazla hür düşünen kişidir. Çünkü iradesini ortaya koymakla sorumlu olan öğretmen, hürriyetimizin kaynağını da ortaya koymuş oluyor. Sorumluluk, gelebilecek tüm olumsuz etkilere karşı içimizden bizi harekete geçiren ilahi kuvvettir.

Öğretmenin sahip olduğu sorumluluklar, ona diğerlerinden daha özgür olma ve daha hür düşünebilme imkânı sunmaktadır. Topçu'ya göre sorumluluk, özgürlüğün kaynağıdır. Öğretmenin iradesinin çeşitli nedenlerle hüküm altına

---

[83] Topçu, **TMD,** s.64.

alınarak yönlendirilmesi, onun özgür düşünmesine müdahale, verdiği eğitimin kalitesini düşüren bir hatadır. Özgürlüğün ve özgür düşünmenin kötüye kullanmasını engellemek ve gerekli tedbirleri almak devletin görevidir. Fakat devletin bu müdahalesi, öğretmenin hür iradesini etkilememelidir. Para ve zorunlu yatırımların eğitim sisteminde yerinin olmadığını söyler Topçu. Milli Eğitim Bakanlığı eğitimin düzenleyicisidir. Müfredat, kitap, sınav, eğitim programı, gibi konuların öğretmenin görevi arasında olduğunu söyler. [84]

Öğretmenler, çocukların ruhsal gelişimini sağlayan, onları sanatçı edasıyla yetiştiren, yaşadıkları topluma ve kendilerine faydalı birey olmaları için eğitmeye yedi yaşında başlamalıdır. Topçu'ya göre kadınlar, öğretmenlik mesleğine daha uygundur. Bu yaklaşımı Topçu çalışma şartları açısından değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Bir düşünceyi, bilgiyi aktarmak o işe yatkınlıkla da alakalıdır. Bir kimse çok iyi bilebilir ama bildiğini aktaramayabilir. Sınıf hakimiyeti, iletişim becerileri, sosyalleşme gibi öğretmenlik mesleğini ilgilendiren birçok faktör vardır. O yüzden öğretmenlik mesleği kadın-erkek ayırımından ziyade onu da içine alan birçok değişkenle birlikte ele alınmalı. Ona göre çocukların gelişimlerinden yola çıkarak, geleceğin nasıl şekilleneceğini anlamak mümkündür. Öğretmenler ise; ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü onlar çocukları yetiştirerek, geleceği de biçimlendirirler.

Topçu kararlı, idealist, vefakâr, mücadeleci fedakâr ve özverili, öğretmenden yanadır. O, bu idealist öğretmen modelini, Sokrates gibi yaşamış ve uygulayarak ortaya koymuştur. Mahir İz bununla ilgili bir anıyı paylaşır. İmam-Hatip Liselerinin kurulmasında Mahmut Celalettin Ökten ile birlikte etkin rol alan Nurettin Topçu, İstanbul İmam-Hatip Lisesinde girmiş olduğu felsefe derslerinin ücretini almayı kabul etmemiştir. Mahir İz, Topçu'ya ücreti almamasının sebebini sorar ve şöyle bir konuşma geçer:

> *Nurettin Topçu: "Hoca! Burası din mektebi, ben buraya ibadet için geliyorum, ibadetten para alınır mı?*
>
> *Mahir İz: Ne yapıyorsun Nurettin Bey, sen devletten zengin misin? İhtiyacın yoksa sen alma, okulda bu kadar fakir öğrenci var. Sen bordroyu imzala, ben o parayı alır, fakir çocuklara dağıtırım.*
>
> *Nurettin Topçu: Ben o imzayı attıktan sonra parayı kabul etmiş olurum. O zaman almışım veya dağıtmışım fark etmez. Din görevi hasbi olmalıdır.*

[84]Topçu, **TMD,** s.78.

Burada yetişenler din görevlisi olacaklar. Ben hasbi olmalıyım ki, onlar da hasbi olsunlar."[85]

Öğretmenliği bilginin nakli olarak görmeyi eleştiren Topçu, öğretmenlikte önemli olan, öğrenciyle bilgiyi buluşturmanın yollarını öğretmek olduğunu söyler. Bunun birlikteliğin gerçekleşebilmesi için, öğretmenin yaptığı işe inanması ve işini samimiyetle yapması gerekir. Öğrenci için öğretmenin rol model olması, öğretmenin anlattıkları ile yaptıkları arasında uyum olması gerekir. Yapısı gereği fedakârlık ve özveriyi içinde barındıran öğretmenlik mesleği, bu mesleği yapmanın değeri olarak parayla ölçülemeyeceğini ifade eder.

Öğretmen bilgisini satan bir tüccar değildir. Topçu'ya göre öğretmenlik mesleğine aldığı maaş karşılığı olarak bakan ve mesleğini para odaklı yapan kişi bu mukaddes görevi yapıyor sayılamaz. Eğitimi ticari kaygılarla yapanları ve öğretmenliği esnaflık haline getiren kültürsüz fukaraların işi olmadığını hatırlatır. Bu mesleğin para değil, ruh işi olduğu bilincinde olması gerektiğini söyler. Öğretmenlik mesleğini aldığı paraya göre değerlendirmenin budalaca bir hareket olduğunu ve çalışılan okula göre de öğretmene kıymet vermenin de yanlış olduğuna değinir.[86]

Bu ifadelerle Topçu, öğretmenliğin gönül işi olduğunu ve fedakârca severek yapılması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Öğretmenliği, belirli mesai saatleri içinde yapılan bir meslek olarak görmek, bu mesleği yapan kişinin mesleğine gereken değeri veremeyeceğini ifade eder. Öğretmenlikte yapılan fedakarlığın fazla mesai ücreti vererek emeğin karşılığının verilemeyeceğini ifade eden Topçu, öğretmenliği maaşla orantılı olarak yapılan bir meslek olarak görmediğini söylemiştir. Tüm bu fikirlerini savunurken kendi öğretmenlik yaşamı boyunca bu fikirleri uygulamayı da ihmal etmemiştir. Onun öğretmenlik anlayışı, yetiştirdiği öğrencilere ve çevresindeki insanların üzerindeki etkilerine bakarak anlaşılabilir.

Topçu'ya göre eğitim Peygamber, Kur'an ve pedagojinin terkibidir. Paris'te felsefe doktorası yaptıktan sonra çoğunlukla liselerde öğretmenlik yapan Topçu, ölüm döşeğindeyken şu hakikati, kırk sene öğretmenlik yaptım mabede nasıl girdimse sınıfa da öyle girdim, şeklinde ifade eder. Topçu'ya göre, hayatı şekillendiren ve güzelleştiren eğitimdir. Onun eğitim üzerine ortaya koyduğu düşünceleri Kur'an ve Sünnete dayanır. Allah'ın biz insanları doğru yolu bulmamız

---

[85] Hayrettin Karaman, **Nurettin Topçu,** Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.25.
[86] Topçu, **TMD**, s.65.

için gönderdiği kelamı olan Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlatan, öğreten ve yaşayan Hz. Peygamberler en güzel, en ideal öğretmenlerdir. Topçu Hz. Peygamber'in öğretmenliği ve O'ndan sonra gelişen durum ve olaylar ile ilgili şunları ifade eder:

Milletimizin ruhi temelleri olan İslam'da, Peygamber ilk muallimdi. Öğreten o, yürüten o idi. Devlet ve mektep işlerini birleştirmiş, devleti mektep haline getirmişti. Sonraki devirlerde bu ikisi ayrılmakla beraber, birbirlerine sımsıkı teması muhafaza ettiler ve devlet adamı, muallim emrinde bulunduğu müddetçe cemaat ikbal halinde yaşadı. Muallim, devlet adamının bendesi olduğu zaman, cemaat bozuldu, felaket baş gösterdi.[87]

Sonuç olarak Topçu, öğretmenin saygı görüp ve mutlu olduğu toplumda, ahlaki ve toplumsal gelişmenin yaşanacağını, öğretmenliğin toplumun geleceğinde büyük etkisinin olduğunu anlatır. Buna göre idealist öğretmen, geleceği ellerinde tuttuğunu bilir ve Kuran ve Sünnet temelinde gençlerin ruhlarını şekillendirir. Öğretmenin toplumda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz davranışlarda ve olaylarda etkisinin olduğunu, toplum üzerindeki bu etkisinden dolayı, sorumluluğun bilincinde olarak görevini yapması gerektiğini ifade eder.

1.3.3. Eğitimde Felsefi Düşüncenin Gerekliliği

İnsan düşünen varlıktır. Felsefe de, düşünen varlık olan insanın ortaya koyduğu hakikati arama çabasıdır. İnsan düşünerek yeryüzünü anlamlı kılar ve kendi varlığına da anlam katar. Yeryüzünde var olan her toplum kendi felsefesini kurmuştur. Felsefe Yunan'a kadar dinlerle birlikte var olmuştur. Hind'in, Çin'in, Mısır dinleri, Konfüçyüs, Brahma, Buda ve Zerdüşt gibi dini liderler ve dinler birer felsefi anlayış ortaya koydular. İnsanlarının dünyaya bakışları ve hareket kuralları dinlerin içinde bulunuyordu. Felsefe Yunan'da kendi şeklini aldı; fakat dinlerden de tamamen ayrılmadı. Yunan politeizmi gibi Hıristiyanlık ve İslam da birer felsefi anlayış ortaya koydular. [88] Felsefenin düşünce tarihinde nasıl var olduğunu ve dinlerle olan ilişkisini açıkladıktan sonra, niçin gerekli olduğunu açıklar.

Felsefe her şeyden önce aklın kullanılmasını öğretir. Felsefe doğru düşünmeyi, doğru sonuçlar çıkarmayı ve bu sonuçları da nasıl analiz edilmesi

---

[87] Topçu, **TMD,** s.70.
[88] Nurettin Topçu, **Yarınki Türkiye,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, (YT), s.57.

gerektiğini açıklar. Aklın sınırlarını, kullanım şekillerini bilmeden aklın ortaya koyduğu verileri seçmeyi ve aynı olay ya da durumun birden çok bakış açılarının olacağını gösterir. Buna şu örneği verir. Elimizde bir fotoğraf makinesi var ve bir manzarayı çekeceğiz. Makineyi nereye koyacağız, hangi açıyla resmi çekmemiz gerekir? Eşyanın görüş açısı birçok veya sınırsızdır. Eşyaya hangi açıdan bakmamız gerektiğini belirleyen bizim felsefi anlayışımızdır. Felsefi anlayışımız yoksa görüşlerimiz, bakış açılarımız eşya ve olaylar hakkındaki yargılarımız farklı olacak veya birbiriyle çelişecektir.[89]

Felsefe ahlakın kurucusu olmakla birlikte, ahlak sorununu işler; onu irdeler ve onun temellerini araştırır. Topçu'ya göre âleme bütün halinde yaklaşarak ahlakımızın yönünü oluşturabiliriz. Felsefesi olmayan toplumların, ahlakı ortaya çıkaran vicdanlarımızı kurtuluşa ulaştıramaz. Eğer dünyanın felsefi görüşünü tanırsak var olan ahlak sistemlerini araştırır ve aklın süzgecinden geçirerek kabul ederiz. Bizim de medeniyet idealimizi gerçekleştirebilmemiz için ahlak felsefesi ve maddenin de üstünde ahlak ideali ortaya koymamız gerektiğini ifade eder.

Felsefe, siyasi düzenin nasıl olması gerektiğini de açıklar. Bir toplumun nasıl yönetilmesi gerektiğini o milletin felsefesi ortaya koyar. Demokrasi bu çağın etkin rejimi olmakla beraber her toplum demokrasiyi kendi şartlarına göre uygulamaktadır. Topçu'ya göre bizim demokrasimizin temel dayanakları da iktisadi ve toplumsal değerlerle uyumlu milli bir yapı olmalıdır. Taklitten ve birilerine özenmekten kaçınılması gerektiğini ve taklidin iradeyi yok ettiğini ifade eder.[90]

Hem bireyin hem de toplumun bir felsefesi olması gerektiğini ifade eder. Felsefesini oluşturmamış, yani kendi varlığı hakkında düşünmemiş, hayatı anlamlandırma adına bir fikir oluşturmamış bir toplumu, köylünün çorak bir arazi başında beklemesine benzetir. Bir mehdi, kurtarıcı beklercesine bekler. Yer demir, gök bakırdır şeklinde tanımlar. Bu şekilde beklemenin topluma fayda sağlamadığı gibi zararı da vardır. Kendi yaşam felsefelerini ortaya koymamış bir millet varlık alanında yer alması söz konusu olamaz. Bunla ilgili toplumun bilim üretmesi, bilimle meşgul olması gereken gençlerinin, zamanlarını değer üretmeyen yerlerde harcamalarını, var olan sorunları çözecek bir ruh halinin oluşmamasını eleştirir. Yine

---

[89] Topçu, **YT,** s.60.
[90] Topçu, **YT**, s.62.

O, kurtuluş felsefesinin de asırların imanıyla yüklü bir insan felsefesinden çıkarılacağına değinir. [91]

Felsefe, dini inanışlarımızın, yaşayışımızın da belirleyicisidir. Felsefe olmadan din diye sunulan her şeyi dinmiş gibi algılanabilir. Felsefenin bireye katmış olduğu sorgulama anlayışıyla doğru bilginin peşine düşeriz. Bilgiye dayanmayan yaşayış ve inanışlara karşı birey kendini daha güçlü hisseder. Felsefi anlayışla birey İslam'a göre batıl inanışlardan korunur. [92]

Felsefe, bireyin özgürlüğünün de kaynağıdır. Düşünen bir kişi hareketlerinin kaynağını da bilir. Düşünen ve hareket ortaya koyan bireyin düşünme eyleminde ve davranışlarında özgür iradesi yoksa insanın en tabi özelliği olan kendini gerçekleştirmede iradesini ortaya koyamamış demektir.

İnsanı tanıtan ve insana anlam yükleyen felsefedir. İnsanın varoluşuna anlam katan ve hayat anlayışı ortaya koyan da felsefedir. İnsanın yaratılış amacına uygun bir tanımlama getiren, davranışlarını açıklayan felsefedir. İnsanı doğru tanımlamadan da insanın hayatına da yön verilemez.

Topçu felsefenin gerekliliğiyle ilgili değerlendirmelerinden sonra kendi toplumumuzun felsefeye olan yaklaşımını örneklerle açıklar. Felsefenin son derece sönüklüğü ve dinin felsefenin kaynağı olmaktan çıktığını, dinin aynı zamanda kültüre de kaynaklık ettiği gerçeğinden uzaklaştığını, bunun sebebi olarak da dinin hür düşüncenin oluşmasının imkanını sağlamadığına değinir. İslam düşüncesi açısından Mevlana'nın tasavvuf felsefesinden hareketle yirminci asırda yeni bir felsefi anlayış ortaya konulabilecekken bunun yapılmadığını ve Mevlana'nın felsefesinin şekle indirgendiğini ifade eder.[93] Ülkemizdeki felsefe kültürü ve felsefe eğitiminin okullarda geçirdiği dönüşüm ile ilgili olarak ise lise programlarından ilk önce metafiziğin temel konusu olan Allah'a iman konuları ve daha sonra da ruh bahsi Allah'a götürüyor diye programlardan çıkarıldı. Ahlak konularının da lise ders programlarında az bir bölüm olarak yer almasını eleştirir. İlk, orta ve yüksek öğrenimde eğitim anlayışı, pozitivist görüşün etkisinde kaldığını ve otuz beş yıl sonra yapılan lise programlarındaki değişiklikle psikoloji dersi, laboratuarlarda

---

[91] Topçu **YT,** s.63.
[92] Topçu **YT,** s.64.
[93] Topçu, **TMD,** s.33.

yapılan deneylerden ibaret teknik bir bilgi haline getirilerek ruh kültürünün okullardan tamamen uzaklaştığını ifade eder.[94]

1.4. AHLAK ANLAYIŞI

Bireysel ve toplumsal yaşantımızda yapıp ettiklerimiz, konuşmalarımız, bireysel ve toplumsal ilişkilerimiz, kararlarımız, değerlendirmelerimiz bulunmaktadır. Bütün bu davranışlarımızı ahlaki kılan nedir? Ahlaklı nasıl olunur? Mutlu bir hayat nasıl gerçekleşir? Ahlaklı yaşamazsak ne olur? Ahlakiliğin ölçütü dedir? Ahlak kuralları toplumdan topluma, dinden dine, kültürden kültüre değişir mi? Tüm bu sorulara insanlar hep muhatap ola gelmişlerdir. İnsanlar bu sorulara çeşitli şekillerde cevap aramışlar, aklı, kalbi, bilgiyi, duyguyu esas alarak tanımlar geliştirmişlerdir.

Ahlak kavramı üzerine medeniyetlerin hepsinin kafa yorduğu görülür. İnsanın olduğu yerde ahlaktan bahsedebiliriz. İnsanın ve de özgür iradenin olmadığı yerde ahlaktan söz edemeyiz. Ahlak kavramı dinle iç içe olmuş ve dinden bağımsız da düşünülmüştür. Bazı medeniyetlerde dinle bağını korumuştur. Dinin emir ve nehiyleri, ahlaki davranışların da alanını belirlemiştir. Davranışların ahlakilik ölçütü olarak bazen din esas alınırken bazen de örf ve adetler esas alınmıştır. Ayrıca ahlak, felsefenin bir alanı olarak ele alınmaya devam etmiştir. Çinde Konfüçyüs, Yunanda Sokrates ve onun öğrencisi olan Eflatun, Hindistanda Buda ve bütün İslam Peygamberleri ahlakın öncüleri olmuşlardır

İnsanlık var olduğundan beri ahlak da var olmuştur. Ahlak, insanın varoluş amacını yani gayesini anlamlı kılmaktadır. Topçu'nun ahlak felsefesi, dünya ve ahiret mutluluğunu esas alan bir anlayıştır. Onun ahlak anlayışı, insanın hareketlerinin yöneldiği gayeye göre ahlaklı olup olmadıklarına göre değerlendirmesidir. Toçu'nun ahlak anlayışından hareketle onun ahlak tanımlarını ele alalım.

---

[94]Topçu, **YT,** s.43.

1.4.1. Ahlakın Tanımı

Ahlak, Arapça'da hulk kelimesinin çoğulu ve yaratma, yaratılış gibi anlamlara gelir. Hulk, insanın ruhunda var olan huy, melekedir. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür.

Terim olarak ise ahlakın değişik şekillerde tanımı yapılmıştır. Gazzali'ye göre "Ahlak; insan nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki fiiller, hiçbir fikri zorlama olmaksızın düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar. Descartes ise iman ışığının yardımını aramaksızın, tabii akılla üstün iyi hakikatin ilk nedenlerle bilinmesidir."[95] Gazalinin tanımından hareketle bir davranışın ahlaki nitelik taşıyabilmesi için onun iradi ve özgür bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini anlayabiliriz. Descartes ise ahlaki davranışı, ilk nedenin bilinmesine bağlamıştır.

İslâm filozofları ahlâkı, "nefiste yerleşik olan yatkınlıklar" şeklinde tanımlamışlardır. Bu yatkınlıklar sayesinde fiiller, nefisten her hangi bir fikrî ve iradî güçlüğe hacet kalmaksızın sâdır olur. Eğer bu yatkınlıklar iyi olursa nefisten erdemler, kötü olursa erdemsizlikler ortaya çıkar. Ahlâkın temel görevi nefis hakkında bilgi vermek ve nefsi kendisinden faziletli fiiller ortaya koyacak şekilde terbiye etmektir.[96]

Topçu da ahlakı şu şekilde tanımlar. Ahlak da insan hareketlerinin metafiziğidir. Kriterleri ne olursa olsun, her ahlak bir kıymetler sistemine bağlanır ve metafizik içeriğini buradan elde eder. Hiçbir ahlak bütünüyle deneylerin mahsulü olamaz. Deneyin dışında kalan kısım ilk prensipler (merhamet, adalet gibi) metafizik inancın mahsulü evrensel kıymetlerdir ki, deneylerle elde edilen çok ve başka cinsten elemanları sistem halinde birleştirmeye yarayan cevheri bağlar vazifesi görürler.[97]

Her ahlak sisteminin metafizik temeli olması gerektiğini ve her ahlakın özünü teşkil ettiğini ifade etmektedir. Yine her ahlak sisteminin ilk ve zaruri temeli olarak hürriyet ve mesuliyeti metafiziğin bir parçası olarak görmektedir.

---

[95] Hüseyin Karaman, **Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 11.
[96] Mehmet Aydın, "Ahlak", **TDVİA,** Cilt: 2, s.10.
[97] Topçu, **KM,** s. 50.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığına göre ahlak, bireyin diğer insanlarla olan davranışsal ilişkilerini düzenleyen iradeli ve hür tercihlerimizdir. Bu kısa tanımlardan sonra Topçu'nun ahlakın konusunu nasıl ele aldığını değerlendirelim.

1.4.2. Ahlakın Konusu

Ahlak, varlıklar içerisinde sadece insan için söz konusudur. Ahlak, insanın sosyal yönünü esas alır. Tek başına yaşayan bir insanın ahlakı tam olarak gerçekleşmez. Bireyin ahlakı, başka kişilerle olan münasebetinden dolayı ahlaklı olup olmadığı ortaya çıkar. Merhamet, adalet gibi kavramların tezahürü başka bireylerle olan ilişkide ortaya çıkar.

Eski Yunanda ahlakın akla dayalı sistem halinde kurucusu olan Sokrates, "kendini bilmek" olarak tanımlarken, O'nun öğrencisi olan Eflatun, ilim kelimesini geniş manada kullanarak ahlakı "iyilik ilmi" olarak tarif etti. Alman filozofu Kant, ahlakı "ödev ilmi" diye tarif ederken, bazıları da ahlakı duygular alanında aradılar. Rousseau ahlakı "kalbin ilmi" olarak açıkladı.[98] Sosyologlar ise ahlakı belli bir dönemde ve belli bir topluluğun ortaya koyduğu kurallar bütünü şeklinde tanımlayarak, toplumda yaşayan örf ve adetlerle eş değer olarak görmüşlerdir.

Bununla ilgili olarak Topçu, belli reflekslerle yapılan, içgüdüler gibi şuursuzca yapılan davranışların ahlakla ilgisinin olamayacağını belirtir. Düşünerek ve iradi hareket ortaya koyan insanın davranışlarının ahlakın konusu olabileceğini ifade eder. Ahlak olayları kişinin ruhsal varlığından doğmakla beraber toplumun da etkisi vardır. Eğer insan tek başına yaşasaydı ahlak diye bir şey söz konusu olmazdı. İnsanın davranışları, başkalarıyla olan ilişkileriyle ve davranışları ile sergilediği tutuma göre ahlaklı ya da ahlaksız olarak değer kazanır.

1.4.3. Sorumluluk İdealinden İsyan Ahlakına

İsyan ahlakı, Nurettin Topçu düşüncesinin üzerinde durduğu ana düşünce ve onun diğer bütün fikriyatına kaynaklık eden temel düşüncedir. İsyan ahlakı, aynı zamanda onun 1934'te Sarbonne Üniversitesi'nde kabul edilen doktora tezidir.

---

[98] Nurettin Topçu, **Ahlak,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s.16.

Nurettin Topçu'nun ideal neslinin ve beklenen gençliğinin değişmez ve biricik vasfı isyan ahlakıdır. İsyan, o neslin gerçek bir varoluş ve kendini gerçekleştirme iradesidir. Esaretten kurtuluşun habercisi ve insanın olgunlaşmasına, kendini geliştirmesine engel olan yanlarına karşı bir başkaldırıdır. Vicdanımız üzerine olumsuz baskı yapan tesirlerden, bir türlü kendimiz olamayışımız hakkındaki samimiyetsizliğimizden ve bize yabancı olan ve bizi içten içe bölen ihtiras ve bağımlılıklardan kurtuluştur.

Nurettin Topçu, felsefi metot ve anlayış bakımından yirminci yüzyılın önde gelen sistemlerinden hareket felsefesini benimsemiş bir düşünürümüzdür. Hareket felsefesi onsekizinci yüzyıldan beri Batıda gelişen materyalist – pozitivist akımların karşısında insanlığın kurtuluşunun ahlakın ve model değerlerinin yükselişinde gören spritülalist bir felsefe akımıdır. Bu felsefenin kurucusu olan Fransız filozofu Maurice Blondel(1861-1944), dinin kendi başına ve değerlerinden ayrı bir hareket olmadığını, belki bütün hayatımıza ait bir hareket sistemi olduğunu açıkladı.

İsyan, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip, bir başkaldırı hareketidir. Düşünce ve inanç da bir harekettir. Bilgi de bir harekettir. Sujenin objeye aktif bir şekilde katılması onun kendisine mal etmesi anlamında o da harekettir. Hürriyet harekettir, çünkü hürriyet insanın kendi eliyle eşyayı ve kendisini değiştirmesi demektir. Hareket olmadan da bu değişim mümkün değildir. İşte bütün bunların çerçevesinde isyan, bir harekettir. Topçu'ya göre, insanın ferdiyetini ortadan kaldıran her şey, iradenin esareti anlamına gelir. İradenin eseri olan her hareket mükemmele ve daha mükemmel bir harekete doğru bir atılıştır. Her hareket evrensel oluşa bir temayülü ifade ettiği gibi, isteyerek yapılan her harekette ahlakiliğin damgası vardır. Doğrusu ahlaklılık, isteyerek yapılan hareketle başlar. Bu anlamda denilebilir ki, hareket bizatihi iyiliktir.[99]

İsyan teriminin olumsuz bir anlam çağrıştırdığı düşünülebilir ancak Nurettin Topçu'nun düşünce terminolojisi içerisinde isyan terimi anarşi, koşulsuz başkaldırı, yıkım gibi manaları ihtiva etmez. Diğer yandan isyan, sosyal uysallığın, bireyi kendi hayatının öznesi konumundan çıkaran hep durumunu ve menfaatini koruma düşüncesiyle hareket eden uysallığın tam karşıtıdır. Bu yüzden, Topçu'ya göre, onun anlatmak istediği isyan, ne nefse ait arzulara ne de çıkarcı benliğe bağlıdır. Bu isyan

---

[99] Topçu, **İA**, s.30.

merhametten başka bir duyguya da bağlı değildir. Sonsuzlukta gayesini arayıcı, âlemşümul merhamet kaynağından doğmuştur. Nefsi isteklerle hiçbir ilişkisi olmayan ve insanı sorumlulukla harekete geçiren merhamet bu isyan iradesinin ilahi kuvvetidir. Bu isyan anarşi değildir, ebedi ve âlemşümul merhamet nizamına bağlılıktır.[100]

İsyan, bir anlamda değişimdir. Değişim sorumluluk bilinciyle yaşamaktır. İnsanın tekâmül yolculuğunun şuurunu üstlenmesidir. Bu yolculuk, Sayar'a göre yorulmak ve inanmaktır. İnanmak cesaretli olmayı gerektirir. Yola çıkmamak kişinin kendi benliğini yitirmesidir. Yola çıkmak kişinin kendisinin farkına varmasıdır ve kaygıyı çoğaltmasıdır. Olmak hem cesaret hem de kaygıyla yüzleşmek ister. Kaygıların başı ise anlamsızlık kaygısıdır. Kaygıyla baş etmek için kişi farkındalığı çoğaltmalıdır. Kendisinin farkına varmalıdır. Ona göre, ne kadar kendimizin bilincinde olursak, kaygıyla o kadar başa çıkma gücümüz olur.[101]

Bu bağlamda, isyan istemediğimiz şeylerin bize tahakkümüne son vermek, esaretimize bir karşı çıkış ve başkaldırıdır. İsyan ahlakı bunun sorumluluk şuuruyla yaşama bilinci olarak kendini gösterir. Yüksek bir ideale doğru evrilir ve hürriyetini kazanma uğraşındadır. Bu aşamada korkaklık ve uysallığa hayat hakkı yoktur ve olmak cesaretini göstermek gerekmektedir. Kaygı ile yüzleşme riskini göze almaktır.

Topçu, sosyal uysallığı reddedip, olmak cesaretini gösterip yola çıkan ve kaygılarla yüzleşen her hareketi hakiki bir isyan olarak kabul eder. Bu kişinin kendi hayatını akıntıya bırakması değil kendisini keşfetmesidir. Böylece ondaki üstün görev şuuru uyandırılmış olur. İnsan ve insanlık ancak şuurlu bir isyan sayesinde ilerleyecektir. İlerleme ise fertte ancak bir isyanın ürünüyse mümkündür.[102]

Onun için bu şahsiyetler çeşitli şekillerde üzerlerine örtülmüş ölü toprağını atmış, insanın üretkenliğini sekteye uğratan miskinlikten kurtulmuş birer hürriyet, hareket ve mücadele adamıdır. Nurettin Topçu'da, münzevilik ve mahviyet ile mücadele adamlığı yani isyan ahlakı birlikte yaşıyordu. Bütün bir hayatı birbirleriyle çelişkiye düşmeyen bu iki hat arasında geçtiği söylenebilir. Derin bir tevekküle sahip ve coşkun bir isyanı vardı.[103] Bunu şöyle ifade etmektedir: Biz de kendisine Hakk'ın

---

[100] Topçu, **İD,** s.77.
[101] Kemal Sayar, **Koruyucu Psikoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.29.
[102] Topçu, **İD**, s.212.
[103] M. Kara, **Sıra Dışı Bir Muallim,** s.32.

emaneti olan mukaddes davadan vazgeç diyenlere gözyaşları ve içindeki isyan yıldırımlarıyla dönüp de Güneşi sağıma, Ayı da soluma koysalar yine bu işten vazgeçmem diyen büyük Peygamberimizin izinden yürüyoruz.[104]

Özetle, Topçu'ya göre hürriyet, irade, merhamet ve sorumluluk, ahlaki hayatın bütün bu faktörleri, tek bir olguyu hazırlar; bunlar bizde tek bir olgunun, yani isyanın varlığıyla ortaya çıkar. İsyan insanlığımızın cevherini teşkil ettiği gibi bütün hareketlerimizde hâkim olur. Şayet mukadderatımızdan sorumlu ve endişeli isek, ancak isyan etmek suretiyle bu endişe giderilmiş ve sorumluluk yerine getirilmiş olacaktır. Hürriyetimizin ve mukadderatımızın belirleyicisi olan isyan, nesilden nesile sonsuza kadar devam etmek suretiyle, tarih ve insanlık içerisinde, zamanda ve ebedilikte, ruhun ve bedenin selametini bize sağlayabilecek olan tek şeydir.

İsyan ahlakı Nurettin Topçu'nun yolunu gözlediği ideal gençliğinin önemli vasıflarının en önünde gelir. Kişinin kendini gerçekleştirebilmesi ve olmak cesaretini gösterip hürriyetine kavuşabilmesi için benliğini tüm esaretlerinden arındırma yolculuğuna tüm kaygıları ve korkularıyla yüzleşip başlaması gerekmektedir. Bu yolun olmazsa olmazı ise isyan ahlakıdır.

1.4.4. Nurettin Topçu' da Sosyal Ahlak

İnsan ihtiyaçlarını karşılama noktasında kendine yetmediğinden dolayı başkalarıyla birlikte yaşamak zorundadır. Dolayısıyla insan sosyal bir varlıktır. Bu onun tabiatının bir gereğidir. İnsan bir topluluk içerisinde doğar büyür ve böylece toplum içerisinde hayatını idame ettirir. Birlikte yaşamının kaçınılmaz olduğu bir yaşam alanında da birlikte yaşamayı var kılacak kuralların olması kaçınılmazdır.

Bireyin toplum içerisindeki uyması gereken kuralları ve yapması gereken ödevleri sosyal ahlak belirlemektedir. Birey toplum içerisinde başına buyruk yaşayamayacağını, her istediğini yapamayacağını bilmesi gerekir. Bununla ilgili olarak Topçu, insanın özgür oluşu ona, toplum içinde yalnız kendi isteklerine uyarak yaşamaya hak kazandırmadığını söyler. Özgürlüğümüz sınırsız değildir. İnsanın ahlak iradesi, benin tatmak için can attığı isteklere sınır koyar, onları bize yasaklar. Diğer yandan sosyal yaşayışın kuralları da hürriyetimize sınır koyar. Birey toplum

---

[104] Topçu, **İD,** s.215.

düzenini bozmamak için bu kurallara uymak zorundadır.[105] Toplum hayatında bireyin giyinme, seyahat etme, alış veriş yapma, yaşama, çalışma gibi hakları vardır. Fakat bu hakları yerine getirirken belli kurallar çerçevesinde yapmak zorundadır. Toplumda aile kuran bireyler evlenmenin toplum içerisindeki kurallarını yerine getirmek durumundadır. Okulda eğitim gören bir öğrenci belli başlı ödevleri yerine getirerek orada yetişecek ve bireysel başarısını sağlayacaktır. Apartman kültürünün ve birlikte yaşamının daha da etkileşimli olduğu modern dönemde toplumsal kurallar daha da bir önem arz etmektedir. Bir kişi sevdiği bir müziği dinlerken başkalarının hakkını da korumak zorundadır. Aracıyla trafikte seyir halinde olan kişi, trafik kurallarına uymak zorundadır. Kuralların kendini ilgilendirmediğini söyleyenlerin sonlarının ne olduğuna bir bakmak yeterli olacaktır. Televizyonda yayın yapan bir kanal toplumsal, dini, örfi ahlak kurallarını dikkate alarak yayın yapma durumunda kalacaktır. Sosyal yaşamı idare eden bu kurallar sayılamayacak kadar çoktur. Yani bir birey toplum içerisinde başına buyruk yaşayamaz. Eğer bunu gerçekleştirmek isterse, toplumun huzuru bozulur, toplumsal düzen kalmaz. Bu kurallara uymayan bireyler Topçu'ya göre medeni olmayan, ahlak terbiyesi görmemiş insanlardır.[106]

1.4.4.1. Ahlak Terbiyesi

Toplumsal ahlak nasıl ortaya çıkacak? Ahlak terbiyesi nesillerimize nasıl verilmelidir? Ahlak dediğimiz olgu bir anda orta çıkacak bir şey değildir. İnsanla ilgili olduğundan bir süreç işidir. "Bir toplum kendini değiştirmedikçe Allah o toplumu asla değiştirmez"(Enfal/53), ayeti gereğince bireysel ve toplumsal ahlakın ortaya çıkması, toplumsal değişimin alanına girmektedir.

Ahlak terbiyesi önce ailede başlar okul, çevre, sokak, toplum gibi etkilerle şekillenir. Her birey belli bir zamanın ve toplumun ürünüdür. Ahlaklı bireyin yetişmesiyle ilgili Topçu, ahlaklı davranış söz veya fikir olarak ileri sürülmeden önce onu hareket halinde yaşatmak ve ahlakı yaşayan insanda iyilik duygusunu yaratmalıdır. Ahlaklı olmak iyi bir durum olduğu için onu yaşayacak kişi bunu öncelikle kendisi arzulamalıdır. Birey ahlaklı olma konusunda istekli olmalı ve kötü

[105] Topçu, **Ahlak,** s.111.
[106] Topçu, **Ahlak,** s.112.

olan kişilerle, davranışlarla aynı ortamı paylaşması onu psikolojik olarak etkiler. Kişi yaşadığı yerin, olayın veya durumun etkisine girer. Ahlaki terbiyede kötü olan duruma karşı sempati duymamalı ve birey onu denemeden uzak durmalıdır.[107]

Ahlaki terbiyede Topçu, kötülükten uzak duran bireye, kişi ahlaki davranışı kendisi yaşayarak örnek olmalı ve iyi olanın sevdirilmesinden bahseder. Tavsiye edilen bir ahlaki davranışın tesirli olabilmesi için anlatanın kendisi yaşamalıdır. Ahlaki davranışın bireyde görünmesi çevresindekilere daha etki edecektir. Bir öğretmenin en iyi örnekliği üstün ahlak değerlerine kendi varlığıyla, kendi yaşantısıyla örnek olmasıdır. Öğretmen örnek olursa gençler ahlak ideali peşinde kolaylıkla koşarlar. Yine bununla ilgili olarak Topçu, ülkenin iradesini ellerinde bulunduranlar kendileri topluma örnek olduklarında, hukuk ve adalet sisteminin çok daha iyi işleyeceğini ve toplumsal huzurun ortaya çıkacağından bahseder. Ahlakı yaşamayan bir toplumun ahlaklı bireyler yetiştirmesi söz konusu olamaz.[108]

Ahlakı yükseltmede diğer bir yöntem olarak da kişinin şahsiyetine değer vermek olarak ifade eder. Ahlaki anlamda kendisini değersiz hisseden birey, ahlak yolculuğunda mesafe kat edemeyecektir.

1.5. MİLLİYETÇİLİĞİ VE ANADOLUCULUĞU

Topçu'ya göre İslamsız bir milliyetçilik düşünülemez. Milliyetçiliği aynı soydan gelen insanlarla sınırlı tutmaz ve dilde, soyda, dinde, ülküde birliği esas alır. Türk milliyetçiliğini "Turancıların maddeci ütopizminin ve altı okluların kaba maddeci realizmine karşılık Anadoluculuğun ruhçu idealizmini esas alır."[109] Milliyetçiliğinin esaslarını Fatih'in İstanbul'u fethedişindeki Hz. Peygamberin müjdesine mazhar olmuş ruhçu idealizminde arar. Millet olmanın esaslarının Avrupa'dan çok önceleri ortaya çıktığına değinir. "Milliyetçiliğimizin doğuşunu yirminci asrın kapılarına veya daha yakın zamanlara getirenler ecdadı, tarihimizi, milletimizi bilmeyenlerdir." şeklinde eleştirir. Milliyetçiliği Anadolu'yu vatan yapmak için kanlarıyla sulayan ecdadın ruhunda arar.

---

[107] Topçu, **Ahlak,** s.114.
[108] Topçu, **Ahlak,** s.115.
[109] Topçu, **AN**, s.165.

Düşünürümüz, zamanımızın milliyetçilerini ve milliyetçilik fikrini savunanları eleştirir. İnsanların sadece sözde milliyetçi olduklarını ecdadın ortaya koyduğu ruhtan uzak bir milliyetçilik ortaya koyduklarına değinir. Ulus fikrine dayalı maddeci anlayışla oluşturulan Ziya Gökalp'in altı oklu teorisinin içi boş olduğunu, fikir ve davadan yoksun olduğunu ifade eder. Anadolu topraklarında bin yıllık tarihle yoğrulan, İslam'ı milliyetçiliğin ayrılmaz bir parçası gören ecdadın ruhçu anlayışı yerine getirilmeye çalışılan milliyetçilik anlayışını, bu topraklara ait olamaz diye eleştirir. Topçu'ya göre bunların hepsi gösteriş içi boş şema ve kalıplardı. Devletçi rejim, sadece devlet kesesinden birçok kimsenin cebini doldurduğunu, mazlum mağdur köylü kesiminin halkçı anlayışla haklarını savunmak şöyle dursun ona insan haklarının tanınmadığını sert bir üslupla ifade eder. Topçu'ya göre içi boş bir şekilde üretilen milliyetçiliğin, köylünün hakkını savunmaktan ziyade köylüyü elinden tutulup dışarı atılıyordu, diyerek ruhçu idealizminden uzak bu milliyetçiliğin bize ait olmadığını ifade eder.[110]

Milliyetçilik dil, kültür, soy, din, toprak, emek ve dilek gibi milleti oluşturan maddi ve manevi unsurların birbirine bağlanmasıyla gerçek yapısına kavuşacaktır. Topçu'ya göre Türk Milliyetçiliği, büyük fetih olan İstanbul'un alınmasıyla yeni bir ivme kazanmış ve Osmanlılar zamanında Yıldırım Han'ın, Mevlana'nın, Yunus'ların, Yavuz'ların, İslamla yoğrulan Anadolu insanın ruhunda şekillendiğini belirtir. Bu anlayıştan uzak soy esasına dayanan Alman milliyetçiliğini, vatan-kültür esasına dayanan Fransız milliyetçiliğini ve ekonomi unsuruna dayanan İngiliz milliyetçiliğinin sömürücü bir yapıda milliyetçilik davası güttüklerini eleştirir. Milliyetçiliğin istismar aracı olarak kullanıldığını, ruhçu idealizmden uzak anlayışların kalıcı olmayacağını, Anadolu'da yerleşik hayata geçtikten sonra Türk-İslam sentezi olan Anadolu milliyetçiliğinin gerçek şekline yine bu topraklarda kavuştuğuna, diğer Türk boylarının bu seviyeyi yakalayamadıklarına değinir. Onun için Anadoluculuk ve Anadolu milliyetçiliği çok önemlidir. Bu anlayışın oluşmasıyla ilgili olarak da milliyetçilik devirlerin tahakküm sermayesi olan siyasi hezeyanlardan sıyrılmalı; ilmi ve samimi bir iddia olmak için, her şeyden önce felsefi bir sisteme

[110] Topçu, **AN**, s.167.

bağlanmalıdır. O milliyetçiliği bir itham vesikası veya zafer silahı değil, bir insan felsefesi ve bir dünya nizamıdır şeklinde açıklar.[111]

Topçu'nun milliyetçilik anlayışı, Anadolu'nun ana bünyesini teşkil eden bin yıllık tarihi birikimini esas alır. Bu birikimde ise temel olarak din, vatan, soy, dil, devlet ve iktisadi yapısı gibi unsurları milliyetçiliğinin temeli olarak ele alır. Bunla ilgili olarak devlet yapısının ve devlet anlayışını milliyetçiliğin bir parçacı olarak görür. Geleneksel devlet yapısıyla ilgili olarak; bir milletin devlet şekli de geçmişindeki geleneksel devletin yapısını oluşturan esasları taşımalıdır. Bu geleneksel yapıyı taşımayan devlet kendi olamaz ve yıkılmaya mahkûmdur. Devlet yapısıyla ilgili Topçu, İslam'ın sosyal esaslarına bağlı, otoriteli ve şahsi mesuliyet temeline dayalı devlet bizim geleneksel devletimizdi. Bunlar Türk devletinin karakterleridir. Devlet idealizmi Amerika'dan değil, Alpaslan'ın, Fatih'in ve Yavuz'un devlet anlayışından almamız lazımdır. Devletin ruh ve zihniyeti bütünüyle bizim kendi mazimizden alınacaktır ifadelerini kullanır. [112]

Topçu milliyetçiliğinin temeline İslam'ı alarak onu millet dini olarak tanımlar. Türk milletinin tarihi birikimde ise ana omurgayı İslam teşkil eder. İslam'ın hayatı kuşatan ilkeleri Anadolulu Türk milletinin hayatının tamamına yön vermiştir. Anadolu insanının mayasını, varlık sebebi olarak İslam'ı görmektedir. Bu gerçeği yok sayarak milliyetçilik anlayışı geliştirilemeyeceğinden bahseder. Anadolu vatanı, İslam dini. Bu temeller üzerine kurulan millet hayatı şüphesiz ki, sürekli tekâmül halindedir. Tarihi oluşum içerisinde yer alan fikri ve iktisadi zorunluluklar, toplumun içtimai yapısına yön verirler. Millet dini, toplumun örfünü ahlakını ve kalbini yoğurmuş Türk-İslam medeniyetine yön vermiş ve kaynak olmuş İslam dinidir. Bu millet Yunus'lar, Sinanlar, Fuzuli'ler ve Akifler çıkardıysa; bunu Türkler ancak İslam'ın kanadıyla yükselerek yaptılar.[113]

Topçu'ya göre milliyetçiliğin esaslarından biri vatandır. Büyük vatan Anadolu toprağıdır. Anadolu'nun vatan oluşunu Malazgirt savaşıyla başladığını ve Anadolu topraklarında İslam'ın bu millete verdiği ruh ve ahlak örgüsüyle kalıcı olduğunu ifade eder. Bu toprakları vatan yapabilmek için bu milletin hem haçlılarla

---

[111] Topçu, **AN**, s.170.
[112] Topçu, **AN**, s.168.
[113] Topçu, **YT**, s.154.

hem de Moğollarla mücadele ettiğini ve milli birliği Osmanoğulları'nın çabalarıyla sağlandığını belirtir. Sonradan gelen saldırılar haçlı zihniyetinin devamı olmuştur.

Topçu'nun milliyetçilik anlayışının esaslarından biri de soydur. Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen Türk boyları, değişme ve kaynaşmalara rağmen aslını kaybetmeden kendi soyunu koruyabilen Oğuz boyları olduğunu ifade eder. Şamanlıktan kurtularak Müslüman olan Türkler, eski alışkanlıklarını hızla değiştirdiler. Göçebe olarak yaşayan Türkler, yerleşik hayata geçerek tarımla uğraşmaya başladılar. Anadolu'da yaşayan diğer milletlerle ekonomik, kültürel etkileşime girdiler; fakat İslam'a sımsıkı sarılarak var oldular.

Topçu göre milliyetçiliğin esaslarından diğeri de dildir. Tarihi olgunlaşma içerisinde varlık kazanan zengin Türk dili, bu milletin milliyetçiliğinin varlık sebeplerindendir. Bir milletin yüzyıllarca birikimiyle yoğrularak gelen dil mili dil olabilir. Bir dil milletle var olur ve o dil milletiyle yaşamaya devam eder. Milletin dili ise; onun örfü, kültürü, ahlakıyla şekillenir. Sonradan üretilen, kültürel tabanı olmayan dil, kalıcı olamaz ve o dil millete ait olmaz. Millete rağmen zoraki geliştirilmeye çalışılan dil kalıcı ve millet dili olamaz. Cumhuriyet dönemi sonrası dile yapılan müdahaleler bunun en bariz göstergesidir. Bir milletin dille olan bağını kesmek demek, onun geçmişiyle olan tarihsel hafızasını da silmek demektir. Cemil Meriç dilde yapılan yenileşmelere tepkisini şöyle dile getirir: Kamus, bir milletin hafızası yani kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla... Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır. Her mukaddesi yıkan Fransız ihtilalı, tek mukaddese saygı göstermiş: Kamusa. Eski sözlüğe kızıl bir külah geçirdiğini söyleyen Hugo, tek kelime uydurmamış; sembolizmin üç silahşoru de öyle. Ama kullandıkları her kelime yeni. Heyhat! Batı'da cinnet bile terbiyeli diyerek şaşkınlığını ifade etmiştir.[114]

Topçu milliyetçiliğinin en önemli unsuru olarak devleti görür. Bir milleti var eden unsurların başında devlet gelir. Devlet, bir toplumun sorunlarını çözmek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplum içerisinden bireylerin görevlendirildiği örgütlü yapıdır. Devlet kurduğu sistemlerle toplumun ihtiyaçlarını karşılar. Toplum devletten başta can, mal, namus güvenliği, ekonomik refahlık gibi maddi manevi tüm

[114] Cemil Meriç, **Bu Ülke,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.88.

ihtiyaçların karşılanmasını talep eder. Topçu devleti, büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli ve mesuliyetli olarak tanımlar.[115]

Topçu makalesini 1972'de yazdığında toplumun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı. Günümüzde bu tam tersine dönerek toplumun büyük bir kesimi şehirlere göç etmiştir. Fakat Topçu'nun mesuliyetli devlet tespitinden hareketle, sosyal devlet anlayışını benimsediğini görebiliriz. Mesuliyetli devlet demek, halka rağmen iş yapan değil; toplumun dini, ahlaki, örfi, milli çıkarlarını esas almasıdır. Toplumun iradesinin yansıdığı katılımcı bir devlet anlayışı olduğunu anlayabiliriz.

Topçu milleti ayakta tutan temel unsur olarak iktisadi sistemi görür. Bir toplum iktisadi yapısıyla ayakta kalır. İktisadi yapısı güçlü olmayan toplumlar, ekonomisi güçlü toplumlar, devletler tarafın yönetilir ve onlara bağımlı yaşamaya mahkûm olur. O yüzden Topçu'ya göre, milliyetçiliğin en önemli unsurlarından biri olan milli iktisat gereklidir. Devlet insanların serbest çalışma, ticaret yapmalarına olanak sağlamalıdır. Onları yönlendirmeli ve desteklemelidir. Çalışan insanlara mülk edinme hakkını vermelidir. Böyle olduğu zaman devletçilikle desteklenen kooperatifçilik bize en uygun olan sistemdir. Devlet programı, devlet teşebbüsü ve devlet kontrolüne dayanan devletin ortak işlettiği mahalli kooperatiflerin sermayesini kullanan, köylünün emeği ile çalışan, karına köylüyü ortak yapan sosyalist sistem. Bu sosyalizm ana unsur olarak işlettiği toprağın asıl sahibi olan toprak işçisini yani köylüyü alacaktır. Topçu bu sistemi şu şekilde özetler: Halkın bütün içtimai ihtiyaçlarını karşılayan ve her kişi iş ahlakıyla seferber eden ruhçu sosyalist sistemdir.[116]

Topçu'ya göre milliyetçiliğin esaslarını şöyle özetleyebiliriz:

-Millet dini olarak ifade ettiği İslam'ı,

-Vatan olarak Anadolu'yu,

-Soy olarak Oğuz boyunu,

-Milli dil olarak ifade ettiği Tükçe'yi,

-Devlet olarak merkeziyetçi ve mesuliyetli devleti,

-İktisadi sistem olarak da ruhçu sosyalist sistemi esas alır.

---

[115] Topçu, **YT,** s.161.
[116] Topçu, **YT,** s.160.

1.5.1. Türk Tarih Tezi

Topçu'nun tarih ve devlet tezi Anadolu ile başlar. Türklerin Anadolu'ya girişleri Malazgirt Savaşıyla olmuştur. 1071'den sonra Anadolu'da kurulan Türk devletini esas alır. Topçu'da milleti meydana getiren manevi güçlerin etkilerini gösterebilmeleri için milli coğrafya gerekmektedir. Milli vatanın önemi çok büyüktür. Bu topraklarda bir kader birliği, yerleşik toprağa bağlı bir millet felsefesi olması gerekir. Vatanla birlikte millet ve devlet hayatını var kılan önemli unsur olarak Topçu din unsuruna değinir. Topçu Anadolu insanının diğer Türk milletlerinden ve Arap milletlerinden farklı görür. Çünkü Anadolu Türk milleti yerleşik hayata geçmiştir ve yaşadığı toprakların vatan olması için derin bir sorumluluğu hissetmiştir. O değerleri ise yaşayan milletinin ruhunda bulduğuna değinir. Devletin tarihi köklerini Osmanlı'da ve Selçukluda arar. Milleti var kılan tarih anlayışıdır, tarihsel bağıdır, köklerini tarihsel bağla kurmasıdır. İlim ve hakikat gözüyle bakıldığında Topçu, milliyetçiliği de Cumhuriyetle birlikte başlatmaz. İlla bir tarih alınacaksa o da 1071 Malazgirt zaferini başlangıç olarak alır.[117]

1.5.2. Anadoluculuk Anlayışı

Nurettin Topçu Anadoluculuk adı verilen akımın öncüsü olarak bilinmekle beraber, kendinden önce de bu fikri savunanlar olmuştur. Topçu'nun düşüncesinin şekillenmesinde önemli yeri olan Remzi Oğuz Arık bunlardan birisidir. Remzi Oğuz ile Topçu arasında abi kardeş ilişkisinden öte bir gönül birlikteliği vardır. Topçu'nun Fransa'daki eğitim hayatında Remzi Oğuz Arık'ın çok önemli etkisi olmuştur. Remzi Oğuz Arık Türk milliyetçiliğinin önde gelen kalemlerindendir. Hilmi Ziya Ülken Arık ile ilgili, heyecanlı ve taşkın mizacı yüzünden birçok kişi tarafından yanlış anlaşılmış ırkçı, Turancı diye tanınmıştır diye bahseder. Kısmen de çarpıştığı aşırı solcu cereyana karşı dayanabilmek için böyle tanınmasına sebep olacak mücadelelere girmiş bir fikir adamıdır. [118] Remzi Oğuz'a göre tarih, topluluğun hafızasıdır. Vatan realitesi hatıralara dayanır. Ancak hatırlanacak tarih ve hatırlayacak nesil kaldıkça

[117] Lütfü Şehsuvaroğlu, **Nurettin TOPÇU**, Alternatif Yayınları, Ankara, Eylül, 2002, s.34.
[118] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,** Selçuk Yayınları, Konya, Cilt: 2, 1966, (TÇDT), s.809.

vatan kalacaktır. Tarih öncesinde insan toprağa tesadüfle yerleşti ve vatanın doğuşu gerçekleşmedi. Ne zaman ki insanlar toprak üstünde menfaate eş hatta üstün menfaatleri kendilerine vaat eden yurtları, toprakları tercih edecek duruma geldiler, o zaman vatanın doğuşu başlıyor demektir.[119]

Arık'a göre ise vatan, kendimize maddi menfaat temin etmediğinde bile onun için can verilebilecek topraktır. Onun milliyetçiliği ise; insan sevgisine dirsek çevirmemiş, tersine vatan ve insanlık sevgilerini üstün bir tarih şuurunda birleştirmeye çalışmasıdır. Ona göre, 1914'teki Dünya savaşı İslamcılığın, Osmanlıcılığın belini büken büyük bir ameliyattır. Vatanı esas alan milliyetçilik bütün hedeflerin de temelidir. Milletin tek tarifini yapmak mümkün olsa bile milliyetçiliğin tek tarifi yoktur. Ne kadar millet varsa o kadar milliyetçilik vardır. Vatan, kitlelere gaye birliği veren ortak tarihe ve coğrafyaya dayanan bir temeldir.[120]

Hilmi Ziya Ülken memleketçiliğin, imparatorluk yıkıldığı sırada Osmancılık, Turancılık ve İslamcılığa tepki olarak doğduğundan bahseder. Bu fikirlerin durumunu şöyle değerlendirir. Osmanlıcılar Turancılığa, bir kısım Batıcılar da İslamcılığa karşı tepki de daima iki soyut görüşün birbiriyle savaşından ibaret kalıyordu. Hâlbuki memleketçiliğin bu üç cereyana karşı aldığı tepki tavrı, gerçek bir vatan fikrinin hayali bir vatan fikrine somut bir görüşün soyut bir görüşe karşı tepkisi olduğu için ötekilerden çok farklı idi. Bu görüşün her şeyden önce millet anlayışı tarihte sınırları çizilmiş belirli bir vatan anlayışına dayanıyordu. Ülken'e göre din birliği halinde anlaşılan ümmet veya milletler arası dini cemaat bir vatan teşkil edemediği gibi bir millet de değildir. Nitekim bir dil ailesi teşkil eden ırkın yaşadığı hudutsuz topraklar da bir vatan değildir ve bu anlamda bir ırka da millet denemez. Osmanlı devleti devam ettikçe hâkim olduğu topraklara imparatorluk, yani milli vatanla ona bağlı vatanlar denebilir. Fakat tek bir vatan ve millet teşkil edemez.[121] Anlaşılacağı üzere hayali fikirlerden daha çok ayağı yere basan fikirlerin yayılma zemini bulduğunu ifade edebiliriz. Birinci dünya savaşıyla birlikte imparatorluk dağılma sürecine girmiş ve Osmancılık, Turancılık ve İslamcılık gibi akımlar yerini dil, din soy, kültür, ideal anlayışlarını bir nebze de olsa bir araya getiren Anadoluculuk akımına bırakmıştır.

---

[119] Ülken, **TÇDT,** s.810.
[120] Ülken, **TÇDT,** s.812.
[121] Ülken, **TÇDT,** s.800.

Hilmi Ziya Ülken'e göre son Osmanlı aydınları Tanzimat'tan bu yana yapılan modernleşme hamlelerinde sükûtu hayale uğradılar. Osmanlı coğrafyasının dağılmasıyla birlikte aydınlarda fikirsel dönüşüm görülmüştür. Bu dönüşüm daha çok gerçekçi, pragmatik siyaset ve fikir üretmeyi beraberinde getirmiştir. Osmanlının son dönemlerinde gelişen Türkçülük, İslamcılık, Turancılık fikirlerini içeren üç tarzı siyaset geride bırakılarak, Anadolu coğrafyasında yaşayan ve en az binyıldan beri ortak kaderi paylaşan milletin değerleri esas alınarak Anadoluculuk fikri gelişmiştir. Artık Türk milleti denilince Orta Asya'da veya şurada burada dağılmış bir şekilde yaşayan Türk boyları esas alınmayıp, Anadolu'da bir arada yaşayan siyasi birlik içerisinde ortak kaderi paylaşan insan toplumu akla gelmektedir. Anadolu'da yaşayan Türk olmayan milletler de Anadolu'da yaşamaları, burayı vatan bellemeleri ve Türk kültürünü benimsemeleri açısından Türk milleti olarak kabul edilmiştir. Bu düşünce Anadoluculuğun temelini oluşturmuştur.

Topçu'nun Anadolu ve Anadolu insanı ile İslam arasındaki ilişkiye dair İsmail Kara şunlara yer verir: İslam dini Anadolu'daki hususiliğini bu çiftçi ve toprağa bağlı yaşayan halkın esaslı seciyelerinden aldı. Çölde yaşayan Arabın İslam'ı Anadolu köylüsünün ruhunda bambaşka bir mahiyet kazandı. Çünkü Anadolu ne Arap ne de Orta Asya Türkü gibi göçebedir. Toprağa bağlı insan, sürekli bir hakikatin mesuliyetini taşıyan demektir. Bu insan ana vatanı olmayan dünün ve yarının hesabı kendisinden sorulmayan yerlerde macera arayan, kurnaz, yağmacılıkla yaşayan, zorba yabancı değildir. Bu insan ezelden ebede kadar babası, eşi ve çocukları gibi sorumluluğu omuzlarında hisseden, bu ıstırabın yarattığı hikmetle gözleri olgunlaşan ebedi vatan sahibi insandır. O arza her gün daha kavi bağlarla yaklaştıkça Allah'a yaklaştığını duyan çiftçi insandır.[122] Allah'a boyun eğen ve ona kul olan bir milletin insanlığı kurtaracak medeniyeti kuracağını ve bunu da tüm arza yayacağını dile getirir. O bir emeğe zorbalıkla sahip olan bir yabancı değildir. Yani Anadolu insanı yeryüzünde gerçek medeniyeti kuracak özgüveni olan bir millettir. Bu insan özünü İslam ahlakında bulmuştu. Ne zaman bu ahlaktan uzaklaştıysa o zaman da kendi özünü kaybetmeye başladığına değinir.

Topçu vaktiyle bu Anadolu topraklarında geçmişte kurulan medeniyetlerden bahseder. Hitit, Yunan ve Bizans medeniyetlerinin gelip geçtiğini ve son olarak da

[122] İsmail KARA, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi,** Kitabevi Yayınları, İstanbul, Cilt:3, 1988, s.137.

Türk-İslam kültürü, Selçukluların Anadolu topraklarında birçok kültür merkezi şehirler kurarak bu topraklara son mayasını vermişlerdir. Düşünürümüz bu yükselen medeniyetin Moğol ve Haçlı saldırılarıyla sekteye uğratılmak istendiğinden bahseder. O saldırılarla Selçukluların attığı maya ortadan kalkmamıştır. İslam kültürü derin bir şekilde Anadolu topraklarına yerleşmiştir. Bu saldırılara Yunusla, Mevlana ile karşılık verilmiş ve Osmanlıların ortaya çıkışı ile de Anadolu topraklarında yeni bir ışık doğmuştur. Bu ışık günümüzde Anadolu'da var olan ışıktır. Osmanlıların bu topraklara medeniyeti nasıl kurduğunu Topçu şöyle ifade eder:

Osmanlı devletinin ilk kuruluş döneminde yapılan fedakârlıklar, insanlık için ortaya konulan değerler, devletin siyasi birlik içerisinde bu topraklarda asırlarca hüküm sürmesinin sebebi olarak ifade eder. O zaman büyük meydanlarda heykeller yoktu. Lakin memleket havasında aşk ile ümitten yapılmış abideler yükseliyordu. İnsan onların arkasından koşuyordu ve koşmaktan usanmıyordu. Usanç bilmiyordu; çünkü makineyi bilmiyordu. İnsan insana hayrandı, makineye hayranlık henüz doğmamıştı. İnsanlar arsında yapılan yarışma yine insanın insanla yapılan yarışmasıydı. Makine ile meşum yarışma henüz dünyayı karatmamıştı.[123] Topçu burada bir medeniyet ya da teknik ilerleme düşmanlığından ziyade insanlar arasında hasbiliğin, fedakârlığın, birlikte yaşama duygularının yok olmasından, İslam'ın yüklediği yüce ahlaki değerlerin zayıflamasından; bunların yerine dünyevileşmenin, çıkar ilişkilerinin almasından duyduğu hissiyatı dile getirir.

Mütefekkirimiz bir toplumu meydana getiren temel unsurun insan olduğu gerçeğine dikkat çeker. İnsanı yücelten temel dinamikleri ortaya koyar. İnsanın insana değer vermesi, ahlaki değerleri yüceltmesi, insanı eşya ile bir tutmaması toplumu sağlıklı kılmaktadır. Maddi olana değil insanın ruhunu önceleyen toplumların yüceleceği gerçeğini ortaya koyar. İnsani ve ahlaki olan ne varsa onu ortaya koyan Osmanlılar, yüce bir medeniyet inşa ettiler. Ahlak, ilim, ruhun dinamikleri esas alındı ve toplumun yüceldiğini ifade eder. İnsanı önceleyen bir anlayış meydana getirdiler. Eşyaya verilen değer ve eşya ile kurulan ilişki dünya gerçekleriyle sınırlı tutuldu. İnsanlar ihtiraslarına yenik düşmediler. İslam ahlakını öncelediler ve öncü oldular. Kur'an'ın temel unsurlarını hayatın ana merkezine yerleştirdiler. Hak ve hakikat elçileri oldular. Diğerkâmlık, fedakârlık, cömertlik,

[123] Nurettin Topçu, **AN**, s.172.

başkasını tercih etme, paylaşma gibi İslam ahlakının önceliği insana ait ve insanı yücelten değerlere sarıldılar. Hz. Peygamber döneminde sahabelerin ortaya koyduğu örnek yaşantıyı yeryüzüne kendi zamanlarına taşıdılar şeklinde açıklar.

Toplumlar da insanlar gibidir. Doğar, gelişir, olgunlaşır, bozulmaya başlar ve zamanla da yok olur. Ne zamanki toplumlar bu sayılan ahlaki ve insani davranışlarını terk etmişse toplum çöküşe geçmiştir. İlim ve ahlakın velileri olan Yunus, Ebussuud ve Akşemsettin unutuldu. İslam ahlakıyla yücelmiş olan toplum o zaman çöküşe geçti ve tarihsel iddialarından vazgeçmeye başladı. Toplumu sürükleyecek ilim ve irfan ehli zayıflamış dünya hırslarına yenik düşmüşlerdi. Hele ki İmparatorluğun son dönemlerinde başlayan Batı hayranlığı toplumu derin krize sokmuştur. Bu kadim Anadolu medeniyeti, kendi mayasını elbette kaybetmeyecekti. Bu çözülmeyi durduracak Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ilim ve irfan ehlinden Anadolu'nun sesi olan Abdülhak Hamid ve Mehmet Akif'in ortaya koyduğu eserler, Anadolu insanını boğmak isteyen Haçlı zihniyetine dur demiştir. Böylece Anadolu'nun ruhu İslam'ın ruhuydu ve İslam'dan ayrılamayacağı anlaşılmış oldu. Anadolu topraklarında milli ruhu yok etmeye yönelik Cumhuriyet döneminde de devam edildiğine mütefekkirimiz şöyle değinir:

İstiklal savaşından sonra milli kültürümüzü yine eski heybetiyle canlandırmak istediğimiz zaman, milli varlığımıza düşman bir kuvvetin sinsice içimizden ilerleyerek yol almış olduğunu, Türk-İslam kültürüne saldıran bu haçlıların İmparatorluğun öte bucaklarından gelerek Anadolu'ya yerleşen yabancılar olduğunu gördük.[124]

Anadolu tarihi süreç içerisinde Selçuklularla birlikte Türk-İslam medeniyetinin rengine boyanmıştır. Mimaride, sanatta, ekonomik yaşantıda, dini ve kültürel hayatta etkisini göstermiştir. Anadolu insanı İslam ahlakıyla hayatını sürdürmüş İslam hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Anadolu topraklarında gözü olan Haçlılar, önce Osmanlı'yı ortadan kaldırarak İslam dünyasını bölük pörçük hale getirdiler. Müslümanlar arasına fitne tohumlarını ekerek kendi emellerini gerçekleştirmek için her türlü yola başvurdular. İslam topraklarında küçük devletçikler kurarak, başlarına kendi emellerine hizmet eden yöneticileri atadılar. Aynı dine mensup kardeşler arasına fitne sokarak Müslüman'ı müslümana düşman

[124] Topçu, **AN,** s.173.

ettiler. Müslümanlar farklı dinlere mensup milletlerle asırlarca aynı çatı altınca barış içerisinde yaşamışlar; fakat aynı dine mensup Müslümanlarla kardeş olduklarını unutarak birbirlerini öldürmeye kadar gitmişlerdir. Ondokuzuncu asırda başlayıp imparatorlukları dağıtan ulusçuluk akımı İslam milletini paramparça etti. İslam milleti kendi değerlerine yabancılaşan bir toplum haline geldi. Anadolu'da da aynı oyunlar oynanarak toplumu kendi değerlerinden uzaklaştırmak için dile, sanata, mimariye, eğitime, giyim kuşama, hukuk sistemine, ekonomiye müdahale ettiler. Anadolu'nun derin milli kültürü bu oyunu gördü elindeki imkanlar çerçevesinde izin vermedi.

Bugün gelinen noktada Türk şehirciliği ve sanatlarımızla ilgili Topçu şu değerlendirmeleri yapar. Yabancı ruhların her yandan saldırısı Anadolu'nun kültürünü her yönden boğmaktayken vatanın çehresi bile değişti. Türk şehirciliği diye elimizde kalan bugün bir hatıradır. Ruhsuz bir apartman yapı istifçiliğinin yanında Selçuk ve Osmanlı yani bütünüyle Anadolu abideleri mateme bürünmüş duruyor. Milli sanatlarımızın hepsini gömdükten sonra kulaklarımızı dolduran salon musikisi canavar haykırışlarıyla ruhlarımıza saldırmaktadır. Barbar batının çeşitli hayvani sıçrayışları dans sanatı diye gençliğin zaaflarını fethetti.[125]

Görüldüğü gibi toplumsal değişim hayatın her alanında kendini göstermiştir. Toplumsal değişimini kendi yerel dinamikleriyle gerçekleştiremeyen toplumlar başka toplumlara uyar ve onları zamanla taklit etmeye başlar. Taklit ise bir toplumu felakete sürükleyen bir benlik kaybıdır. Toplumun kendine olan özgüveni yok olursa toplumsal yaşayış başka toplumlara benzemeye, hayat tarzlarını örnek almaya ve toplumsal üretkenliğin yok olduğu yerde kültür devşirilmeye başlar. Mütefekkirimiz bu benlik kaybına dikkat çekerek Anadoluculuğu ön plana çıkarmak istemiştir.

[125] Topçu, **AN**, ss.173-174.

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA MEDENİYETİN PRATİK UNSURLARI

2.1. MEDENİYET YOLUNDA GENÇLİĞİN ROLÜ

Toplumlar, medeniyetin pratik yansımaları olarak dini, kültürel ve toplumsal yapısı, sanat anlayışı, dil ve edebiyat birikimi gibi değişkenlere sahiptir. Bu değişkenlerle yoğrulan toplum tarihsel süreç içerisinde medeniyet anlayışına ulaşır. Medeniyetin pratik unsurlarından toplumsal yapının büyük bir kısmını gençler oluşturur. Toplumlar geleceklerini gençler üzerinden kurgular ve sosyal, siyasi, eğitim politikaları onlara göre şekillenir. Medeniyetlerin yapılmasında ve yıkılmasında gençlerin rolü büyüktür. Bundan dolayı İslam medeniyetinin gelişiminde büyük pay sahibi olan geçliği anlamak için Topçu gençlik üzerinde özenle durur.

Nurettin Topçu'nun, hayalini kurduğu gençlik modeli sadece belli bir zamanın, belli bir düşünce sisteminin ürünü olan bir gençlik modeli değildir. O hakikat tarihi boyunca, dürüstlük, inanç, adalet, cesaret, ahlak gibi pek çok konuda insanlığa örnek olmuş gençlik portrelerini eserlerinde özellikle bir araya getirip resmetmiş ve çeşitli örneklerle bunları çağının nesline sunmuştur. Eserleri incelendiğinde Topçu, gençliğe çok değer verdiği gibi gençliğin değer merkezli, gerçekçi idealler kuran ve bu ideallerin peşinden koşan bir gençliğin yetişmesine önem verdiği görülmektedir. Topçu'ya göre, gençlik, geleceğin tohumudur ve bu tohumun özüne bakarak yarınımızı keşfetmek zor olmayacaktır.

Topçu, eserlerinde beklenen gençliği idealize ederken herhangi bir fikir akımı ve ideolojinin tesirinde değildir. O, kimi zaman İslam'ın ilk cihadı olan Bedr'in sevgisi ile harekete geçerek Medine'de düşmanı karşılamak yerine düşmanla meydan savaşı yapmada ısrar eden ilk İslam gençlerinden ilham alır. Onlardan sekiz yüz yıl sonra "bugün şehitlik bizimdir" diyen şehitliği paylaşamayarak şehitlikte yarışan Fatih'in askerlerinin gençliğinden; kimi zaman Rabbinin sevgisi ile çarmıhta can veren Mesih'in delikanlılığından söz etmiştir. Bir başka yerde barbar kralının kendisi için hazırlattığı ateşte kendi yaktığı kolunu krala göstererek, "Roma da benim gibi üç

yüz kahraman var" diye haykırarak gelecekteki Roma gençliğinin örneği olan Konfüçyüs'ten; diğer bir yerde, "Git! Ben Leyla'yı değil, Leyla'nın hayalini arıyorum" diyerek Leyla'nın kavuşma teklifini reddeden Mecnun'u da her sevda çağının kendisinden aşı aldığı aşkın aşığı, gerçek bir delikanlı olarak kabul eder. Sultan Alpaslan'ın yaşama aşkını Allah sevdası ile birleştirmesi, Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Bey'in adalet ahlakıyla hayat sürmesi, onun beklenen gençliğinin birer ufkudur.

Nurettin Topçu, yaşadığı toplumu tanıma ve sorunları tespit ederek medeniyet yolunda çözüm önerileri sunar. Bir toplumu ayakta tutan değerleri ve o değerleri ayakta tutan ilişkileri ortaya koyar. Bir toplumu oluşturan ve o toplumu geleceğe taşıyan temel yapısı gençliğidir. Gençliğin ortaya koyduğu çaba o toplumun gelecek yapısını yansıtır. Her devrin gençleri kendi enerjilerini tüketebileceği zamanda yaşıyor. Topçu, eski medeniyetlerin gençlikleriyle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: "Eski Mısır'ın gençliği tabiatla çetin mücadelenin sahnesinde, Sümer gençliği tapınakta, Yunan gençliği olimpiyatlarda, Roma geçliği ise forumda kendi simasıyla görülmektedir." [126] O, gençliğin toplumların varlık mücadelelerinde temel değişimi ve gücü ellerinde bulundurduğuna değinir.

Müellifimiz, İslam medeniyeti içerisinde hak ve hakikat üzerine mücadele eden gençlerin; aslında Hz. Peygamber devrinde İslam adına mücadele eden ilk genç Müslümanları örnek aldığına değinir. Ashap devri, İslam'ın ilk genç devridir. İlk dönem Müslümanların ortaya koyduğu ve yaşattığı gençlik insanlığa adalet, iyilik, hak-batıl ve hizmet yarışında iken; Cengiz ve Moğol gençleri katlettikleri insanların kafalardan kule yaparak yarışmıştır. Osmanlılar döneminde, gençlik aşısını aşk ve iman ağacına yeniden yaptılar. Adalet ve cesaret timsali Hz. Ömer, gençlik olarak sanki Yavuz Selim'de tekrarlanan bir şahsiyettir.[127]

Müslüman Türkün yaşantısı, Anadolu'da devlet kuran Alpaslan'ın yaşama arzusu Allah aşkıyla birleşerek taşıyan gençlik ruhu Osmanlı'nın adalet ahlakıyla Murat'ın şahadet sevdasında kemalini bulduğunu ifade eder. 17. asırdan bugüne kadar üç asır içinde bu gençliğin karakterinin değiştiğini görüyoruz. Bu üç asırlık yıkım, hezimet halinde, iktidarı menfaatine esir, imanı riya ile bulanmış, bir milli varlık miras kaldı. Bu yıkımdan sonra gençliğe yeni bir ruh ve aşı yapmak gerekti;

[126] Topçu, **TMD,** s.19.
[127] Topçu, **TMD,** s.20.

fakat son dönemlerde yapılan hamlelerin benliğimizden kaçarak Batı taklitçiliğine sığınma sevdasıyla başarısızlıkla sonuçlandığını ifade eder. İmanın içselliği ve derinliği nispetinde gençlik değerlidir, verimlidir.[128]

Topçu, gençlik ve nesil üzerinde önemle durmuş, gençliği önemsiz görenleri dikkate almamıştır. Beklenen Rönesansı gençliğin yapacağını, özlenen değişimin onlarla yapılacağını düşünmektedir. O bu durumu ifade etmekte ve bu gençlik modelinin temellerinin de aslında kendi kültürümüzde var olduğuna vurgu yapmaktadır. Kendi geçmişimizden örnekler alabileceğimizi şöyle ifade etmektedir:

> *"İstiyoruz, bekliyoruz, yalvarıyoruz. Rabbimiz bize dağlardan bir heykel yapmak beş bin yıllık beşeriyetin romantik abidesini kurmak, aşkı ulûhiyetinin eşiğine kadar yükseltmek iktidarını versin! Rönesans bu ümidin aydınlığında gözükecektir. İsteyelim, ancak rönesansımızı hazırlayacak şartların kendi mazimizde yaşanmış olması lazımdır. Bu şartlar, her alanda görülen örneklerdir. Nasıl ki İtalyanlar eski Yunanı örnek aldılarsa biz de kendi kültürümüzün mazisinde bütün örneklerimizi bulacağız."*[129]

Topçu, asırlar arasından ruhlarımıza aşkı sunabilen mazi olmuş bütün büyük ruhların Rönesans hareketimizde gençliğe önderlik yapabileceğini belirtmektedir. Bunun için her şeyden evvel bizim ruh yapımızda asırlardan beri tıkanmış duran yolların açılması gerekmektedir. Bu yollar ise Topçu'ya göre, metot ve düşünüş tarzımızdan başka bir şey değildir.

Topçu'ya göre bu hareketi bugünkü neslin başaracağına inanmayanlar, gençliği iyi tanımamaktadırlar. Eğer neslin zaafları varsa, bunlar nesli yetiştirenlere aittir. Düşünürümüze göre en büyük hata, gençliğe değer vermemekten kaynaklanmaktadır. Gençliğe değer vermemek ya aşırı istihfaf, ya da aşırı itimat şeklinde gözükmektedir. Toplumun gençliğe yaklaşımıyla ilgili ya gençlikten yüz çevrilerek ondan bir şey beklemeyerek küskün yaşanmakta, ya da onu istediğimiz gibi düşündürmek, istediğimiz şeyleri ona inandırmak için bütün kuvvetlerimiz kullanılmaktadır. Topçu'nun bir başka yaklaşımına göre; bizden ziyade gençliğin bilmesi faydalı olan bir hakikat varsa, o da genç neslin ne bir hiç olacağı, ne de geçen veya geçmekte olan nesillerin tarihe karışan fikir menfaatlerine alet olacağıdır. Bu yaklaşıma göre, Topçu'nun öngördüğü nesil bir diriliş hareketi başlatabilir. Rönesans için önceden gerekli olan şartlar oluşmuş ve yaşanmıştır. Bu işi bir toplum yapar, o da insanlığın medeniyet yaşatmaya kabiliyetli toplumlarına örnek olur. Topçu, batı

---

[128] Topçu, **TMD**, s.21.
[129] Topçu, **YT**, s.87.

taklitçiliği yolunda asırlar da geçse kendi medeniyetimizi yaratamayacağımıza dikkat çekmektedir. Batıdan parça parça alınan fikirlerin tesirleri ile olayların yükü altında ezilen genç nesilleri gerçekçi olan medeniyet değerleriyle buluşturamadığımızı ve böylece genç neslin enerjisini boşa harcadığımıza değinir.[130]

Gençliğin yeniden dirilişi ile ilgili yaklaşımlarından sonra Topçu, birkaç yüzyıldır gençliği uçurama sürükleyen fikir ve durumlardan bahseder. Onlarla ilgili şu değerlendirmelerde bulunur.

> *"İlk yıkımın Servet-i Fünun'un temsil ettiği cılız, cesaretsiz, imansız ve bitik bir gençliği hayata çıkardı. O artık ne Bedrin aslanlarını ne de Alparslan'ın âleme rahmet saçan ruhundan bir damla kalmıştır. Bu nesil kendini inkâr ederek Batı'ya çevrilmek isterken, materyalizm ve pozitivizmin çorak zemininde kendi kurbanlarını verdi. İstiklal savaşı sonrası yeni bir cesur ve taşkın bir nesli doğuşuna şahitlik ettik. Fakat bu nesil imanın değil kaba ve kuvvetin canlanmasını sağladı. İman, üçyüz yıldan beri kuvvetini kaybetmişti. Din, toplum içerisinde kuvvet kaynağı olmaktan çıkmış, yerine hurafelerden ibaret bir iskelet bırakmıştı."*[131]

Daha sonra öncekilerin zorunlu sonucu olarak son yıkımın daha ilginç ve daha acıklı olduğuna değinir. Varoluşçuluk akımının uygulanması, Batı'nın fizyolojik arzularına teslim olma göze çarpıyor. Batının etkisiyle gelen bu insanlığın ilkel haline dönme arzusu, bedenin heva ve heveslerine teslim olmada mutluluğu arayan gençliğin kolaylıkla kabulleneceği davranış olarak değerlendirir.[132] Allah'ın emirlerini yaşayan Müslümanların geçmişteki samimiyetsiz ve gösterişe dayanan yaşayışları yeni neslin onlara karşı bakışlarını etkiledi. Meşrutiyetle birlikte, metafiziğin alanında olan ilham ile yaratıcılık aklın dar kalıplarına indirildiğine değinir. 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yarı ölü bir şekilde gelen üç asırlık yıkılış, taassup zihniyetiyle günümüzün sorunlarına çözüm bulmak isteyenlerin yanıldığından bahseder.

Düşünürümüz 17. yüzyıldan beri İslam medeniyetinin geçirdiği yıkılış sürecinin sebepleri ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunur.

1. Son yılarda gençliğin buldukları ilk fırsatta ahlaki ilkeleri unutarak siyasi söylemlerin içine düşmelerini ve bu süreçte de tedbir yolunu seçmelerini eleştirir. O dönemki gençliğin düştüğü yanlışlıklar ile ilgili; bir kısım gençlik gruplarının doğrudan siyasetle ilişki kurmalarını ruhlarını o yola kurban vermelerine neden

---

[130] Topçu, **YT,** s.90.
[131] Topçu, **TMD**, s.22.
[132] Topçu, **TMD**, s.23.

olduğunu ve diğer bir kısım grupların da siyaseti, fikri ve toplumsal çalışmalarına girmesini eleştirir. Fikir ve düşüncenin oluştuğu, geliştiği gençleri ve toplumu düşüncel yönden sürüklemesi gereken gençlik kuruluşları, grupları politika ve siyasetin gölgesinde kalarak gereken düşüncel hareketliliği sağlayamadığına değinir. Kurtuluşun tek çaresinin siyaset olduğu anlayışı hâkim olurken, ahlakı her alanda yok sayma eğilimi başlığını ifade eder. Gençliğin siyasi mekanizmaların pençesine çekilmesini ve ruhsuz bir şekilde yetişmelerini eleştirir. Fikir ve düşünceden yoksun aktüel meselelerin konuşulması gençlerin iyi yetişmesini engellediğinden bahsetmektedir.

2. Yaratıcı ve üretken fikirlerin yerine taklitçiliğin benimsenmesinin, son bir kaç asırda yapılan yeniliklerin başarısızlığa uğramasına sebep olduğundan bahseder.[133] Batı hayranlığına kapılan toplum olarak o dönemde alınan birçok şey kendimize ait olmayıp, dışarıdan alınan fikir ve düşünceler de toplumun yapısına uymadığından yenilikler ya başarılı olmadı ya da kısa sürede o yeniliklerle ilgili olumsuzluklar baş gösterdi.

3. İman ve ümidin çok zayıfladığına ve bunun da toplumun kendi zaaflarının kabul edilmesini sağladığına değinir. Toplumların yaşam düzenleri bozulduğunda ya da bir savaş ortamı oluştuğunda geleceğe dair ümitlerinin zayıfladığı görülür. Toplum olarak 19. ve 20. yüzyılda yaşadığımız savaşlar, millet olarak düştüğümüz sıkıntılar, bir dünya devletini kaybetmenin vermiş olduğu yenilmişlik duygusu geleceğe olan ümidimizi de yitirdi. Topçu ayrıca bu durumun kabullenilmiş olmasını da eleştirir.

4. Fikir mücadelesi yapan düşünürlerimizin karşıt fikirlere düşmanın silahıyla cevap verdiklerini, kendilerine ait bir üslup ve mücadele yöntemi geliştiremediklerinden bahseder. Yabancı araçlarla şahsiyet yapılamazdı. 20. asrın kapitalizmle birlikte ortaya koyduğu hırs ve kazanç anlayışıyla İslam'ı birlikte yaşamak istemelerini ve milliyetçilik ile büyük sermaye sisteminin birlikte var olabileceğini düşünmelerini eleştirir.

5. Toplum olarak her şeyin var olduğu anlayışı ve toplum için bir kurtarıcı bekleme yanlışlığına düştüklerini ifade eder. Millette kuvvet, cesaret, kabiliyet hepsi var. Ancak sürükleyici bir şef yok, anlayışı tam bir iradesizliğin ortaya konmasıdır.

---

[133]Topçu, **TMD,** s.25.

Bütün sorumluluğu kurtarıcı lidere yükleme ve sorumluktan kaçma olarak ifade edebiliriz. Topçu bununla ilgili; "şefimiz aşkımızdır." der. Kurtuluşu önce kendimizde, nefsimizde ve benliğimizde aramak gerekir. Onu kalbimizde sürekli büyütelim ve bir ömür aşkla dövülen kalp, en cesur önderdir. [134]

6. Çeşitli tarihi sebeplerle güveni, iradesi sarsılan son nesiller, bir problemle karşılaştıkları zaman determinizme sığınarak kendilerini kurtaracaklarını düşünüyorlar. Kendi hareketlerinin sorumluluğunu üstlenmeyerek iradelerini kadere teslim etmeleri, kendi iradelerini yok saymalarını ve kendilerini inkar etmeleri sonucunu doğurduğuna değinir.

7. Görevleri sorumluluk bilinci içerisinde yerine getirmektense, özgürlük adı altında karşı koyma anlayışını asrın hoyratlığı olarak değerlendirir. Bu nesil hür oluşlarını bahane ederek zaman zaman zorunlu görevleri inkar edip yapmayarak, kutsal ödevlerini çiğnemelerini eleştirir. Bu ödevlerle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: Bütün ödevlerin, sorumlulukların başında itaat ödevi geldiğini ve bu ödevin yeni nesilde gerekli değeri görmediğini, yıkılması gereken bir put gibi algılandığını ifade eder. Mü'minlerin en çok değer vermesi gereken ve toplumda bir saygınlığı olan imamların değerinin giderek kaybolduğu ve mihrabın mümine sözünün geçmediği tespitinde bulunur. Toplum, Allah'ın gönderdiği emirleri dikkate almada sorumsuz davrandığına ve bununla birlikte toplumun heva ve hevesine yenik düştüğünü açıklar. Bireysel ve toplumsal hırsların kişiyi ve toplumu esir aldığı gerçeğini düşünemediklerini belirtir. Bu hastalıkların tedavi için de hastalığın ilk ortaya çıktığı yere dikkat çeker. "Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata, ahlaka ve dine yükselmemiz lazımdır. Bu iş bir maarif işidir ve bir neslin kurtuluşunu ancak maarifin yükselmesinde aramak lazımdır."[135] diyerek son devrin yıkılış sebeplerini bu şekilde ortaya koyar. Topçu, son devrin sorunlarını ortaya koyduktan sonra çözüm anlamında ideal gençliğin temel niteliklerini şu başlıklar altında ele alır.

2.1.1. İrade

İrade en kısa ve özlü olarak, bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, yetisi olarak tanımlanmıştır. İrade, eylemlerimizi arzu, amaç ve niyetlerimize göre,

[134]Topçu, **TMD,** s.27.
[135]Topçu, **TMD,** s.29.

kontrol altında tutabilme ve belirleme gücü; kişinin belirli eylem ya da eylemleri gerçekleştirmede sergilediği kararlılık; belli bir durum karşısında gerçekleştirilecek olan eylemi, herhangi bir dış zorlama ya da engelleme olmaksızın, karşılaştırma ve uygulama gücü; eyleme neden olan ve eylemi başlatan yeti olarak da açıklanmıştır.[136] Bu özellikleriyle irade, insanı diğer canlılardan ayıran ve insan yapan niteliklerin başında gelir. Bu kavram, asırlardan beri çalışma alanı insan olan her kesimden fikir ve düşünce insanlarının üzerinde düşündüğü bir alan olmuştur. İnsan mahiyetinde iradenin nasıl bir yeri olduğu, insanın hareketlerine ne derece etkisi bulunduğu gibi sorulara cevaplar aranmaktadır.

İradenin mahiyetini araştıran iki önemli kesimin felsefeciler ve din bilginleri olduğu bir gerçektir. İrade, farklı düşünürlerde birbirine yakın, genel çerçevesi belli, özgürlüğün temelini oluşturan isteme yetisi olarak ifade edilmiştir. Spinoza, iradeyi ruhun bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu tasdik veya inkar etme, olumlama ya da yâdsıma yetisi diye tanımlamıştır. Kant'a göre irade, pratik kavram ve kurallara göre eyleyen isteme yetisidir. Hegel de özgür iradeyi hukuk alanının temeline yerleştirmiştir. Nietzsche ise iradeyi insana iki yaşam tarzı ve ahlak anlayışı arasında seçim yapma imkânı veren en önemli güç olarak tanımlamıştır.[137] Diğer yandan, felsefeciler gibi irade kavramı üzerinde en fazla düşünce üretenler din bilginleridir.

İslam kaynaklarında ihtiyar, şevk, şehvet, kast, azim gibi kelimeler de iradeye yakın anlama gelmektedir. Fakat bunlar arasında az çok anlam farkları bulunmaktadır. İrade kısaca harekete geçme gücü ve yeteneğidir, fiilin gerçekleştirilmesinde belirleyicidir. İrade kişiyi fiile yönlendirmekte, fiil de iradeye bağlı olması bakımından gerçekleşme imkânı bulmaktadır. Her ne kadar irade fiilden önce geliyorsa da fiil sürecinde de onunla birlikte olan, onunla bütünleşen bir faaliyettir. Bu anlamdaki irade, sadece psikolojik bir fonksiyon yahut meleke olmayıp aynı zamanda bilinçli bir seçme gücüdür. Bundan dolayı da kişiyi davranışlarının sonuçlarından sorumlu hale getiren ahlaki bir ilkedir. Bu seçme gücüne daha çok felsefi literatürde ihtiyar denilmektedir. Hayır kökünden gelen ihtiyar birden çok davranış şekilleri arasından en hayırlısını, en faydalısını seçme,

---

[136] Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü,** Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s.512.

[137] Muhammet İrğat, **Nurettin Topçu ve İrade Kavramı**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2017, (İrade Kavramı), s.119.

ayırt etme iradesi ve kararıdır. Bu bakış açısıyla ihtiyar, bir dış zorlama olmadan kişinin kendi inanç ve kararına göre en uygun, en iyi ve doğru bulduğu şeyi seçip ona yönelmesidir. İrade de çoğunlukla bu anlamda ihtiyar karşılığında kullanılmakla birlikte aralarında bir genellik-özellik farkı bulunduğu belirtilmektedir. Mesela Farabi, iradenin ihtiyardan daha geniş ve onu da kapsayan bir kavram olduğunu belirtir. Çünkü insan mümkün olanların yanında mümkün olmayanları da ister, hâlbuki sadece mümkün olanı seçer. Şu halde her ihtiyar iradedir, fakat her irade ihtiyar değildir ve ihtiyar, akla uygun olanı irade etmektir.[138]

Topçu'ya göre insan iradesi sayesinde anlam kazanır. İrade, içimizden dışımıza itici kuvvetlerle frenleyici kuvvetler arasında şuurlu bir denkleşmedir.[139] Duygular itici kuvvetleri harekete geçirir, emirler ve tazyikler frenleyici kuvveti idare eder. Bu zıt kuvvetlerin ortasında hareketlerimiz meydana gelmektedir. İnsanın kaderi, bu çarpışmanın sınırında gerçekleşmektedir. Frenleyici kuvvetler, hareketlerimizi çemberleyen determinizm planı içinde yer almaktadır. İnsan bu dairenin içinde kendini esir hissetmektedir. Istıraplarımızın kaynağı, içimizdeki ilk hareketlere karşı koyan bu yabancı kuvvetlerdir. Bizim olan kuvvetler ise, duygularımızın kaynağından fışkıran itici kuvvetlerdir. Duyguların kaynağı her kişiye göre değişmektedir. Duyguların kaynağı bencilce olan insanda hayvani bir hayat ve aşağılık bir irade yaşattıkları halde, duyguların kaynağı özgeci(aileye, millete ve insanlığa çevrili) olan insanı yükseltmekte ve irade değerli hale gelmekte, anlam kazanmaktadır. Topçu'ya göre ilim, sanat ve ahlak kaynaklarından beslenen duygular insanı ideal bir düzene yükseltmekte ve gerçek manası ile insanlaştırmaktadır. Dine yönelen irade ise, iradelerin gerçek sahibi olan Allah'a yöneltmekle sonsuzluğun iradesini kazanmanın yüce duygularını yaşatmaktadır. Allah'ın iradesi en büyük iradedir. Dini irade bizi sonsuz kudretin iradesine katılmayı sağlamaktadır.[140] Topçu, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

> *"İnsanlığımızın yükselişi ne değişme, ne inkâr yolu ile ne din adına merasimler ve kaideler içinde bunaltılmış taassupla oluyor. İnsanlığın yükselişi, ilahi iradeye götüren yolda ilerleyiştir. Bu yol, aileyi, milleti, insanlığı istemek, hakikati, sanatı, ahlakı istemek ve bunların hepsi için, hepsini ihtiva eden sonsuz kudreti, fani hareketlerine sıkıştırmak ihtirası ile istemektir. Öteden beri*

---

[138]Mustafa Çağrıcı, Hayati Hökelekli, "İrade", **TDVİA,** Cilt:22, 2000, ss.380-384.
[139] Nurettin Topçu, **İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,** Dergâh Yayınları, 2014, İstanbul, (İD), s.15.
[140] Topçu **İD**, s.16.

büyük adı büyük iradeyi isteyenlere verildi. Bütün büyükler büyük olan isteklerini sonsuzluktan istediler. Beethoven sonsuzluğun bütün seslerini istedi. Michelange sonsuz varlığın heykelini yapmak istiyordu. Mevlana en çok Allah'ı isteyen insandır."[141]

Görüldüğü gibi Topçu her iş sahibinin işine sonsuzluğu aradığı bir yol olarak bakması gerektiğine işaret etmiştir. Bir sanatkâr titizliğiyle çalışmasını ve bu çalışmasıyla fani hareketlerine bir ebediyet kazandırma ihtirasına sahip olmasını ön görmektedir. Böylece Topçu'nun ideal gençliği ideal toplumu oluşturacaktır. Bu toplumdaki her birey millet, sanat, ahlak, hakikat ve sonsuz irade dediği Allah'a karşı mesuliyet şuuru içinde işini sonsuzluğa götürücü bir vesile bilip konumu ne olursa olsun hakkını verecektir.

Ona göre çağının gençliğinin en büyük dertlerinden biri de her taraftan gelen tazyikler sonucunda o gençliğin yüzünden silinip giden sonsuzluğun iradesidir. Genç bir türlü kendini sonsuzluğun namzedi görememekte, sonsuzluk iradesini kaybetmektedir. Hal böyle olunca da bakışlarında iradesinin eseri bulunmayan, çeşitli heveslerin hastası, gaye-i hayal yoksunu, zihni tamamen kendi dünyasına ve bu dünyanın ihtiyaçlarına hapsolmuş bir insan portresi belirmektedir. İşte bu yüzden, gençliğe karşı sonsuzluk ihtirasının aşısını yapmamak, onlara karşı işlenilen bir suçtur. Bu görevden kaçanları ise iradenin davası bir gün mutlaka mahkûm edecektir. Eğer içini dikkatle dinlemesini bilirsek neslimizin ruhunda duyacağımız samimi bir ses olacaktır. Bu nesil, peygamberine ihanet ederek delalete düşen bir ümmet gibi, kendi ruhunu asla selamete kavuşturamayacak olan putların önünde diz çökmektedir. Bu hal, kendine inanmayan, çünkü iradesi bütün bütün mahvolmuş insanın halidir. İradesi olmayan ve kendine, kendisi ile bütün kâinat varlıklarına itimadı olmayan insanın hali acıklı bir korku halidir. İradesini, aşkını, her sahada kaybetmiş gençliğimizin, bedbaht neslimizin yaşayışı da korkunun zehirli rüzgârlarıyla dolmuştur şeklinde ifade eder.[142]

Topçu için insanda en büyük kuvvet ve sahip olduğumuz kuvvetlerin en değerlisi iradedir. Yine onun kavramlar dünyasında irade, tabiatla cemiyetten alınan tesirleri kendimizde kuvvet yaparak onunla dışımızdaki dünyaya karşı koymaktır. Sahip olduğumuz en büyük kuvvetlerden biri olarak gördüğü irade, onun fikriyatının

---

[141] Topçu, **İD**, s.17.
[142] Topçu, **İD**, s.18-19.

şüphesiz üzerinde oturduğu ana sütunlardan biridir. Nurettin Topçu bu durumu bize şöyle açıklamaktadır.

Topçu toplum olarak yaşayışımızdaki kararsızlıktan, güvensizlikten dem vurur. İnsanların giderek fedakârlıklarını kaybetmeye başladığını, toplumsal sorunların çözümünde birey faktörünün azalmasına ve basit düşünerek büyük medeniyet eserleri veremeyişimizden, kalıcı değerler üretmemekten bütün toplumun fertlerinin bireysel çıkarlar peşinde koşmasını hemen her alanda ortaya çıkan zaaflara değinir.[143]Fransız, Alman veya İngiliz çocuğu, vatanda sağlam eseriyle ama samimi olarak öğünebiliyorlar. Bizde en samimi olanlar her şeyin bozukluğundan şüphe edebilenlerdir. Bu hal karşısında iradenin bize dava açması haksız değildir.

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi Topçu, yaşadığı toplumun irade fotoğrafını çekmektedir ve bu fotoğraftaki hali bir serzeniş şeklinde dışa yansıtmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin iradelerinin zayıf olduğunu, tamamen bir kendine güvesizlik atmosferinde yaşadığımızı ve kendi yaptığımız işlere karşı eleştiri nazarıyla baktığımızı ancak yabancılar söz konusu olduğunda koşulsuz övgüde bulunduğumuzu ortaya koymaktadır.

Bunların yanında Topçu, iradeyi daha çok hareket felsefesinin temsilcilerinden filozof Massignon'nun tanımladığı sevmek, var olmak ve istemek temelinde değerlendirmektedir. Ona göre; duygularımız tabiatla cemiyetten bize gelen tesirlerdir. İrade ise bizim dış dünyaya karşı koyduğumuz içsel kuvvettir.[144] Duyguları alırken eli kolu bağlı kurşuna dizilenler gibi iktidarsız olan insan, aldığı bu etkileri kendinde biriktirip kuvvet yaparak dış dünyaya karşı irade halinde harekete geçmektedir. Dış dünyadan gelen tesirleri karşılayışındaki başkalık ise insanın şahsiyetini inşa etmektedir. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi her kişinin de kendine göre bir duyuş tarzı vardır. Tam da bu noktada yani çevre ve toplumdan gelen tesirleri karşılayışımızda irade tam manasıyla ortaya çıkmaktadır. Kişinin ruhu burada tam bir muharebe sahasıdır. İşte bu an dışımızdaki kâinat ile varlığımızın çarpıştığı muazzam bir sahneye dönüşür. İnsanın hürriyeti meselesi de tam burada başlar. Fakat önceden nazari olarak kararlar verdikten sonra zaman gelip de o hadiseler karşısında önceden karar verdiği şekilde hareket edebilen az insan, bu

---

[143] Topçu, **İD,** s.19.
[144] İrğat, **İrade Kavramı,** s.125.

tarzda meydana gelen pek az hareket gösterilebilir. İşte dıştan gelen tesirler karşısında iradelerinin hakkını verenler, bu tesirlerle savaşabilenler, bu tesirleri kendi şahsiyetlerinin potasında eritip onlara yön verenler, Allah'a yönelen insan iradesini temsil etmektedirler.

Topçu, dış tesirleri karşılamada her insanın aldığı bir vaziyet ve bu tesirleri bir duyuş tarzı olduğunu tespit etmiştir. Bu karşılayış bakımından insan ruhlarını birbirlerine zıt iki gruba ayırmıştır: Realist ve idealist ruhlar. Onun ifadeleriyle realist ruhlar şöyle tarif edilmiştir:

Realist ruhlar, dıştan gelen tesirlerle çarpışmayı asla göze almayan, fakat bunlara yenilmemesini de bilen kurnaz ruhlardır. Bunlar hayatın siyasileridir. Zaferi, aldatmakta ararlar. İşlerinin çıkarına bakarlar. Mücadele çetindir; hem de çok kere menfaat getirmeyicidir. Rahat ve huzurumuzu alan bu muharebeyi kabul etmektense dıştan gelen ve her an değişmede olan tesirlerin bütünü manasına gelen «hayat» la uzlaşarak sulh yapmayı daha doğru ve akıllıca bir hareket sayarlar. Bunlar harp eden kahramanları akısızlıkla itham ederler. Sulh ve siyaset maharetleriyle, hayata uymak suretiyle onu avlama vasıtalarını tedarik etmekle hayatta muvaffakiyetin sırlarını araştırırlar. İrade yerine hilenin zaferini isterler. Bunlar iradesizlikle, muvaffak olmasını bilen sinsi ruhlardır.[145]

O realist ahlakı böyle ortaya koymuştur. Kendiyle yüzleşmek ve hayatın onun lehine olmayan tesirleriyle çarpışmak ve iradesinin hakkını vermek yerine hep uzlaşmayı tercih eden; ölçü ve prensipler için hareket etmek yerine hayatın her tesirini kendi menfaati doğrultusunda kullanan bu kurnaz ruhları hak ve hakikate kıyan saygısız kişiler olarak nitelemiştir. Bu insan tipinin rahat ve huzurumuzdan eden irade muharebesine girmeye hiç niyetleri yoktur. Hayata uymak suretiyle onun her sahsında muvaffak olurlar. Gözlerini kapayıp sadece menfaatini savunabilmek ve koruyabilmek için görevini yapan cemiyete faydalı olmak adına gönüllü bir tür köle ahlakını yaşatan kişi, hayat sahnesi içinde ne zaman ne yapacağı belli olmayan şuursuz bir figüre dönüşmektedir. Bu insan şuura kapalı olduğu halde, herkese dost görünen, herkesle iyi geçinen ve karakterini her türlü akıntıya kaptırmaya meyilli bir esir gibidir. Ona göre, ölçü ve prensipleri için hayatla çarpışmayı göze alamamak

[145] Topçu, **İD**, s.22.

küçük bir yükü omuzlamamak için büyük yükleri omuzlamayı kabul etmek kadar delicedir.

Topçu idealist ruhları ıztırap kavramı çerçevesinde ele alır. İnsan bir çıraktır elem ve ıztırap çekmeden insanın olgunlaşmadığını, çektiği sıkıntıların onu hoca gibi eğittiğini ifade eder. O bununla ilgili olarak Hıristiyanlığın, İslamiyet'in ıztırap içerisinde doğduğunu, Allah'a götüren yollarda önlerine çıkan engelleri sabırla aştıklarını ifade eder. Hz. Muhammed'in ve Hz. İsa'nın kavimlerinin yaptıklarına karşılık sabretmelerini onları idealist ruh sahibi kişiler yapmıştır. Yine O, büyük felsefi sistemlerinin de ıztırap eseri ortaya çıktığına değinir. Stoacılık gibi romantik felsefenin de insanlığın o dönemde çektiği büyük ıztırabın ürünü olduğunu ifade eder. Düşünürümüz siyasi, sosyal, sanatsal, dini felsefi hareketlerin büyük ıztıraplar sonucu doğduğu ve hayat bulduğunu belirtir.[146]

2.1.2. Hareket Ahlakı

Genel olarak sözlüklerde hareket terimi, bir cismin mekân içinde, bir yerden başka bir yere, yer değiştirmesidir. Cisimlerin mekân içinde, birbirlerine göreli olan durumlarının veya konumunun değişmesidir. Hareket terimi ile sükûnet ve durağanlık gibi aksiyondan yoksun bir zaman yerine, nesnelerin yerlerinin değişme süreci olan daha aktif bir süreç ifade edilmiştir. [147] Bundan dolayı her türlü değişmenin olduğu yerde hareket vardır ve değişmenin her türlüsü de harekettir. Buna göre hareket, nicelik, nitelik, şekil, biçim, artma, azalma, uzama, kısalma bakımından değişmeden başka bir şey değildir. Kaynaklarda hareket, bir dış gücün etkisine bağlı olan ve dış güce bağlı olmayıp kendiliğinden hareket olarak ikiye ayrıldığını görüyoruz. Hareket kaynağı, dışarıdan değil kendi içinde olmasını; diğeri ise, kendi dışındaki etkinin sonucu ile hareket etmesini ifade eder.

Yakın çağlarda hareket kavramını en etraflıca tartışan, o kavram üzerinde en kalıcı konuşmaları yapan ve eser veren hiç şüphesiz hareket felsefesinin kurucusu Fransız filozof Maurice Blondel'dir. Topçu'nun da öğrenim gördüğü Sorbonne'da 1893'te tamamladığı tezi "L 'Action" ile hareket kavramını ele almıştır. Topçu'nun,

---

[146] Topçu, **İD,** s.30.
[147] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** s.42.

Maurice Blondel felsefesini derinlemesine tetkik ettiğini ve kendi hareket felsefesinin çıkış noktasının bu filozof olduğunu eserlerinde görmekteyiz. Fransız filozofu Blondel'in düşünce yapısı için verdiği isim olan Hareket Felsefesi, Topçu'nun da Türkiye döndükten sonra çıkarmaya başladığı derginin adı "Hareket" olmuştur. Topçu'nun Anadolu ile sınırlandırdığı milliyetçilik anlayışını ve hareket düşüncesini de ondan etkilenerek oluşturmuştur. Blondel'in hareket felsefesi düşünceleri, Topçu'un hareket felsefesinin oluşturmasında ana kaynak olmuştur.

Önce de belirttiğimiz gibi Nurettin Topçu hareket ahlakına dair tespitlerinde, hareketin öncelikle içten dışa doğru olması gerektiğinin altını çizmiştir. O, ferdin hareketinin yönünün içten dışa olarak anlam kazanacağını düşünmektedir. Ona göre, zorlu hareket, irademizi çürüten tazyik, çok kere hiç farkında olmadan benliğimize nüfuz ediyor ve bizi de kazanıyor.

O halde öncelikle kendi varlığımıza, kendimize karşı cihat açmak, bizde bizi harap eden unsuru ele geçirmek gerekmektedir. Önce kendi yaşayışımızın, kendi hareketlerimizin sert ve ciddi tenkidini yapmamız gerekir. Düşmanın tehlikelisi, bizi kazanarak içimizden vuranıdır. Bizim benliğimize nüfuz edip orada kendi öz malikânesi gibi, asude yaşayan düşmanlarımız vardır. Asıl cihat, mukaddes cihat, bunlara karşı açılan cihattır. Asrımızın çocuğu sağdan soldan, her taraftan bu düşmanla kuşatılmıştır. O zaman fert kendi hareketini başlatabilmesi bir anlamda hürriyetine kavuşabilmesi için kendi ayaklarına bir pranga gibi vurulan, kendi hareketlerimizi sınırlayan öz benliğine karşı mücadele içinde olmalıdır. Evvela bu iç mücadeleyi kazananlar hareket, hamle ve aksiyonunu dışa doğru genişletebileceklerdir.[148]

Topçu'nun düşünce yapısının şekillenmeye başlamasından itibaren ilk ele aldığı konuların başında hareket kavramı olduğunu söyleyebiliriz. Topçu'ya göre hareket ahlakı kişiyi sonsuzluğa götürmektedir. İnsan, iradesini kullandıkça daha da kullanma arzusu olduğundan, ortaya konan bütün hareketlerimize tatmin getirecek olan harekete, Allah'ın hareketi veya sonsuzluğun bizdeki hareketi denmektedir. Bizimle birlikte var olan eşya değiştikçe, iradeli bir şekilde kendimizin de değiştiğimizi görmekteyiz. Bu yolda değiştikçe sonsuzluğa yaklaştığımızı, içten

[148] Topçu, **YT,** s.177.

deruni bir şuurla kurtuluşumuzu hakikat yapıyoruz.[149] Hareket kavramını Topçu, farklı bir bakış açısıyla şöyle açıklar.

"Ahlak, her şeyden önce hareket aşkına dayanıyor. İlk mukaddes olan, çalışmaktır. Bizden kol, kalp ve kafa isteniyor. Bunları, kendi irademizi kullanarak vermezsek bizden zorla alıyorlar ve zorla alan bizi esir ederek alıyor. Bizimle hareket etmeyen, bize karşı hareket ediyor. Fert, kurtuluşunu ancak kendi hareketiyle bulacak. Hakiki kurtuluşun başka hareketleri kurtarmakta bulunduğuna inanıyoruz. Harekette kendi kendine yetmeyiş ve başkalarının da kurtarmak isteyiş gizli bulunmaktadır. Bu sebeple hareket, kendiliğinden ahlaki vasıf kazanıyor."[150]

Yukarıda da görüldüğü gibi Topçu'nun felsefesinde, insanın elindeki en değerli sermayesi olan hayatının kendi ölçü ve prensiplerine göre değerlendirilebilmesi hareket ahlakına bağlanmıştır. Yine insanın çalışması, duyguları ve düşüncesi üç metaforla sembolize edilmiştir. İnsanın çalışmasını, iş yapmasını kol benzetmesiyle; duygu ve his dünyasını kalp ifadesiyle; düşünce ve fikir yönünün ise kafa kelimesiyle anlatıldığını görmekteyiz. Buna göre insan çalışmasını, duygularını ve düşüncesini ya iradesinin hakkını vererek yönlendirecek ya da bunların hepsinde yönlendirilmeyi kabul edecektir. Kişi bu hareketiyle, faaliyete geçmesiyle kendi hayatına dair bir farkındalık yaşayacaktır. Böyle bir insan kendi kendine sığmayacak başkalarını da kurtarmak isteyecektir. Yani kişinin kendi hayatına karşı bir şuur kazanması onu başka hayatların da şuur kazanması gerektiği sonucuna götürecektir. Başkalarının saadetini düşünen böyle bir hareket ise kendiliğinden ahlaki bir kişilik kazanacaktır.

Diğer yandan, Nurettin Topçu'nun hayatında çok önemli bir yeri olan, ona göre en önemli hareket ve hamle insanlarından olan Mehmet Akif de iç ve dışa doğru hareketin üzerinde önemle durmuştur. Akif'in hareket ve hamle insanında örnek insan tipi "Asım"dır. Asım'ın mücadelesi toplumda dini ve ahlaki prensipleri hiçe sayanlara olduğu gibi memleketi istila etmeye çalışan dış güçlere de karşıdır. Akif, ahlaki özellikleri kendi yaşamış ve ruhunu nefsin arzularından temizlemiş, daha sonra toplumda var olan ahlaksız, yerli olmayan batı taklitçiliği yapan zihniyetlere karşı tepkisini ortaya koyarak mücadele etmiş bir aydındır.

---

[149] Topçu, **YT,** s. 25.
[150] Topçu, **YT,** s. 27.

Topçu'ya göre insanına hareket ahlakını aşılayamamış bir millet hangi servetle ve hangi zaferle çılgınlaşmış olursa olsun, hakikatin ve şaşmak bilmeyen gerçek akıbetlerin asla yanılmaz hakemliğiyle, mağluptur, perişandır ve şaşkındır.[151] O, böyle bir cemiyetin mensuplarını bedbaht ve muzdarip olarak tanımlamıştır. İtaate garaz, şehvete esir olurlar. Bu yüzden üç asırdır çeşitli yollarda selameti bulamayan cemiyeti hareket ahlakı yoluna çağırmıştır. Hareket ahlakının yolunu, hareketlerimizi sonsuzluğa yönelten bir yol olarak tanımlar. Hareket ahlakının nesillere aktarılması ve insanların hayatını kendi isteği doğrultusunda yönlendirebilmesi için ruhları hareket ahlakıyla aşılamalı ve yeni hayatı oluşturmada etkin olmalı diye ifade eder.

2.1.3. Mesuliyet Şuuru

Nurettin Topçu, ideal gençliğinin şahsiyetinin inşasında iç ve dış unsurları ele almıştır. Ferdin şahsiyetinin inşasında önemli iç dinamiklerden biri de mesuliyet şuurudur. Topçu'nun fikriyatının üç sacayağı diyebileceğimiz irade, isyan ahlakı ve hareket ahlakının yanında mesuliyet şuuru da ideal gençliğin şahsiyetinin vazgeçilmez vasıflarından birisidir. Var olmanın en önemli derinliklerinden birinin hareket ve hamle olduğu, hareketsizliğin ise bir manada çözülme ve ölümün bir başka adı olduğu hareket ahlakı başlığı altında ifade edilmişti. Hareketin sorumlulukla ilişkilendirilmesi, onun en birinci insani boyutunu oluşturur. Hareketin tamam ve düzgün olabilmesi için mesuliyetle disiplin altına alınmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda mesuliyet şuurunun, harekete bir ahlaklılık erdemi kattığını söylenebilir. Böylece hareket ve hamle hayatının, karakterinin ayrılmaz vasfı olan ideal gencin bu aksiyonundan ayrı düşünülemeyeceği mesuliyet şuurudur. Bu düşünceden hareketle, Topçu eserlerinde mesuliyet kavramının üzerinde oldukça fazla durmuştur.

Topçu mesuliyet kavramı şöyle açıklamaktadır: Mesuliyet, kişiyi harekete sürükleyen, kişinin kendinde hissettiği zorlayıcı duygudur. Hareketten önce gelir ve hareketten sonra güçlenir ve daha da büyür. Mesul olan, ahlakçıların sandıkları gibi iradesizlik değil; bendeki iradedir. İrade kuvveti, kişinin mesuliyetinin derecesini gösterir. İrade kuvveti, hürriyetimizin de belirleyicisidir. Hür hareketimizi,

[151] Topçu, **YT**, s. 31.

tercihlerimizi vicdan karşısında karşı konulmaz bir şekilde zorunlu hale getiren böyle bir mesuliyettir. Hareketten önce, kişi bir hareketin mesuliyetini kendisinde taşıması gerektiğini ifade eder.[152]

Topçu eserlerinde insanın karmaşık içyapısına sık sık değinmektedir. O, ideal neslin ruhunu inşa etmek için insanı tüm yönleriyle ele alır. Topçu'da mesuliyet şuuru, iradenin kuvvet bulmasının şartı ve kişinin özgürlüğünü belirleyen unsurdur. Mesuliyet, hareketten öncedir ve hareketten sonra büyüyen bir yapısı vardır. İdeal neslin her bireyi kendilerine, ailelerine, yakın çevresine ve topluma karşı sorumludurlar.

Topçu, ahlak meselesinin kaynağında sorumlu olmayı bulur. O, sorumlu olmayı harekete geçirici kuvvet halinde tanır. Topçu sorumlu olma bilincini; içimizden gelen itme, sonsuzlukta huzur aradığı için ona atılmak isteyen bir iradedir. Bu irade bizden samimi oluşu ve ruhi hayatı teşkil eden itikatlar âleminde, yani ruhi hayatımızın derinliklerinde besleniyor ve belki de onun ikinci defa ve tam haliyle doğurucusu oluyor. Ahlakın kaynağını ruh hayatımıza durmadan kuvvet veren bir mesuliyet şuuru şeklinde değerlendirir. [153]

Topçu'ya göre, bize mutluluk veren insan değil, bizde mesuliyet şuuru farkındalığı oluşturan insan olduğunu ifade eder. Mutluluk, bizdeki iradenin oluşturduğu içsel bir huzur olmalıdır. Bize, kin ateşi içinde kuvvetle hak kazanan değil, hakikat aşkıyla hakkını yaşatan insan lazımdır. Ümmetinin kurtuluşu için şehit olmak dileği, peygamber mefkûresidir. Bize, ümmetinin günahını kendinde bulmak, kendinde yenmek, kendisiyle fenaya erdirmek isteyen ruh dünyasının kahramanları lazımdır. Mesuliyet unutulunca hak da kaybedilir.[154] Sorumluluk bilincine sahip birey, ilim aşkını yüreğinde taşıyan, temiz yürekleri imar düşüncesiyle sorumluluğunun farkında olan, ihlâsını ve samimiyetini kaybetmeyen görev başında kahramandır. Sorumluluk bilincine sahip olan bireyler sayesinde topluma bizim hayat anlayışımız, düşüncelerimiz hâkim olacaktır. Mesuliyetin dile getirdiği ve harekete geçirdiği insan, itidal ve basiret sahibi olan ve hareketlerini tecrübeye mahkûm kılan yüz binlerin yapamadığı işi yapabilecek insandır.

---

[152] Topçu, **YT,** s. 205.
[153] Topçu, **YT,** s. 199.
[154] Topçu, **YT,** s. 208.

Topçu'ya göre insanlık, kendinin ve başkasının hareketlerinden sorumlu olmak, kendilerine ve başkalarına karşı mecbur yaşamak ister. Kişinin şuurunu ezen sonsuz ağırlık, daha çok kurtarıcı olamamaktan, daha çok muzdarip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Bugün kişiyi çok bunaltan toplumsal baskıyı hafifletecek çare kendi elimizde, kendi irademizde saklıdır. Kurtulmak için kurtarıcı olmaktan başka çare yoktur. Mukadderatımızın kurtuluşa ermesi, başka iradeleri kurtarmakla mümkündür. Hareketlerimizin ahlaki olabilmesi için mutlaka bizde ülküsü olan bir mesuliyete bağlanması lazımdır. Âlem nizamı içinde enginleşen, ferdiyetimizin sınırlarını çok aşan bir mesuliyet davası, mesul olmak iradesi, bizi kurtuluşumuza eriştiren ve insanlığa asıl manasını bağışlayan ülkü, belki de bütün ülkülerimizin kaynağıdır.[155]

Mesuliyeti hareket ve hamlelerimize ahlakilik rengini veren unsur olarak tanıtan Topçu, onu aynı zamanda kişinin kendini aşması ve yaşamını başkalarının kurtuluşuna bağlaması olarak görüyor. Ona göre, biz başkalarının hareketlerine hayat verdikçe yükselir ve büyürüz. Bir fikir, bir irade veya mefkûre herkesin hareketiyle ancak hakikat değerini kazanabilir. Şu halde iki yoldan birini seçmek gerekir: Ya kurtarışa gönül verip mesuliyeti mefkûre edinmek; ya da başkalarını kendi yaşayışı uğruna kullanmak, kendi yaşayışı için aracı yapmak. Yaşatmak için yaşayan, kurtarışı amaç edinen insana mesuliyet adamı, kendinin ve başkasının iradi kuvvetlerini hep kendi varlığında tüketen insana siyaset adamı diyoruz. En fazla ve en şuurla bedbaht olanlar, insanlarda kalbin varlığına inanmayanlar ve zekânın desise ve hile aleti, gizli bir hançerli el olduğunu anlayıp dünyaya küskün yaşayanlardır.[156]

İdeal gencin kişiliğini inşa edilebilmesi için sorumluluk şuuruna ve sorumluluk ahlakına sahip olması gerekir. Hareketin yok olması ölüm ve çözülmedir. Hareketteki sorumsuzluk kargaşa olduğuna göre, davranışları sorumlulukla disipline etmek gerekmektedir. İdeal neslin her hareketi, sorumluluk bilinci çerçevesinde olmalıdır.

> *"Bizim hareketimiz mesuliyet hareketidir; davamız hayata uymak değil, hayatımızı Hakka uydurmaktır. Bizi Allah'a doğru götürecek olan irademizin iktidarı, isyan halinde ifadesini bulucudur: hayatımızın içinde hayat yokluğuna, ruhumuzda aşkın yokluğuna, vicdanlarımızda mesuliyetin yokluğuna; merkezi, mihrakı, meşalesi aşk ve iman olan ve aydınlığının sahası içindeki nesle ilim, sanat, ahlak ve felsefe yolları açacak olan yaratıcı isyan. Alpaslanların,*

[155] Topçu, **YT,** s. 213.
[156] Topçu, **YT,** s. 210.

Nizamülmülklerin, Yıldırımlarla Mehmet Akif'lerin ruhaniyetleri üzerinde barınacak olan isyanımız ruhlarda bir rönesansın başlangıcıdır."[157]

Topçu, isyan ahlakı tezinde de uzunca işlediği gibi hayat karşısında hiçbir mücadeleye girmeyi göze alamayan ve hayatın her tesirini sadece menfaatleri uğruna sessizce karşılayan uysallıktan çekinmeyi savunur. Bu bağlamda, ruhlarda yeniden bir dirilişi ve rönesansı başlatacak olan ise mesuliyet şuuruna sahip hareket ahlakında gizli olduğunu ifade eder.

2.1.4. Özgürlük

Nurettin Topçu'da ideal gencin kişiliğinin inşasının en önemli aşamalarından biri hürriyetini kazanabilmesidir. Topçu'nun örnek insan tipinin bir vasfı da hür olabilmesidir. Topçu'ya göre hürriyetin ne olduğunu ve ideal gencin hür olabilmesi için hangi özelliklerinin olması gerektiğini ele alalım.

Hürriyet kavramı lügat anlamına göre kişinin kendi davranışlarını belirlemesi, denetlemesi, değiştirmesi, yönlendirmesi ve düzenlemesi durumudur. Bireyin davranışlarının dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan istek ve arzuları çerçevesinde tercih etmesidir. Ahlaki öznenin, tercihleri iradeli bir şekilde ortaya koyma durumudur. Var olan alternatif eylem tarzları arasında bir seçim yapabilme ve yapılan seçimin gereğini yerine getirebilme gücüdür. Kişinin, dış koşulları, psikolojik ve biyolojik yapısının belirlediği şartları aşmayı, aşabilmeyi başararak, kendi ideallerine isteklerine ve hedeflerine uygun davranabilmesi durumudur.[158]

Bu çerçeve içinde kişinin, ahlaki karar anında kararın özgürce verilmiş olduğunu, aynı şartlar içerisinde farklı davranabileceğinin farkında olması ve bu kişisel birbiriyle ilişkili duyguya hürriyet duygusu denir. Birey tercihlerinde, iradeli davranışlarında dışarıdan herhangi bir tahakküm veya baskı olmadan ortaya koyduğu davranışlarında hürriyet hissi kendisinde özgürlüğün sevincini ortaya çıkarır. Hürriyet hissi önümde her zaman alternatif eylem tarzlarının mevcut olduğunu bilmem ve geleceğin benim dışımda benden bağımsız olarak belirlenemeyeceğini

---

[157] Topçu, **YT,** s. 213.
[158] Topçu, **İD,** s.151.

bilmenin yol açtığı duyguyu ifade eder.[159] Topçu hürriyet ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar.

> *"Hürriyet deyince ne anlıyoruz? Hakikatte, hepimiz kendi vehimlerimizin gerçekleşmesine hürriyeti seyrediyoruz. Halkın hürriyet vehmi ile hür insanın hürriyet aşkı arasında uçurum bulunuyor. Halk duyguların ve bedenin hürriyetini istiyor. Hür insanlar dediğim Saint Paul'ler, Yunuslar, Pascal'lar, Hugo'lar ve Akif'ler ise ruhun hürriyetini istiyorlar. Bu insanlar, ideal olan ruhun samimi isteklerinde hürriyet arıyorlar."*[160]

Topçu'nun yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı gibi o, hürriyet kavramını sadece hudutsuz özgürlükler anlamında kullanmamıştır. Onun hürriyete sahip insanları kendine özgüdür ve ruhun özgürleşmesi yolunu tutmuşlardır. İdeal kişilik için hürriyetin ve ruhunun özgürleşmesinin şartları vardır. Topçu'ya göre, kişinin halktan ve örften, aileden ve çevreden, mektepten ve üstatlardan aldı fikirlerle kişiliği şekillenir. Bunların hepsinde doğrularla birlikte yanlışlar da karışmış olabilir. Aile ve çevrenin verdiği terbiye, varlığımızı muayyen kalıplarda şekillendirmiş, mektep de zihnimize yanlış fikirleri vermiş olabilir. Mektebin zihnimize soktuğu hurafeler, ömrümüz boyunca bizi idare edebilir. O yüzden kişi ailesine, topluma ve devlete karşı sorumlu olduğu gibi bu çevreden gelen yanlış öğretilere de hür iradesiyle karşı durmalıdır. Kişi hürriyetini kendi kararlarıyla temin edemez. Başkasını düşünmeden verilen kararlar kişiyi barbarlaştırır ve daha çok hayvanlara yaklaştırır. O yüzden bugüne kadar bize öğretilen her şeyi hatta dinimizi bile bir kez daha kendimize sormalıyız ve tüm sorularımıza kendi cevaplarımızı verebilmeliyiz. Topçu tam bu noktada hayatımıza hâkim olan, belki tam anlamıyla hür olmamıza engel olan bize öğretilen onca şeyi nasıl tekrar ele alıp bir yenilenme yaşayacağımızı ise Descartes'in meşhur elma sepeti örneği ile vermektedir:

> *"Descartes'in verdiği Elma sepeti misali: bende bir sepet elma var, içinde çürükleri de var. Nasıl ayıklayayım? Acaba sepetin içindeki elmaları dikkatle yoklayarak çürüklerini bir bir çıkarıp atsam mı? Hayır. Böyle bir araştırma daima yanıltabilir. Sepette benim görmediğim bir çürük elma kalır ve öbürlerini çürütebilir. Bu tarzda davranış, bana sağlam bir sepet elma temin edemez. Bunun için önce elma sepetini tamamen bir tarafa boşaltmalıyım. Boş kalan sepete, boşalttığım elmaları bir bir yoklayarak sağlam olduğuna katiyetle emin olduğum elmaları yine birer birer yerleştirmeliyim. Bu takdirde bir sepet sağlam elmaya sahip bulunduğumdan emin olabilirim."*[161]

---

[159] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü,** s.729.
[160] Topçu, **YT**, s.90.
[161] Topçu, **YT,** s.92.

Topçu, bu örneği fikirlerimize ve hükümlerimize tatbik etmemizi ister. Herhangi bir mesele hakkında doğru bir hükme ulaşmak isteyen bir insan, o mesele hakkında, o zamana kadar sahip olduğu görüşlerle inançları, hisleri ve bilgileri, araştırmanın sonuna kadar terk etmelidir, bir tarafa bırakmalıdır; sanki o konuda hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranmalıdır. Adeta burada şuurun bir nevi yükünden hafiflemiş, anadan doğma haline ihtiyaç vardır. Bir hayat şekli mi düşüneceksiniz? Hiç yaşamamış gibi davranmalısınız. Bir müzik parçası veya bir roman hakkında hüküm mü vermek istiyorsunuz? O ana kadar müzikle roman hakkında hiçbir hüküm vermemiş bir insan gibi davranacaksınız. Mevzunuz millet veya din meselesi midir? Bir milletin insanı veya bir dinin cemaatinden olduğunuzu o an için unutacaksınız. Bu hal ruhun gayesi olan hakikate doğru selametle gidişin zorunlu şartıdır. Böyle yapmazsak, bizi esir eden yirmi, otuz veya kırk, elli yıllık çeşitli kuvvetlerin pençesinde, dayak yiyen suçlunun dayak zoru ile istenilen şeyleri söylemesi gibi, o zamana kadar bize sunulan vehimlerle hezeyanları ve hurafeleri hakikatin tahtına oturturuz. O zaman biz, hakikat huzurunda suçlu oluruz.[162] Bu yüzden, ideal neslin hakikat önünde suçlu olmaması için bir vize memuru gibi hayatına buyur ettiği her düşüncenin üstüne kendi anlayışının mührünü vurması gerekir.

Topçu'nun düşüncesinde bireysel hürriyetin kişiye ait yönü ele aldık. Hürriyetin bir de sosyal yönünü kısaca ele almak gerekir. Topçu için hürriyet sosyal ve insani bir kelimedir. Çünkü düşünce, söz, yazı gibi hürriyetleri ve daha bunun gibi pek çok sosyal hürriyet insanın diğer canlılarda olmayan yeteneklerine dayanır. Düşünmek insanın söz, yazı, inanç gibi kabiliyetlerinin temeli olmakla beraber asıl hürriyetinin esası değildir. Topçu'da insanın tüm yeteneklerinin ortaya çıkması hareket hürriyetine bağlıdır. Burada hareket kavramı çok geniş bir anlamda, eski zamanlardan kalma eserleri görmek, bilinmeyen yerleri tanımak, düşünceleri anlatmak, siyasi faaliyetlerde bulunmak ve mesleki çalışmalar yapmak şeklinde kullanılmıştır. Düşüncesini kuvveden fiile geçiremeyen insanda bir zaman sonra düşünce denilen mukaddes ışıltı sönükleşir ve körelir. Böylece hareket hürriyetinden yoksunluk, fikir ve düşünce hayatının canlılığının kaybolmasına yol açar. [163]

Topçu'nun iki yönlü olarak ele aldığı hürriyet bir toplumda, bireylerin fikir, ilim, sanat veya siyaset alanında yeteneklerinin ihyasına imkân bulmasıdır.

[162] Topçu, **YT,** s.93.
[163] Topçu, **İD,** s.46.

Bireylerin yeteneklerini ihya edebilmeleri ise toptan tüm toplumun ihyası anlamına gelecektir. Birey kendi yetenekleri doğrultusunda kendini geliştirirse, yaşarsa kişilik oluşur. Toplum da kendi kabiliyetleri doğrultusunda davranış geliştirirse toplumsal şahsiyet denilen millet ortaya çıkar. Dolayısıyla farklı kaynaklardan beslenseler de ayrı kollardan tek bir kaynağa dökülen akarsular gibi ortak bir toplum algısına ve millet kültürüne sahip ideal bir insan topluluğu ortaya çıkar.

2.1.5. Ahlak Nizamı

Bu başlıkta, Topçu'nun ideal gençlik tasavvuru görünür kılmak istenmiştir. Topçu'ya göre gençlik kâmil insan olma arzusunda olduğu müddetçe, gençliğin beklenen ahlak nizamını kuracağını ifade eder. Ahlak nizamı/düzeni hareket felsefesinin son aşamasıdır. Temelleri insanlığa dayanan bir ahlak nizamını kurmak neslin önünde bir zorunluluk olarak durmakta diye ifade eder.

Gazzali'de ahlakı "İnsan nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki, fiiller, hiçbir fikri zorlama olmaksızın düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar." şeklinde daha önce ifade etmiştik. İnsanlar yaşam tarzlarını oluştururken, davranışlarını tanımlarken bu melekeyi temel aldıklarını ifade edebiliriz.

Ahlakın temel öğeleri denebilecek ahlakın varoluşunun kendine bağlı olduğu temel unsurlar vardır. Bu anlamda ahlak, insan irade sahibi bir varlık olduğu için davranışlarını gerçekleştirirken tercih etme hürriyeti olduğundan birden fazla seçeneğin olması gerektiğini kabul eder. Örneğin birey bir kişinin malını haksız yere yiyebildiği gibi mal sahibinden izin alarak da yiyebilir. Kişi bu davranışlardan herhangi birini gerçekleştirme özgürlüğü vardır. İradesi, seçme hürriyeti olmayan diğer varlıklar için bu durum mümkün değildir. Diğer varlıklar içgüdüsel tepkiler verir. Diğer varlıklar için tercih hürriyeti olmadığından gerçekleştirdikleri hareketleri de ahlak kavramı ile açıklayamayız. Bir çiçek açıp açmama arasında bir tercihte bulunamazken, insan için farklı bir durum söz konusudur. O, farklı alternatiflerin bilincinde olan bir varlıktır. Sosyal psikoloji sahasında önemli tespitleri olan Erol Güngör de bu duruma dikkat çekmiştir. Ahlak dediğimiz zaman insan davranışları

akla gelir. İnsandan başka canlıların hareketleri ahlaki davranış sayılmaz.[164] Hayvanların ahlakı yoktur; çünkü onların zekâları iyi ve kötü hareket kavramlarının doğmasına, üstelik bu davranışların mükâfat veya ceza ile karşılanabilmesi için bir sosyal düzenin kurulmasına yetecek kadar gelişmemiştir. Bu basit gerçeği bildiğimiz için, hayvanların hareketlerini insanlarınki gibi değerlendirmiyoruz; onları sadece iyi hareketleri yapmaya ve kötü hareketleri yapmamaya şartlandırıyoruz.

Ahlakı mümkün kılan çok önemli bir başka öğe ise seçim ya da irade özgürlüğüdür.[165] Zira insan bir makine olsaydı ve insanda her şey önceden belirlenmiş olsaydı, ahlak diye bir şey hiç söz konusu olmayacaktı. Başka bir deyişle, ahlaki özne iyi ve kötü, değerli ve değersiz karşısında, kendi motifleriyle kendi arzu ve ideallerine dayanarak bir seçim yapamayacak ve böyle bir durumda da ahlak ve ahlakilikten bahsetmek oldukça güç olacaktı. Diğer yandan ahlakın başka bir temel öğesi ise sorumluluktur. Sorumluluk, kişinin eylemlerinin sonuçlarını üstlenebilmesi anlamına gelir. Buna göre ahlaki sorumluluk, seçim öğesini, irade özgürlüğünü varsayar. Yani eylemlerine özgürce ve kendi motifleriyle karar veremeyen bir kimsenin, bu eylemlerin hesabını verebilmesinden, onların sonuçlarını üstlenebilmesinden söz edilmez. Bu anlamda bir çocuğun ya da akıl hastasının sorumluluğundan söz etmek mümkün değildir. Onlar sorumlu tutulmazlar, çünkü kendilerine eylemlerine özgürce, kendi tercihlerine göre karar verebilme imkanı verecek, bir zihinsel olgunluktan yoksun bulunmaktadır.

Ahlakın bir başka temel öğesi de, başka insanları hesaba katma zorunluluğudur. Buna göre, davranışlarımızın başkalarını nasıl etkileyeceği konusu, ahlakın konularının önemli bir bölümünü oluşturur. Çünkü davranışlarımızın iyi ve doğru olup olmadıkları, çoğunlukla söz konusu davranışların başkaları üzerindeki etkilerine bağlı olacaktır.

Modern psikoloji tüm alt dallarıyla birlikte bireyde ahlaki davranışın gelişimini farklı görüşler ileri sürerek analiz etmiştir. Örneğin, öğrenme psikolojisinin bu konudaki yaklaşımının temelini Rasyonel Pedagojinin öncüsü olarak görülen John Locke'nin bireyin zihnini boş bir levha kabul etmesi oluşturur. Hümanistik psikolojinin ahlak konusundaki yaklaşımının kökeni Fransız filozof Jean Jack Rousse'nun insanı soylu bir yabani olarak gören felsefesine dayandırır. İnsan,

[164] Erol Güngör, **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s.20.
[165] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s.20.

ahlâken gelişmeye meyilli olması yanında, kendi kendine gelişim potansiyeline sahip olması bakımından soylu; kendi yolunda gitme ve kendi kararını vermeye çalışma bakımından da yabanidir.[166] İnsan ahlakı yaşama arzusunu canlı tutmalı ve bunu geliştirmelidir. Zira ahlâkî gelişim, dış etkilerin zorlamasından ziyade bireyin hür iradesiyle ortaya koyduğu davranışlarda ortaya çıkar.

Belki de son zamanlarda sosyal bilimler dünyasında en çok konuşulan ve tartışılan isimlerin başında gelen Psikoanalitik psikolojinin kurucusu olan Sigmund Freud ise kişiye farklı açılardan yaklaşır. "İnsan bir *id* olarak veya irrasyonel tutkuları ve içgüdüleri olan bir "o" olarak doğar ve tutku ve içgüdüler tarafından zevk veren şeye ve hazza yönlendirilir. Zamanla, gerçek bir dünyaya yönlendirilen *ego* veya "ben" ortaya çıkar. Daha sonra doğru ve yanlış konularına yönlendirilen bir *superego* veya "vicdan" gelişir."[167] Toplum içerisindeki gelişim, çocukluktan yetişkinliğe ve daha sonra ki yaşlarda gelişen süreçlerde birlikte yaşama ahlakını öğrenme, bireylerin birbirlerini denetleyebilmesi bakımından daha iyi bir ortam sağlamaktadır.

Ahlakın psikolojinin çeşitli alt dallarında nasıl yorumlandığına kısaca göz attıktan sonra Topçu'nun, merkezinde ahlaklı insan olan yeni bir nizam tasavvuru daha iyi anlaşılacaktır.

Topçu'nun, bizim ahlakımız dediği ahlak hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerini kendinde birleştiren aşk ahlakıdır. Her şeyden önce, kişilik ve karakterin oturduğu dönemlerde gençlere aşkı sevdirmelidir. Topçu bununla ilgili, ilmin, sanatın, ahlakın ve hepsinin gayesinde aşkın âşıkları olmayı ideal edinecek bir nesil yetiştirmelidir.

Ahlak nizamı tasavvurunun gerçekleşmesinde aşk ve sevgi ahlakını ideal neslinin şahsiyetinin temel harcına koyan Topçu, diğer önemli bir öğenin de "irade terbiyesinin" verilmesidir. Ona göre irade terbiyesini en güçlü din adamları vermeliydi. Fakat din adamlarının büyük gaflet içerisinde olduğunu, onların görevinin diğer mesleklerden farklı olduğunu ve yalnızca bir takım hukuk ve kaideleri sunmuşlardır diyerek onları eleştirir. Din adamlarının son asırlarda bilhassa

---

[166] Cihan Akdemir, **Nurettin Topçu - Necip Fazıl Kısakürek - Sezai Karakoç'ta İdeal Gençlik Tasavvuru** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, (İdeal Gençlik), s.51.
[167] Akdemir, **İdeal Gençlik,** s.52.

edebiyat ve öğretim alanında derinleşmemiş olması muhataplarının deruni dileklerine duygu getirememelerini netice vermiştir. Büyük ruhların yetişmesi için ve sadece muhteşem mazinin tahayyülleriyle yaşamamak için irade terbiyesini icra edecek metafizik gerilimi yüksek ruhlara ihtiyaç duyulmaktadır. Topçu'nun tasavvurundaki ahlak nizamını oluşturan ideal toplumunun iki temel vasfının aşk ve sevgi ahlakına sahip, irade terbiyesini almış ve iradesinin hakkını vermiş olduğudur. Diğer yandan Topçu, ahlak nizamını yıkıcı ve o nizamın ruhlarda makes bulmasını engelleyici durumlara değinir.

Ahlaki düzeni bozan duruma ilk olarak, sebep sonuç arasında bağlantı kurmasını bilmemek şeklinde ifade eder. Topçu'ya göre, bu en büyük tabiat kanununu, ilimlerin ve en eski insan zihniyetinin bile bağlanmak zorunda olduğu bu evrensel hakikate yeterince değer verilmemektedir.[168] Bu bağlamda, ancak netice elde edildikten sonra felaketin farkında olmak, insan zekâsının sebep tanıma kabiliyetinden mahrum oluşun bir ifadesidir. Bu sebep-netice prensibini insan karakterine, şahsiyet meselesine tatbik etmekte güçlük çekilmektedir. Aynı insanın çok kere sistemli fenalıklar yaptığı halde, bazen iyilikler yaparak iyi ve faziletli sayılabileceğine inanılması, insanımızda bir irade gevşekliği olmaktan daha ileri şahsiyetlerin bir nevi iflası demek olan müsamaha hastalığına dönüşmüştür.

İkinci olarak, bir irade faciası yüzünden, hayatımızın tamamında etkili olan sahtekârlıkların gerçek hallerinden ayırt edilememesi şeklinde açıklar. Topçu'ya göre, en mukaddes gayeyi bir ikbal ve servet vasıtası edinmesini bilenler, en yükseklerde sahtekârlık tahtlarını kurabilmek için, en mukaddes davaları istismar ederler. Bunların sözleriyle eserleri arasındaki, kal ile hal arasındaki korkunç tezadı görmek yeterlidir. [169]

Üçüncü olarak, neslimiz, kendi iradesinden, kendi varlığından bile o kadar şüpheli ki, hayat ve mukadderatı hakkında bir hüküm verebilmek için mutlaka bir otoritenin kuvvetine sığınmak lüzumunu duymaktadır. O da yetmezse ölülerden yardım istemektedir. En esaslı hayat ve mukadderat davalarının hallinde, son hüküm olarak falan böyle diyor, filan böyle demişti sözü ile toplumun şuur ve vicdanı karartılıyor. Hâlbuki ölüler ve başkaları, bizim düşüncemizin sorunsuz işlemesi için fikir danışılacak yardımcı kişilerdir. Topçu bu durumu, hükümlerimize ölüler mühür

[168] Topçu. **AN**, s.18.
[169] Topçu, **AN**, s.18.

basarlarsa, onların otoriteleri hakka karşı kullanılmış kalkan haline gelir. Onlara boyun eğmek mecburiyeti, yaşayanların iradelerinde tam bir çürüme işareti sayılamalıdır şeklinde ifade etmiştir.[170]

Topçu ahlaki düzeni bozan durumları olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kuramama, toplumda sahtekârların çoğalması, kişinin iradesini üstün bir otoriteye bağlaması şeklinde özetler. Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için davranışların ve olayların sonuçlarını düşünerek hareket etmek gerektiğini, sonucu düşülmemiş hareket bilinçli ve şuurlu bir hareket değildir. Davranışların gizli ve görünmeyen yönlerini de hesap etmek gerektiğini ve bu şekilde toplumsal ve bireysel ahlaka katkı sunulması gerektiğini ifade eder. Ahlaki düzenin varlığını karşılıklı güvene ve çıkar gözetmeden samimi davranışlara bağlar. Dürüst olmak gerektiğini ve çıkar sağlamak amacıyla ulvi hakikatleri çiğnememek gerektiğini ifade eder. İnsan iradesiyle diğer varlıklardan ayrılan en şerefli varlık olarak, iradesini ortaya koyamayan bireyde ahlaki davranışları sergilemesi beklenemez. O yüzden birey iradesini ortaya koymada çaba sarf etmelidir. Ahlaki davranış ortaya çıkması için insan iradesini otoriteye bağlamamalıdır.

2.2. DİNİN İÇTİMAİ BİR KURUM OLMASI

Din ile olan ilişki, hem bireysel hem de toplumsal boyutuyla ortaya çıkar. Toplumların din ile olan ilişkileri, insanlık tarihi kadar eskidir. Dinsel olgu bireyden ve toplumdan bağımsız düşünülemez. Hatta toplumu birada tutan ana omurgadır. Din, bireyin doğumundan ölümüne kadar hayatın her safhasında yer alır. Din, bireyin doğumunda, çocukluğunda, evlilik törenlerinde, iş hayatında, sevinçli ve üzüntülü zamanlarında ve ölüm ile ilgili törenlerde karşımıza çıkar. Müslüman toplumlarda doğan çocuğa isim verme ve sağ kulağına ezan; sol kulağında da kamet okunması, yemeklerde, nikahlarda, mezarlıklarda, korkulu anlarda yapılan duada dinsel tutum ortaya çıkar. Dolayısıyla din, Müslüman toplumlarında vazgeçilmez bir yaşam anlayışı ortaya koymaktadır. Kültürel ve ahlaki değerlerin dinle devam ettiğini, milletimizin kodlarının dinle var olduğuna Topçu şöyle değinir: Kültürel ve ahlaki değerler dinle şekillenir. Dinin içtimai bir kurum olduğunu unutmadan, İslam dinin,

[170] Topçu, **AN**, s.19.

milletimizin ruh ve ahlak kaynağı olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. Dine karşı yapılan mücadele, millet varlığına, milleti oluşturan dinamiklere açılmış savaştır. Yapılacak iş İslam'ın geçek anlayışını elde etmektir. [171]

Topçu yaşadığı dönemin sosyal problemleri arasında en büyük problem olarak, *'dinin ve dindarlığın yanlış anlaşılması'* gördüğünden bu iki kavramın anlamı üzerinde durmuştur. Topçu dünyanın o günkü içersinde bulunduğu buhranın dini yanlış anlamaktan kaynaklanan bir din buhranı olduğunu ifade etmektedir.[172] Topçu dinin tanımını yaparken, bulunduğu toplumda dine yüklenen bazı yanlış anlamlardan dolayı öncelikle dinin ne olduğundan değil, dinin ne olmadığından işe başlar.

Topçu'ya göre "Din müspet ilim değildir."[173] diyerek dinin hakikatleri deneysel yöntemlerle açıklanamayacağını ve bu yöntemle kanunlara ulaşılamayacağına değinir. Dine ait ilkeler, aklın ilkelerinden ziyade vicdanın ilkelerini esas alır. İnançlarla beslenir. Topçu dine yaklaşırken ve dini anlamda aklın ilkelerinden ziyade vicdanın sesine kulak verir. Dinin inanç ve iman boyutundan hareketle aşk boyutunda yaşanması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü aşkın en yüce hali Allah'ı bilmektir. Dinin teorik bilgi kısmında fazla boğulma taraftarı değildir. Din elbette aklın ortak kabullerini benimser. Aklın kabullerine karşı çıkması söz konusu değildir.

Düşünürümüz dini ilim olarak ele almaz. O, dini yaşayışın teknik bilgileri olan ibadet şekilleri ve bunlara ait bilgilerin dinin kendisi olamayacağına değinir. Dinler tarihinin de dinlerin kendisiden ayrı olduğunu ifade eder. Dinlerin birbirine benzeyen yönlerinin incelenmesi sadece ilmin sınırları çerçevesinde kalır. Dini yaşayan ve yaşanılan bir olgu olarak ele aldığından ilim değildir der ama; din ilimden de bağımsız değildir.

Topçu dinle ilgili şunları da ekler: Din bir mantık sistemi değildir. Aklın prensipleri ile ilahi hakikatleri kavramaya çalışmak boşuna olduğu gibi, aklın anlamaktan aciz olduğu dini hakikatlerin inkarı da aklın sınırlarını bilmeyişten ileri gelen kibirle cehalet karışığı bir şaşkınlıktır. Akıl bir merdivendir. Akılsızlıkla

---

[171] Topçu, **TMD,** s.36.
[172] Topçu, **TMD,** s.170.
[173] Topçu, **TMD,** s.171.

Allah'a varılmaz. Ancak akıl merdivenlerinin tüm basamaklarını aştıktan sonra kalp ve ilham kanatlarına ihtiyaç vardır.[174]

Din sanat değildir. Kur'an'ın güzel okunması, dindarlığın ifadesi olmadığını, dindarlığın göstergesi olabileceğini ifade eder. Bu işlerin meslek haline getirilmesini de eleştirerek dinin sermaye olarak kullanılmasını din dışı davranış olarak ele alır.

Din efsane değildir. Dinlerde yer yer olabilen mitolojik inançları dinle karıştırmak hayali realiteyle karıştırmaktır. İslâm dünyasında da asırlardır biriken masal ve efsaneler gerçek dini anlamda engel teşkil etmiş; masal ve efsaneler dinden daha da meşhur hale gelmiştir. Dinin hakikatleri yerine masal ve efsane türü anlatımlar yaşamaya devam etmiştir. Bu masal üretme ihtiyacı da insanın hayal gücünün zorunlu ürünü olduğuna değinir.

Dinin psikolojik yönünü şöyle değerlendirir. Din bir telkin psikolojisi değildir. Gerçekte dinde telkinin rolü büyüktür. Ancak bu olayda telkincinin ihaneti, yani samimi imanın dışında telkinde bulunması, kendisine telkin yapılan kimseyi otomatlaştırır. Gerçek dini önder hem hakikatin telkinini yapar hem de bu işte belli bir noktaya kadar götürdükten sonra gayeye ulaşma gücünü telkin yaptığı kişinin kendi içsel denemesine terk eder.[175]

Din iddia da değildir. Onda insanoğlunun kibri ile yüklü iddiaları yer almaz. Bir dinin başka bir dine üstünlüğünü söylemek diğer dinlerin küçüklüğünü iddia etmek dini yüceltmez ve dine değer katmaz.

Din bir dünya saltanatı değildir. Dini siyasetle ilişkilendirmeye karşı çıkar. Din siyasetle ilişkilendiğinde dinin içten çökmesine sebep olacağına değinir. Dini makam tebliğ, öğüt verme, irşad ve Hakk'a çağırma yeridir. Dini yumruk ve süngü idareciliği şeklinde görenleri ve dini bu şekilde algılayanları eleştirir.

Dini bir meslek da görmez. O'nu insanlığın cevheri olarak algılar. İslam'da din adamı diye sınıf bulunmadığını ve bunun da dini sekülerleştirdiğine değinir. Herkesin din adamı olması gerektiğini, yani herkes Allah yolunda olmalı ve onu dünyevi çıkarları için kullanmaması gerektiğini düşünür.[176]

---

[174] Topçu, **TMD,** s.172.
[175] Topçu, **TMD,** s.174.
[176] Topçu, **TMD,** ss.171-175.

Dini bir günah-sevap çerçevesinde oluşturulan kurallar, kaideler mecellesi olmadığı şeklinde ele alır. Dini yaşayış yolunda ilerlerken engellerle karşılaşılacağına ve dini bu engellere takılmadan durmadan ilerlenen ruhi bir hayat olarak tanımlar.[177]

Topçu döneminde dini kendisi ile karıştırılan unsurlardan ayırt etmek için dinin ne olmadığından sonra dinin ne olduğu konusu üzerinde durur. Topçu'ya göre din, psikoloji ile başlayıp yine psikoloji ile nihayetlenen mukadderatımızın metafiziğidir. Onun felsefeden ayrıldığı yer, dinin metodu yargılayıcı akıl değil de, onu yer yer kullanmasını bilen ruhsal tecrübedir. Psikoloji ile metafiziğin karışımıdır. Dini yaşayış psikoloji ile yani kendini düşünme ile başlar. Böylece elde edilen nefsin bilgisinden Rabbin bilgisine yükseltici bir metafiziğe ulaşılır."[178]

Topçu, dinin konusun ruh olduğunu bedenin ise ruha yük olduğuna değinir. Dinin amacı bedenin, nefsin istek ve arzularına hizmet etmesi, onu dünyada bolluk içerisinde yaşatması değildir. Bilakis dinin amacı ruhu bedene hakim kılma davasıdır.[179] Maddi, bedeni arzularımızın, manevi, ruhi varlığımıza teslim oluşudur. Böyle bir teslim oluşta beden tüm arzularını, güçlerini ruhun emrine teslim eder. Onun emrettiği kuralları uygular.[180] Din ruh için kuvvet kaynağıdır. Din hayatı ruh dünyasında yapılan bir atletizmdir şeklinde değerlendirir.[181]

Topçu'ya göre din, zorunlu, aklın ve kalbin kabul ettiği inançlar sistemidir. Bu zorunluluk vicdana bağlanır ve böylelikle kişiyi sorumlu kılar. Topçu bu mesuliyetin adına Allah korkusu der. Onu, her görünüşünde sonsuzluğun huzuruna çıkaran kuvvet olarak tanımlar.[182] Topçu dini anlarken akli ilkeleri sonuna kadar kullanır. Akli ilkelerin dini anlamada yetersiz kalacağını ve akli verilerden sonra kalp ve ilham kaynaklarına ihtiyaç duyulacağını ifade eder. Dolayısıyla din, hem aklın hem de duygunun üstünde bir iradenin ortaya konması şeklinde açıklayan Topçu, dini bireyin iradesinin Allah'ın iradesine bağlayan bir hareket olarak görür.[183]

Topçu, dini bir okul olarak görmektedir. Bu okul her sahada kemâl sahibi insan yetiştirmektedir.[184] Bu okul insanın bütün hareketlerini sonsuzluğun huzurunda

---

[177] Topçu, **İİMT,** s.95.
[178] Topçu, **TMD,** s.177.
[179] Topçu, **İİMT,** s.58.
[180] Topçu, **YT,** s.282.
[181] Topçu, **KM,** s.152.
[182] Topçu, **AN,** s.78.
[183] Topçu, **İD**, s.64.
[184] Topçu, **YT,** s.28.

düzenleyici büyük hareketli ve bütün hareketlerimizi bu büyük harekete bağlayıcı kaidelerin bulunduğu mekteptir.[185]

Topçu dini aşk ve ilhamın dünyası olarak ele alır. Dini hayatta akıl ve duyular düzen oluşturan dış etkenlerdir. Dinin özüne onlarla gidilmez. Dinde akıl disiplin gücünü oluştururken esas hakikat imandır. İmanda dışarıdan edinilen bilgilerin sembolik olduğunu ifade eder. Bununla ilgili; iman ruhu varlıkta birleştirmek suretiyle bizzat onun hayatını yaşatır. O aşkın eseridir. Aşkın olmadığı yerde imanda yoktur, sadece taklit vardır.[186]

Topçu'ya göre dinin gayesi, insanın yaratılışında aranmalıdır. Bu gaye insanı gerçek mutluluğa ulaştırmaktır. Madde hırsıyla bunalan, dünyanın meşakkatiyle ruhunu unutan insana, maddenin dünyasından ruhların dünyasına çıkmak için ruh aşısı yapmak gerektiğini ifade eder.[187]

Topçu'ya göre din ictimaî bir kurumdur. İslâm dini milletimizin ruh ve ahlâk kaynağıdır.[188] Yaşayan milli kültürün kaynağı dindir, milletin kendine ait olmasa bile millet oluşumuzun esas kaynağıdır. Milletler var olmadan önce dinler var olurlar ve milletlerin kuruluşu hazırlarlar.[189]

Topçu'nun eserlerinde özellikle üzerinde durduğu ikinci kavram *'dindar'* kavramıdır. Dönemindeki şekilci dindarların samimiyetsizliğinden yakınan Topçu'ya göre sadece ibadetlerle dindar olunmaz. Dindarlık bütün hareketlerimizde insanlarla her temasımızda olması gereken bir hadisedir.[190] Dindar gerçek sahibi olan Allah'a ümitleri ve hüsranlarıyla acıları ve neşvesiyle sürur ve sükuna gark edici hali içinde teslim olandır.[191]

Topçu'ya göre *'din adamı'* demek dindar insan demek değildir. O dindarlığı bir zümreye has kılmaz. Ona göre toplumun din hayatının oluşmasında görev ve sorumluluk almış kimseler dindardır. Allah ve kul katında cemaatin dini yaşayışından sorumluluk yüklenmiş her insan dindardır.[192] Bu yönüyle ruhları sefaletten kurtarma

---

[185] Topçu, **TMD**, s.53.
[186] Topçu, **İİMT**, s.147.
[187] Topçu, **İİMT**, s.62.
[188] Topçu, **TMD**, s.32.
[189] Topçu, **YT**, s.93 ve **KM**, s.18.
[190] Topçu, **TMD**, s.140.
[191] Topçu, **AN**, s.296.
[192] Topçu, **İİMT**, s.69.

yönüyle ön safta yer almayan bir din adamı mesuliyetsiz haliyle dindar değildir.[193] Ona göre hakiki din adamı, bağrı başlı gözü yaşlı, hizmet ehli, kendi benliğini dizginlemiş ve hayat yolculuğunun en sonunda yürüyen bir neferdir.[194]

Dini bilgi kaynağı değil de kuvvet kaynağı olarak izah eden Topçu'ya göre dindar kişi başkalarına göre çok şey bilen değil, daha çok güçlü imana sahip olan insandır. İman kişiyi güçlü kılar, iman eden mü'minin hali de ibadet, kulluk bilincine sahip oluşudur. Hatta mü'minin olgunlaşmasında yaşadığı her süreç ibadet olur.[195] Dindar kişi her an Allah'ın huzurunda bulunma şuuruyla ve her hareketini onun emirlerine göre yaşayan, bu emri hem kendi hem de toplumun vicdanında ve kitapta arayan kişi olarak tarif eder.[196]

Gerçek bir dindar için din düşmanı yoktur. Sadece lütuftan mahrum olan gafil ve zavallılar vardır.[197] Düşmanlarını affetmeyenler, kin ile dini birleştirenler Topçu'ya göre gerçek ve bütün dindar olamazlar.[198] Dini davranışı ibadetlerle kısıtlı tutmayan Topçu'ya göre dindar gibi davranmak; ayağı toprağın üstündeyken gözlerini Allah'a kaldırıp, O'ndan ilham ve işaret istemektir.[199]

Topçu'ya göre dindar olarak yaşamak devrinin ve cemiyetinin dışında yaşamak olarak algılanmamalıdır.[200] Dindar gibi yaşamak toplumun içinde, ondan kopmadan dinin verdiği sorumlulukla toplumun hizmetinde bulunarak yaşamaktır.

Medeniyetin pratik çıktıları olarak din ve dinle birlikte şekillen toplum, tarihsel süreç içerisinde yaşayan ana omurga olarak medeniyetleri var kılmaya devam etmektedir. İnsanlık olmadan ne medeniyetten ne de yeryüzünün bir anlamından söz edilebilir. Her şey insanlıkla birlikte şekillenmekte onunla anlam bulmaktadır. İnsanlığın medeniyet yolculuğunda onunla birlikte var olan en önemli unsur din olagelmiştir. Medeniyetleri anlamak o topluma ait olan din ve dinin etkisiyle oluşan kültürü anlamaktan geçtiğini unutmamak gerekir.

---

[193] Topçu **İİMT**, s.74.
[194] Topçu, **İİMT,** s.64.
[195] Topçu, **AN**, s.83.
[196] Topçu, **TMD**, s.53.
[197] Topçu, **İİMT,** s.80.
[198] Nurettin Topçu, **Taşralı,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s.258.
[199] Topçu, **İİMT,** s.46.
[200] Topçu, **İİMT,** s.62.

2.3. MİLLİ SANAT

Bir milletin maddi ve manevi benliğini ifade eden kültürün en önemli unsurlarından biri de güzel sanatlardır. Topçu'ya göre güzel sanatları oluşturan sanatçı, milletin bir ferdi olduğundan sanat eseri de doğrudan milli vasfını taşımaktadır. Topçu sanatın oluşturduğu duyguyla sanatta iz bırakmış şahsiyetlerle ilgili olarak şu ifadelere yer verir: Aynı feryat Fuzûlî'de Mecnun'dan, Goethe'de Dr. Faust'tan yükselirken ne büyük karakter ve neşe başkalığı taşımaktadır. Zira birinde inleyen Dicle nehri, öbüründe Elbe sularıdır. Pascal'la Âkif'in duaları elbette başka başka olacaktı. Musiki için de aynı şeyler söyler. İmanımıza inkar ve isyan karışmadığı için, Beethoven'un Dede Efendi'yi etkilemediğini ifade eder. İtalyan musikisi, tabiatın baharını yaşarken, Alman musikisi, insanın iradesiyle kaderini karşı karşıya getirdiği değerlendirmesinde bulunur. Mimari için şu değerlendirmeyi yapar: Hıristiyan dünyasının ilâhî şaheseri olan Gotik mimarisi, yalnız ibadetten çıkan ellerle değil, âlemden kurtulmak isteyen başla ve tövbe eden gözlerle göklere çevrilmiş olduğu halde, Müslüman Türk'ün ilâhî Selçuk mimarisi, ince ince işlenmiş sanat aynı zamanda gösterişten uzak olması, bütün varlıkla secdeye kapanıştır.[201]

Topçu, Michelange ile Sinan'ın sanat anlayışını ve sanat anlayışlarının oluşmasında etkili olan kültür havzasını, ruhi ve deruni yapıları ele alır. İki büyük mimarı karşılaştıralım. Michelange ile Sinan'ın ikisi de mümin, ikisi de kuvvetle hâkim oldukları realitenin bütün ikazlarından faydalanmasını ve böyle bir realizmden bir hamlede en aşırı mistisizme sıçramasını bilen dâhilerdi. Öyleyken birinin eserinde asla tatmin bulamayan ve bulamayacağına inanan şüphe, öbürünün eserinde ise muradına ermiş iman barınıyor. Çünkü bunlardan biri Sen Piyer'in torunu, öbürü Mevlana'nın mürididir.[202]

Nurettin Topçu, mazisinden ilham alarak, kültürünü işleyecek gücü bulamayan milletlerin, insanlığın büyük medeniyet yürüyüşünde yer alamayacağını düşünür. O, bir resmin fırça ile çizilmesinden önce onun vatanla tarihi yaratan kader tarafından oluşturulduğunu ifade eder. Örneğin bununla ilgili tercüme edilerek tüm

---

[201] Topçu, **KM**, s.17.

[202] Topçu, **YT**, s.170.

okullarda okutulan klasikler serisinden, bir dünya görüşü, iman ve ruh anlayışının oluşmayacağına değinir.

Biz millet olarak güzel sanatlarımızda benliğimizi yansıtabiliyor muyuz? Nurettin Topçu'ya göre bu konuda durum, içler acısıdır. Musikide bizi sonsuz ve sınırsız olan Allah'ın yolculuğuna çıkaracak iktidara asla sahip olamamışızdır.

Edebiyatımızda ise Divan Edebiyatı ve Servet-i Fünun Edebiyatı bir millet edebiyatı olmaktan uzaktır. Namık Kemal, millet edebiyatı adına bir hamlede bulunmuştur. Bu iradeyi tam ve manalı şekilde ancak Mehmet Âkif'te bulabileceğimizi ifade eder. Yine bununla ilgili olarak geçmişte iz bırakmış büyük düşünce, sanat adamlarımızın arkasından giden dehaların yetişmediğini ifade eder. Bulunduğu dönem itibariyle de; yeni edebiyatın solda propaganda aracı olarak kullanıldığını ve sağ cephe ise bütün bütün ruhsuz yaşadığını söyler. Bunlara da şu örnekleri verir. Memleket Hikâyeleri'ni Sabahattin Ali'den başka takip eden, Ömer Seyfettin'in kahramanlar serisini Küçük Ağa'dan başka selamlayan olmamıştır.[203] Bu, durumun bir talihsizlik olduğunu düşünür. Oysa şanlı tarihimiz bağrından bir millet edebiyatı çıkaracak kadar güçlüdür. Topçu'ya göre son zamanlarda hikâye çevresinde bizim realitelerimizi yerleştirenler olsa da bunlarda namütenahiliğe bağlı ideal eksiktir. Son otuz senedir, Anadolu'nun realitesini işleyen hikâye eserlerine rastlanmakla beraber, bir köy ailesinin psikolojik romanını ortaya koymaya cesaret eden bir sanat hareketi, idealist bir sistem görüşünün çizgileri altında meydana çıkabilmekten henüz uzak gibi görünmektedir.

Tiyatromuz ile ilgili ise Batı zevkinin gümrüğü vazifesini görmektedir. Sinemaya gelince o, bugün bir sanat olmaktan ziyade bir ticaret ve sömürü pazarı olmuştur. Mimarimizde ise Orta Asya'nın mozaik tarzında tuğla yığını esasına dayanan yapı üslubunun Batı motifleriyle karıştırılmış kasvetli bir tarzı ihya edilmek istenmektedir. Oysa bizim mimarimiz, barbar stilinden uzak bir incelikte, mihrabındaki aydınlıkları kapısına aksettiren bütünüyle bir secdeyi düşündüren veya duaya açılmış bir eli andıran ruhla tabiatı serin bir huzur içinde birleştirmiş olan Selçuk mimarisidir.[204] Mimari anlayışın içerisinde bulunan medeniyetin gizlenmiş değerlerine dikkat çeker. Rönesans sonrası mimarimizin örneklerini yer yer Konya,

---

[203] Topçu, **TMD**, s.36.
[204] Topçu, **YT,** s.111.

Sivas ve Erzurum'da bulunan ya da Bursa'da toplu olarak bulunan mimari eserlerde görülebileceğine ve Bizans üslubunun etkilerinin ise İstanbul'daki eserlerde ortaya çıktığına değinir.

Bin yıllık tarihimizin ressamlarımıza ilham verecek sahneleri garbın müzelerindeki ilham kaynaklarından çok daha zengindir. İspanyol Velâskez'in "Mızraklar" tablosuna, ilham arayan gözlerimizi dikecek yerde Alpaslan'ın Romen Diyojen'i karşılayışını motif olarak alan ressamımız neden çıkmadı? Topçu bu gibi sorularla sanat alanında ne kadar da kendimizden uzak, kendi geçmişimize yabancı olduğumuzu ortaya koymaktadır. Bu konuyla ilgili sorularını sormaya devam ederek düşünce dünyamıza dikkat çeker.

Topçu, Türk-İslam medeniyeti tarihsel süreci içerisinde gelişen, yaşanan değerler ile ilgili günümüzün sanat anlayışı üzerinde etkili olmamasını ressamlara, şairlere, yazarlara ilham verici olamayışını sorularla dile getirir. Galyalıların barbar şefi Versengetori'nin, Sezar'ın huzuruna çıkarılış tablosuna hayran gözler, Mısır'ın fethinden dönen Yavuz Selim'in yolda ulemanın atının ayağından sıçrayan çamuru şeref sayarak kendi tabutuna örtülmesi vasiyetiyle kaftanını sırtından çıkarış sahnesinden hiç ilham almıyorlar mı? Zül değil midir ki, aslan yürekli Rişar'la anlaşan Selâhaddin-i Eyyûbî'nin serapa necabet, serapa ulviyet ve ruh dolu bakışları, bir İngiliz ressamının fırçasından hayat alsın? Rafael'in çizdiği "Ruhanîlerin Toplantısı" tablosunu model alanların muhayyilesinde, elli yıl önce, matem bulutlarıyla örülü bir hava içinde Erzurum'da toplanan kongrenin bir masa etrafında düşünen elemli çehreleri ne için ihtiras konusu olmuyor?[205]

Topçu, Batıya çevrilen yüzlerin aslında kendi medeniyetinin bulunduğu topraklarda var olan eşsiz örneklerin resim sanatı için niçin ilham verici olmadığını sorgular. Rönesans döneminde yapılan resimlerde, merkep sırtında Hz. Meryem'in Kudüs'ten kaçması tablosuna hayran olan kişilerin, Halife Hz. Ömer'in kölesiyle birlikte devenin yularını çekerek Kudüs'e girişini resmetme aşkını duydular mı? Bu dönemde Batı'ya duyulan hayranlığı eleştirir. Aslında Batı'da olan değerlerin ya da ilham veren olayların daha da güzeli kendi medeniyet tarihimizde var olduğuna dikkat çeker. Yine başka bir örnekle, Michelange'ın mahşerinden dehşetle ürperti duyanlar, en sonra size soruyorum: Korku, korku nedir bilir misiniz? Dağların

[205] Topçu, **YT,** s.112.

pamuklar gibi atıldığı, güneşin dürülüp yıldızlar döküldüğünde, İnsanların korku ve dehşetten annesinden, babasından, evladından kaçtığı gün, korkuyu öğreneceksiniz! diyen Kur'an hikmetine dikkat çeker. Gerçek ilhamı, aşkı Kur'an'dan alınması gerektiğini ifade eder. Eğer bu aşkı duymuyorsanız Rönesans yapamazsınız tespitinde bulunur.[206] Topçu kültür ve medeniyetimizden ilham alarak sanat anlayışı ortaya koyamadığımıza hayıflanır. Bu durumu aslında Kur'an'la birlikte gelişen İslam medeniyetinin sonu olarak görmek istemez. Sanat anlayışı, felsefesi kuramayan toplumun medeniyet kurmada ve medeniyeti tarihe mal etme etkili olamayacağını ifade eder.

Topçu, milli sanatımızı oluşturmak ancak benliğimizin farkında olmakla mümkündür der. Toplumsal benlik de o topluma ait tarihsel birikimi özümsemekle oluşur. Sanatsal ürünler ortaya konurken tarihsel birikimden ilham alınması gerektiğini vurgular. Türk- İslam kültürü olarak çok zengin bir birikime sahip olduğumuzu fakat bu bikrimi ortaya çıkaracak dâhilerimizin yetişmediğine dikkat çeker.

> *"Beethoven, 'Sürura kaside' ismini verdiği senfonisinde ağlaya ağlaya, hıçkıra hıçkıra seviniyor. Acaba Türk nasıl sevinir? İşte bu sevincin sesli ifadesi millî musiki olacaktır. Sevincimizi melodiye nakleden musiki üstadımız onu nasıl canlandıracak? Yunanlı gibi Delos yortusunun çılgınlıklarını mı canlandırsın? Cengiz ordusunda olduğu gibi büyük zafer alaylarının neşideleriyle kılıç seslerini ve at kişnemelerini mi aksettirsin? Hayır, Müslüman Türk'ün ruhunu aksettirecek nağmeleri yaratması lazımdır."*[207]

Topçu, milli bir sanat oluşturmanın ilk adımını bir felsefe oluşturmak olarak görür. Bu felsefe oluşturulduktan sonra sanatkârlarımızın yapacağı iki şey vardır.

> *Biri, "Her sanatkârın kendi sanat alanında hatta diğer sanatlarda garbın ve bütün insanlığın büyük hareketlerine yaklaşmak, onları ruhuyla ve tekniğiyle tanımaya çalışmak, onları öğrenmek için ömrünü harcamaktan çekinmemektir.*
>
> *Diğeri ise; Ruhunun selametini aramak olacaktır. Sanatkârın ruhunun selameti kendi kendini, bir nevi eserde yaratmasıyla oluşturduğu hâldir. Her sanatkârın ufukları başka renkler ve başka seslerle yüklüdür. İnsanın, toprağın, tarihin bunda hissesi vardır. Bu özellikleri yakalamak, kendini bulmak, sanatta şüphesiz birincisinden daha önemli ve esaslı bir iştir. Taklit kolaydır ama sanat taklit edilmez. Bunu başarabilen, insanlık içinde büyük sanatkâr ve büyük adam, hürmete layık milli sanatkâr hüviyetini kazanan insandır."*[208]

---

[206] Topçu, **YT,** s.113.

[207] Topçu, **YT**, s.108.

[208] Topçu, **YT,** ss.160-161.

Sanat, milletin hayat kaynaklarından biridir. Sanatın bu gücünden yararlanmayan milletler yok olmaya mahkûm görünmektedirler. Topçu, sanatımızda bir Rönesans'a ihtiyacımız olduğunu söyler. Ona göre, Kur'an'dan alınacak metafizik ve idealist ilhamla Anadolu kültürünün yaşayan unsurlarının birleşmesinden kalıcı bir Rönesans'ımızın kapısını açacağını ifade eder. Ve bu kapının aşk ve şiddetle açılması, Rönesans'ın gereğidir. Edebiyat ve musiki alanında zengin ve kuvvetli olan geleneğimizden hareketle Fuzûlî'den Âkif'e, Yunus'dan Mevlana'ya oradan Kur'an'dan alınan ilhamla ve halk sanatıyla romantizmimizi ortaya koymamız gerektiğini ifade eder. Ortaya konulacak bir psikolojik romanın veya bir realist hikâyenin, Anadolu'yu ifade eden insanın ruhundan çıkarılması gerektiğini, Anadolu'nun ruhundan beslenmeyen bir sanat eserinin ise taklit olacağını ve değer ifade etmeyeceğini söyler.[209]

2.4. MİLLİ EDEBİYAT VE DİLİN ETKİSİ

Topçu eserlerinde medeniyetin zorunlu çıktıları olarak, toplumu kuran ana unsurlardan olan dile ve edebiyata oldukça yer verir. Dil bir toplumun benliğidir. Toplumu ve toplumla birlikte şekillenen kültürü ve medeniyeti oluşturan ana araçlardan birisidir. Dil bir araçtır ve o araç o toplumla birlilikte var olur.

Bir toplumun edebiyatı o topluma ait hafızayı ortaya koyar. Şiir, roman, hikaye, oyunlar başta olmak üzere edebiyatın tüm dallarında toplum kendini bulur. Toplum kendi kültürüne ve dini yaşayışına dair parçalar görmek ister. Bir milleti var kılan acılar, hüzünler, sevinçler ve kendi varlığına dair kırılma ve dönüm noktaları vardır. Milli edebiyat bunları önceler. Topçu, Osmanlı'nın son nesillerinde milli edebiyatın olmadığını ve yenileşme hareketleriyle birlikte edebiyatımızın üretkenliğini kaybettiğinden bahseder. Bunların eskiyi öldürme hamleleri olarak ele alır. Tanzimatçılarla Serveti Fünuncuların devrinde yenileşme hareketleri olduğunu ve onların yaptığı yenileşme hareketlerinin hatalı olduğunu söyler. Tanzimatçıların hatası, siyasetle işe başlamaları ve ruhlara hayat verecek bir ideale, ruh sistemine sahip olmayıp var olan yönetime karşı sürekli eleştiri getirmekten öteye

[209]Topçu, **YT**, s.109.

gidememeleridir. Bununla ilgili olarak Servet-i Fünun ise; cılız ve ruhsuz batı taklitçiliğinden başka bir şey ortaya koyamamışlardır. Memlekette inkılap yapmak ve garplılaşmak maksadıyla hareket eden meşrutiyetçilerin de ortaya bir şey koyamadıklarından bahseder. [210]Düşünürümüz bu dönemi anlatma amacıyla ilgili olarak Serveti Fünuncu Mehmet Rauf'u örnek verir. Mehmet Rauf'un fuhuş ve rezaletin hikaye ve roman tarzında batı tekniğine bürünmüş en iğrenç eserleri vererek fücur çevresinde şöhret kazandığından bahseder. Mehmet Akif bu dönemi şu dizelerle anlatır:

Eski divanlarımız dopdolu oğlanla şarap,
Biradan, fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?[211]

Yazarımız Osmanlı edebiyatının genel bir değerlendirmesini yapar. Fakat bu değerlendirmenin Osmanlının son dönemlerine ait olduğunu belirtmeliyiz. Osmanlı edebiyatının başından sonuna kadar kasidecilik, meddahlık ve mersiyeciliğin yani ruhu satılmış bir dalkavukluk zihniyetinin abidesini yarattığından bahseder. Bu değerlendirmesinde Fuzuli ve tasavvuf şairlerini istisna olarak görür. Osmanlı'nın son dönemlerinde aydınlara, Tanzimatla birlikte başlayan batılılaşma/garplılaşma çabalarına yönelik bir eleştiri olarak görmek gerekir. Bu dönemin edebiyat anlayışının ruhsuz riya ile şişirilmiş cümlelerden oluştuğunu ve bu dönemde yetişen aydınların sanatla alakalarının olmadığından bahsetmektedir. Sanat ruhun tercümesidir. Onların yaptıklarını sanatla alakalı olmadığını ifade eder.

Dilde yenileşme çalışmalarını ve dile yapılan saldırıları topçu şöyle eleştirir. Dilimizi bir zamanlar divan edebiyatı yazarlarının koruduğunu; ancak günümüzde onu Türk Dil Kurumu gerektiği gibi koruyamadığını ifade eder. Geleneksel dilin asırlara dayanan dayanma gücü kırıldıktan sonra dilimizin kendinin müdafaa gücünün kırıldığına değinir. Türk dili asırlar içerisinde "Osmanlıca" diye gelişen ve bu dili yok etme adına yapılan girişimler sonucunda, Batılı kelimelerin dilimize kolayca girmeye başladığına değinir. Bu sürecin devam etmesi halinde, Türk'ün ruhunu kaybedeceğini ve Türkçe temel esasları ile anlaşılamayacağını ve sonunda Türkçenin tanınmayacağını ifade eder. Dile yapılan kasıtlı saldırılan karşısında yer alarak dilin bir milletin var oluşundaki yerine dikkat çeker. Dil bir milletin ruhuyla oluşmakta ve o dili yaşatan toplum tarafından gelişmekte yani o toplumun kendisini

[210] Topçu, **YT,** s.245.
[211] Mehmed Akif Ersoy, **Safahat,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 174.

ifade etme aracı olarak görür. Dilde yapılan yenileşme ve dili yabancı kelimelerden ayırma çalışmalarını eleştirerek bu yapılan çalışmaların dilin ruhunu yok ettiğine, dolayısıyla da zamanla o milletin varlığını tehlikeye düşüreceğine değinir.

2.5. BATI MEDENİYETİ VE BİZ

Topçu fikir ve düşünce yapısıyla eleştirmenliğiyle ön plana çıkan, son dönemlerde yetişmiş önemli düşünürlerimizdendir. Kendisi, düşünce dünyamızı tanımakla birlikte, Sarbonda eğitim görmesinden dolayı da batı düşünce dünyasını yakından tanımıştır. O, medeniyetimizin son birkaç asırdır yaşadığı buhranlı dönemleri güçlü eleştirmenliğiyle analiz etmiştir. Başta eğitim olmak üzere, sanat, mimari, felsefe, dil gibi milleti var kılan temel değerleri ele almış ve bu değerlerin ihyası için çözüm önerileri de sunmuştur.

Topçu, milletimiz XX. asırda şiddetli tesirleriyle sarsıldığı Avrupa'yı tanımak gerektiğini, burada yaşayan insanların değerleriyle bizim gibi iradesi zayıflamış, taklitçiliğe yeltenen milletlerin medeniyetin değerini karşılaştırarak analiz eder. Bir medeniyeti tanımak için o milleti yaşatan değerleri hakkıyla tanımaktan geçtiğini ifade eder.

Düşünürümüz genel olarak, anlamsız Batılaşmaya karşıdır. Burada kastedilen şey sadece taklit yoluyla büyük bir aşağılık duygusuyla olan batılılaşmaya karşıdır. Onun temel kaygısı maddenin ruha karşı üstünlüğüdür. Bu yüzden de teknolojinin hızlı ve ani gelişimine dolayısıyla makineleşmeye karşıdır. Bu onun için maddenin zaferidir. Bu bağlamda kültür ve medeniyet ilişkisinde kültürün medeniyeti doğurduğunu savunur. Kültür yani ahlakı da içinde barındıran olgu ilimi aratıyorsa, ilimde tekniği ve dolayısıyla medeniyeti oluşturuyorsa, bir kültürün başka bir medeniyetten tekniği aldığı takdirde kültürel öğeleri ve ahlakı da almak zorunda kalacağını belirtmektedir. Bu bağlamda Batılılaşma meselesinde Gökalp'i eleştirmektedir. Batı'nın sadece teknik unsurlarını ilmini almak gibi bir durumun var olmayacağını belirterek onu eleştirmektedir. Ona göre teknolojinin bu denli hızlı gelişme göstermesinin sebebi de Batının felsefi temeli olan materyalizme ve özellikle pozitivizme bağlar. Teknolojinin hızlı gelişmesine de karşı olduğu için pozitivizme de sempati duymaz. Kültürler arası etkileşim kabul ettiği halde taklitçi zihniyete de

karşı çıkar ve çözüm yolu da bu taklitçi zihniyetin yerine üretici zihniyeti yerleştirerek batılılaşma karşısına modernleşmeyi seküler bir yapı teşkil etmeden koyar. Sonuç olarak da ortak metotlarla, kendi öz değerlerimize yönelerek, kendi öz değerlerimizi yaratmamız gerektiğini belirtmiştir. Yazarımız Batı ve diğer medeniyetlerle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunur.

Her medeniyet insanlığa yeni bir hikmet getirdi. İnsanlığı insanlık yapan düşüncesidir. İlk Çin medeniyeti, Konfüçyüs'ün getirdiği hikmet temeline dayanıyordu. Hind'in ruhu Buda'nın inancı ile doludur. Eski Yunan medeniyetinin temeli, felsefe yani hikmet aşkıdır. Batı'nın Ortaçağı, Hıristiyan ruhundan doğmuştur. Yeniçağ, varlığın aslını düşüncede arayan Descartes felsefesi ile açıldı. Batı dünyası, sonunda bilgisinden faydalanma hırsına bağlandı. Bugün Batı kültürünün gelmiş olduğu nokta hikmet, felsefe, sanat ve edebiyat değildir. Batı medeniyeti bilimde gelmiş olduğu yer itibariyle bilimden elde edilen sonuçları kendini hizmetine sunmuştur. Batı teknik olarak ilerlemiş ve tekniği insanların özgürlük alanlarını sınırlama aracına dönüştürmüştür. Batı bu teknik sayesinde toplumları tahakküm altına alma, savaş, işgal, sömürgecilik, yağmacılık gibi emellerini gerçekleştirme amacına hizmet için kullanmıştır. Batı medeniyeti varlığının temellerini oluşturan eski Yunan hikmetinin büyük filozofu Sokrat'ın felsefi anlayışını terk ederek, o felsefeyi fizikten ahlaka yükseltirken, bugünkü Batı toplumu felsefeyi ahlaktan fiziğe çevirmiş olduğuna dikkat çeker.[212]

İslam dünyasının kültürü, Hz. Peygamberin vefatından sonra hicri ilk üç asırda ortaya konularak gelişen İslam ilimleri hukuk, hadis, tefsir ve kelam ilimleri tasavvufla birlikte İslam kültürünü oluşturuyordu. X. asırda Bağdat külliyesinde kurularak evrensel bir boyuta ve değere ulaşan İslam ilim, kültür birikimi, XVII. yüzyıla gelindiğinde, toplumsal sorunlara yeni çözümler bulması gereken Fıkıh anlayışının değişmesinden dolayı yani; içtihat kapısının kapanmasıyla Fıkıh'ın ruh aşılayıcı özelliğini kaybetmesiyle Aristo mantığının kısır çerçevesinde boğulduğuna dikkat çeker. İslam kültürünün ilim anlayışını, özünü kaybeden medrese, o zamandan beri kıyas mantığıyla kelime tekrarının kısır döngüsünde bocaladığı değerlendirmesinde bulunur. Medresenin eğitim anlayışı itibariyle felsefe ve sosyal bilimler ilişkisini ortaya koyma bakımından Topçu şu ifadelere yer verir: Daha X.

---

[212]Topçu, **KM,** s.40.

asırda İslam düşüncesinden kovulan felsefe ile sosyal düşüncenin temeli olan tarih şuuru ve sanatta esas olan hayal gücünün yaratıcı aşkı, medresenin tanımadığı, hatta suçladığı değerler halini aldı. Medresenin duvarları arasında ne Kur'an'ın âlemler taşan ruhundan bir tutam felsefe çıkarıldı, ne de sade kılıçlarının şakırtısı övülen Fatih'lerle, Yavuz'ların Kur'an'a dem tutan ruh ve ilham dolu maceralarının manası anlaşıldı.[213] Garplılaşma hareketiyle asrımızın başında meşrutiyetin eğitim anlayışı, Fransızların eğitim programlarını benimsemekte hiç düşünmedi. Fransızların eğitim programı okullarda olduğu gibi uygulanırken, okutulan dersler milli olmaktan çok dünya tarihi çerçevesinde gerçekleşmesini eleştirir. Yunan ve Hıristiyan kaynaklarından Batı felsefesi doğarken, bizde İslam'ın felsefesini yapanın pek mümkün olmadığı gerçeğine dikkat çeker. Hakikati aramak ve hakikat aşkı olan felsefenin düşünce dünyamızdaki önemini kaybettiğini, bundan dolayı da felsefe dersleri düşündürmüyor, ezberletiliyordu. Bütün asrı dolduran felsefe öğretimi, bin yıllık bir milletin vicdanında değer hükümleri yaratmaktan uzak kaldı.

Topçu, Türk eğitim sisteminin geldiği nokta itibariyle eleştiriler getirerek eğitimin geçirdiği değişim sürecinin millet maarifi ile örtüşmediğini, üretkenlikten uzak Batı eğitim anlayışını taklit eden bir sistemin milleti geleceğe taşıyamayacağına değinir.

Batılılaşmak hevesiyle batı dillerinde eğitim yapan okullar açmak, millet ruhunu öldürmek, kendi öz değerleriyle yeni eğitim felsefesi geliştirilmesi gerekirken, Batı taklitçiliğine soyunmak, eğitim sisteminde olan sorunlara çözüm üretmek değil milleti değerlerinden uzaklaştırmaktır. Bizde kozmopolit zihniyetin tohumlarını genç ruhlara ilk defa eken Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açıldığı zaman bunun, "Batı irfanına açılmış pencere olduğunu söyleyenler, millet tarihi önünde okul eşiğinde işlenmiş ilk cinayeti alkışladılar" şeklinde ifade eder. Çizmeli bir Fransız'ın, Napolyon'un türbesini ziyaret etmekten zevk aldılar. Onlar daha sonra "Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklal!" diyerek inleyen vatan bülbülünü kör, sağır diye taşlayan vatansız kolejinin bu kahpe saldırısını hazırladıklarını bilmeyecek kadar şuursuzdurlar. [214]

Topçu, Batı'nın teknik olarak ilerlediğini ahlaki olarak geri kaldığını ifade eder. Batı'nın bilimden ahlaka gidemediğini böylece batılılaşmak hevesiyle yapılan

[213]Topçu, **TMD**, s.41.
[214]Topçu, **TMD**, s.34.

yenileşme hareketlerini bu milletin ruhuna uymadığını sert bir dille eleştirir. Bu yenileşme hareketleri, Batı'yı taklitten öteye gidememiştir. Mütefekkirimiz taklit; bir toplumu öz benliğinden koparan, kendine yabancılaştıran ve taklit edilene kul köle yapan bir hastalık olarak ifade eder. O, millet olarak Batı'yı başta eğitim olmak üzere, sanatta, mimaride, resimde, bireysel yaşantıda, ailevi ve toplumsal ilişkilerimizde taklit ettiğimizi ifade eder.

Nurettin Topçu, eğitim anlayışı olarak, ilhamı Kur'an'dan alıp çağımızın ihtiyaçları doğrultusunda yorumlamayı, eğitime ve öğretmene gereken değerin verilmesini, Türk-İslam milletinin bin yıllık değerleriyle barışık geleceği şekillendirecek bir eğitim felsefesi geliştirmeyi dilde, sanatta, sinemada dünyayı kuşatacak bir dil geliştirilmesini ve oradan da ahlaka varılması gerektiğini ifade eder.

Yine Topçu, resimde, sinemada tarihimizde ilham alınacak birçok değerimiz olduğunu, fakat o değerleri ortaya koyacak neslin yetişmediğini ifade eder. O, Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettikten sonra Kudüs'e girişinin resmedilmediğini örnek olarak verir. Düşünürümüz, yaşanan bütün bu olumsuzluklara rağmen İslam medeniyetinin altın çağı olarak ifade edilen dönemin tekrar yakalanacağı inancını korur.

SONUÇ

Bu çalışmada Nurettin Topçu'nun medeniyet anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır. Son devrin mütefekkirlerinden olan Nurettin Topçu'yu anlamak için yetiştiği dönemi ve düşünce dünyasının oluşmasında etkili olan yazarları, aldığı eğitimi, gönül ve dava adamlarının da görüşlerine başvurarak incelemeye çalıştık. Topçu, Türk düşüce dünyasına doktora tezi Conformisme et Révolte (İsyan Ahlâkı), doçentlik tezi Bergson, liseler için kaleme aldığı dört ders kitabı (Felsefe, Mantık, Sosyoloji, Psikoloji) ve Reha romanı ile katkıda bulunmuştur. Topçu bir fikir adamı olduğu kadar aynı zamanda bir dava adamı olarak düşünce dünyamıza yayıncı olarak 1939 yılında çıkarmaya başladığı Hareket Dergisi ile katkıda bulunmuştur. Hikaye kitabı olan Taşralı'daki hikayeler dahil; diğer eserlerinin nerede ise tamamı yayınlanmış makalelerinden dergi ve gazete yazılarından oluşmaktadır. Daha sonra bu makaleler kitaplaştırılarak bir araya getirilmiştir. Ortaya koymuş olduğu bu eserlerinden hareketle Topçu'nun medeniyet anlayışı tahlil edilmiştir.

Medeniyet anlayışını ortaya koymak için öncelikle medeniyet kavramının ne olduğunu, kavramın anlaşılmasında ortaya çıkan farklılıkları, güçlükleri değerlendirdik. Medeniyet kavramının, dilimizde farklı anlamlarda kullanıldığını gördük. Söz konusu kavram, bir milletin ortaya koyduğu maddi ve manevi değerler bütünü olarak anlaşıldığı gibi teknik ilerleme olarak da anlaşılmıştır. Kültür kavramı ile birlikte kullanıldığı gibi kültür kavramı medeniyetin bir alt unsuru olarak da ele alınmıştır. Medeniyetin, bir milletin tarihsel süreç içerisinde ortaya koyduğu zorunlu bir sonuç olarak da ele alındığını gördük.

Topçu da medeniyeti kültür ile birlikte ele alır. Bir toplumda meydana gelen değerler toplamının sentezi olarak değerlendirir. İlmi, ahlakı, sanatı, dini yaşantısı belirli bir toplumun yapısında oluşan sentez demek olan kültür, bir metafizik terkip ortaya koyar. Dağınık olan bilgi ve inanç unsurlarının birlikte yoğrulmasıyla milletin kültürü meydana gelir. Dolayısıyla kültürel birikimin özünü metafizik oluşturur. Düşünürümüz, metafizik anlayışını oluşturamamış toplumların, taklitçilik hastalığına tutulacağına değinir. Böyle toplumlar üretken olamazlar ve hoşlarına giden bir fikir, yaşam tarzı veya hareket sistemini benimsemekte tereddüt etmezler ve taklit ederler. Ancak, başkalarının yaşam tarzları onların ruhi ihtiyaçlarını gideremez. Onların

şahsiyetini oluşturamaz çünkü şahsiyet dışarıdan alınamaz. Zira kültür şahsiyeti oluşturamaz, şahsiyet kültürü oluşturur. Metafizik yapılmadıkça oluşturulan şahsiyetlerin, eriyip giden acıklı bir miras olarak kalacağı sonucunu çıkarabiliriz.

Medeniyeti, temelde bilgi ve inançla yoğrulan metafiziği olan toplumların kendilerine has bir medeniyeti kurabileceklerini söyleyebiliriz. Metafiziği olmayan toplumların da taklitçi olacaklarını ve başka toplumlardan alınan kültürlerin de kendilerini ifade etmeyecektir. Dolayısıyla kültür şahsiyetler tarafından inşa edilmektedir.

Topçu'ya göre, Anadolu'da ki Türk'ün medeniyeti İslam medeniyetidir. İslamsız ve Türk kültüründen yoksun bir medeniyet Anadolu topraklarında var olması mümkün değildir. Anadolu'da İslam da Türk kültürü ile var olmaktadır. Topçu medeniyeti çoklu bir unsur olarak ele almıştır. Toplumu meydana getiren yaşama biçimleri/şehir medeniyeti, metafizik anlayışı, eğitime bakışı ve eğitim felsefesi, aklın kullanımı/ilim üretmesi ve aklın kullanımında taklitten uzak durulması, ahlak, sanat, edebiyat ve dilin kullanımı gibi temel başlıklarda ele alır. Bunlar toplumu oluşturan temel başlıklar olduğu gibi, kültürü ve kültürün sentezi olarak da medeniyeti oluşturmaktadır. Dolayısıyla medeniyetin çıktıları olan din, sanat, dil ve diğer toplumlara bakışı o toplumun pratik çıktılarını ortaya koymaktadır.

Topçu, bir eleştirmen, bir muallim, bir fikir işçisi ve yüreği yangın yeri olmuş bu toprakların evladı olarak, İslam medeniyetinin ve özelde Türk-İslam medeniyetinin geçirmiş olduğu son süreçleri tek tek ele alır. Bir mütefekkir, muallim, aydın, Hareket ve dava adamı gözüyle Batı medeniyeti ile ilişkileri, özellikle de 17.yy itibariyle olan gelişmeleri değerlendirir. Aklın rafa kalkması ve düşünmenin, üretmenin yerine öncekilerin fikirlerinin tartışmasız kabulü ve haşiyeciliğin alması ve dolayısıyla da Batı medeniyetinin değerlerinin taklit edilmesini çöküşün ana sebepleri olarak görür.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. **Felsefe Terimleri Sözlüğü,** İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994.

Akdemir, Cihan. **Nurettin Topçu - Necip Fazıl Kısakürek - Sezai Karakoç'ta İdeal Gençlik Tasavvuru** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Aydın, Mehmet. **Farabi ve İbn Sina'da Aksiyon Teorisi,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996.

Bolay, Süleyman Hayri. **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü,** Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Bornovalı, Lütfü. "Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, İstanbul, 1976, s.63.

Bozbeyli, Ferruh. "Hocamız Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:52, İstanbul, 1976, s.52.

Canku, Mustafa Namık. **Büyük Felsefe Lugatı,** Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1954.

Cevizci, Ahmet. **Paradigma Felsefe Sözlüğü,** Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

Doğan, Mehmet. "Nurettin Topçu ve Mehmet Akif", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:109, 2006, ss.215-216.

Ersoy, Mehmed Akif. **Safahat,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.

Evren, Sıktı. "Hocanın Andıkları", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 1976, s.61.

Gökberk, Macit. **Felsefe Tarihi,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

Güler, İlhami. "Ehli Sünnetin Dindarlık Kriterleri ve Türkiye Dindarlığı", **İslâmiyat,** Cilt: 5, Sayı: 4, 2002, s.106.

Gündoğan, A.Osman. "Nurettin Topçu", **Doğu Batı,** Sayı:11, 2000, s.105.

Güngör, Erol. **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

Hodgson, Marshall G.S. **İslam'ın Serüveni,** İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Işık, Emin. "Nurettin Hoca ve Din Adamları", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 1976, s.86.

İrğat, Muhammet. **Nurettin Topçu ve İrade Kavramı**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2017.

Kara, İsmail. **İslâmcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,** İletişim Yayınları, Cilt: 6, 2004, s.40.

Kara, İsmail. "Nurettin Topçu'nun Bibliyografyası", **Hece Dergisi,** Sayı: 109, 2006, ss. ss.523-524.

Kara, İsmail. **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi,** Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988.

Kara, Mustafa. "Farklı Bir Münzevi Sıra Dışı Bir Muallim: Nurettin Topçu", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, s.150.

Kara, Mustafa. **Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.

Karaman, Hayrettin. **Nurettin Topçu,** Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

Karaman, Hüseyin. **Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.

Kök, Mustafa. **Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995.

Kösoğlu, Nevzat. **Türk Olmak Ya da Olmamak Milli kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005.

Kutlu, Mustafa. "Suya Hasret", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 2006, ss.9-10.

Kutluer, İlhan. "Medeniyet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 28, 2003, s. 296.

Mardin, Şerif. **Türk Modernleşmesi,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Meriç, Cemil. **Bu Ülke,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Meriç, Cemil. **Umrandan Uygarlığa,** İletişim yayınları, İstanbul, 2008.

Müftüoğlu, Atasoy. "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 2006, s.367.

Okay, Orhan. "Bir İdealistin Ölümü", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 2006, ss.448-452.

Okay, Orhan. **Sanat ve Edebiyat Yazıları,** Dergah Yayınları, İstanbul, 1998.

Okumuş, Ejder. **Toplumsal Çöküş Teorileri,** İnsan Yayınları, İstanbul, 2007.

Örgüner, Reşat. "Mevlâna Celaleddin-i Rumi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C.29, 2004, s.445.

Özön, Mustafa Nihat. **Osmanlıca Tükçe Sözlük,** İnkılap ve Aka Kitapevleri, Ankara, 1965.

Sılay, Mehmet. "Nurettin Topçu'nun İdeali", **Hece Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, 2006, s.399.

Şehsuvaroğlu, Lütfü. **Nurettin Topçu,** Alternatif Yayınları, Ankara, Eylül, 2002.

Şulul, Kasım. **İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.

Topçu, Nurettin. **Ahlâk Nizamı,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Topçu, Nurettin. **Ahlak,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2012.

Topçu, Nurettin. **Bergson,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Topçu, Nurettin. **İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

Topçu, Nurettin. **İslâm ve İnsan – Mevlâna ve Tasavvuf,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.

Topçu, Nurettin. **İsyan Ahlâkı,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Topçu, Nurettin. **Kültür ve Medeniyet,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.

Topçu, Nurettin. **Taşralı,** Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.

Topçu, Nurettin. **Türkiye'nin Maarif Davası,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

Topçu, Nurettin. **Var oluş Felsefesi/ Hareket Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

Topçu, Nurettin. **Yarınki Türkiye,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

Tosun, Necip. "Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'ta Mevlâna, Yunus Emre, Mehmet Akif Algısı ve Karşılaşması", **Hece Dergisi,** Sayı: 109, 2006, s.200.

Toynbee, Arnold. **Medeniyet Yargılanıyor,** çev. Ufuk Uyan, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988.

Tuğlacı, Pars. **Türkçe Sözlük Okyanus,** Pars Yayınevi, İstanbul, Cilt:1, 1971, s.53.

Turhan, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri,** Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük,** T.D.K. Yayınları, Ankara, Cilt:1, 1988, s. 41.

Ülken, Hilmi Ziya. **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,** Selçuk Yayınları, Konya, 1966.

Yücel, Ayhan. "Hocam Nurettin Topçu", **Hareket Dergisi,** Cilt:10, Sayı:112, İstanbul, 1976, s.53.